

Uusi käännös, miksi sitä tarvitaan? Puškinin Kapteenin tytär ja sen neljä suomennosta

Anna Levenberg
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden
yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen
maisteriopinnot,
Venäjän kielen kääntäminen ja tulkkaus
Pro gradu –tutkielma
Helmikuu 2016

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot, Venäjän kielen kääntäminen ja tulkkaus

Anna Levenberg: Uusi käännös, miksi sitä tarvitaan? Puškinin Kapteenin tytär ja sen neljä suomennosta

Pro gradu -tutkielma 78 sivua, liitteet 2 sivua, venäjänkielinen lyhennelmä 18 sivua

Helmikuu 2016

Tutkielmassa tarkastellaan uudelleenkääntämisen ongelmaa. Kun alkuteksti pysyy muuttumattomana, käännösten laatiminen voi olla jatkuvaa ja erittäin monipuolista toimintaa, eli käännöksiä voi syntyä monta ja ne voivat olla hyvin erilaisia. Alan kirjallisuus kertoo, että joskus käännöksiä voidaan käyttää ideologisiin tarkoituksiin kohdekulttuurissa, kun taas alkutekstin funktio lähdekielessä ei ollut lainkaan ideologinen. Kielelliset ja yhteiskunnalliset normit muuttuvat ja uusia käännöksiä voidaan tehdä.

Romantiikan ajalta on peräisin käsitys uudelleenkääntämisestä tavoitteena jatkuva parantaminen. Oletetaan, että lopulta saadaan aikaan ihanteellinen versio ja kääntämisen kierre loppuu pidemmäksi aikaa.

Käytännön syyt, kuten kustantajan taloudellinen tilanne, voivat vaikuttaa yllättävän ratkaisevasti julkaisutoimintaan.

Työssä on käytetty apuna skoposteoriaa. Skoposteoria tarkastelee käännöksiä funktion näkökulmasta, eli ajatellaan, että käännös tehdään johonkin tarkoitukseen, sillä on aina jokin funktio kohdekielellä ja -kulttuurissa. Funktio voi olla sama tai eri lähde- ja kohdekielellä. Uudelleenkääntämistä voi selittää sillä, että käännöksiä käytetään kulloinkin eri tarkoituksiin.

Tässä työssä funktion vertailemiseksi neljässä eri käännöksessä on valittu mm. puhuttelumuodot ja niiden käännökset. Selittävätkö niiden käännöserot uusien käännösten ilmestymistä?

Kaikki neljä käännöstä ovat syntyneet jonkin verran erilaisissa yhteiskunnallisissa oloissa. Tutkielmassa tarkastellaan, miten nämä muutokset ovat heijastuneet käännöksiin.

Avainsanat: uudelleenkääntäminen, reaaliat, skopos, kaunokirjallisuuden kääntäminen

Sisällys

1. Johdanto	7
1.1 Taustaa	7
1.2 Tutkimusongelma.....	8
1.3 Tutkimuskysymys	8
1.4 Aineisto	9
1.5 Tutkimuksen tavoitteet.....	10
1.6 Tutkimuksen menetelmät	10
1.7 Rakenne.....	11
2. Uudelleenkääntäminen ja skoposteoria.....	12
2.1 Uudelleenkääntäminen.....	12
2.1.1 Reaaliat.....	21
2.1.2 Strategiat: kotouttaminen vs vieraannuttaminen.....	21
2.1.3 Konventiot.....	22
2.1.4 Normit ja ihanteet.....	22
2.2 Skopos.....	25
2.2.1 Tekstin funktio	27
2.2.2 Ideologia ja kieli.....	28
2.2.3 Ekvivalenssi ja adekvaattisuus.....	30
3. Tutkimusosa: Skopos esimerkkien valossa.....	33
3.1 Kapteenin tytär ja kirjallisuuden tutkija Juri Lotmanin analyysi.....	33
3.2 Uudelleenkääntämisen hypoteesi.....	36
3.2.1 Viiden venäläisen reaalien käännösstrategiat	37
3.2.2 Muuttuvat kielinormit ja käännöskonventiot	40
3.3 Skopos eli käännöksen funktio kohdekielessä	45

3.3.1 Skopos uskontoon liittyvien esimerkkien valossa	45
3.3.2 Puhuttelumuodot ja skopos	58
3.3.3 Kontaktia luovat ilmaukset	61
3.3.4 Sananlaskujen käännökset.....	65
3.3.5 Runot ja kansanlaulut, niiden merkitys.....	70
3.4 Kustannustoiminta	76
4. Päätelemät, syyt uudelleenkiääntämiseen.....	79
5. Lähteet.....	84
6. Liitteet	86
6.1 Kapteenin tytär, juoni lyhyesti.....	86
Реферат на русском языке	88

1. Johdanto

Kapteenin tytär on 1800-luvun alkupuoliskon kaunokirjallinen teos, josta on ilmestynyt yhteensä neljä suomennosta. Syitä uudelleenkääntämiseen tutkitaan ja pohditaan tässä pro gradu -työssä. Syitä uudelleenkääntämiseen voi olla laidasta laitaan käytännön kustannustoiminnasta ja täydellisen kaunokirjallisen vaikutuksen saavuttamisesta teoksen ideologiseen hyväksikäyttöön kohdekielen kulttuurissa. Tässä tutkimuksessa selvitetään, onko käännösten funktio muuttunut käännöksestä toiseen vai onko uudelleenkääntämisen syynä jokin muu tekijä ratkaisevassa asemassa.

Kirjallisuudentutkija Juri Lotmanin vuonna 1962 kirjoitetun artikkelin pohjalta on tutkielman teoriaosassa esitetty teoksen juoni ja asetelma. Lotmanin mukaan Kapteenin tytär on Puškinin syvällisin ja taiteellisesti täydellisin teos. Siinä on esitetty venäläisen 1700-luvun yhteiskunnan syvät ristiriidat talonpoika- ja aateli luokkien välillä. Lotman korostaa, että Puškin ei arvostele eikä anna ohjeita, vaan pohjimmiltaan tunnustaa syvän ymmärryksensä siihen, miksi Venäjän kansankapina nousee, ja sen perimmäiset syyt.

Kieli on ideologian välittämisen keino. Teoriaosuudessa esitetään millä tavoin kieltä käytetään esim. tietyn normin tai uskomuksen juurruttamiseksi ja päinvastoin. Kapteenin tytär on kaunokirjallinen kuvaus 1700-luvun Venäjän Pugatševin kapinasta. Käännöksissä ei esiinny sellaisia aineksia, jotka viittaisivat käännöksen palvelevan mitään poliittista tms yhteiskunnallista tilausta. Uusia käännöksiä ei ole tehty sen takia, että poliittinen tilanne olisi vaatinut niin tai teosta olisi käytetty ideologisiin tarkoituksiin. Käännökset poikkeavat toisistaan lähinnä tyylin ja käännösstrategoiden osalta.

1.1 Taustaa

Kysymys siitä, miksi samaa teosta käännetään uudestaan, on viime aikoina kiinnostanut tutkijoita yhä enemmän. Lähtökohtana uudelleenkääntämisen tutkimuksessa käytetään niin sanottua uudelleenkääntämisen hypoteesia, jonka on esittänyt aikoinaan Goethe. Uudelleenkääntämisen hypoteesi on oletus, että ensimmäinen käännös pyrkii kotouttamaan tekstin kohdekieleen, taistelee sillä tavalla lukijakunnasta. Kun taas myöhemmät käännökset vieraannuttavat enemmän, kun lukijakunta on jo saavutettu. (Bensimon 1990, Brownlien 2006 mukaan). Idea juontuu Saksan romantiikasta, ensimmäinen käännös tehdään sanasta sanaan ja se on ikäänkuin ”johdatus” teokseen, toinen on vapaampi ja jälkimmäiset taas lähempänä alkutekstiä. (Berman 1990, Brownlien 2006 mukaan).

Aiheesta ei toistaiseksi ole kattavaa tutkimusta, joka selittäisi miksi uusia käännöksiä tehdään. Kuten Koskinen ja Paloposki toteavat artikkelissaan (Koskinen & Paloposki 2001), kääntämiseen

vaikuttavat myös muut kuin pelkästään kielelliset syyt. Myös kustantamon taloudellinen tilanne, kustantajan käytössä jo oleva arkistoaineisto ja lukuisat muut kielenulkoiset tekijät vaikuttavat päätökseen tehdä uusi käännös.

Uudelleenkäntämisen hypoteesi ei näytä olevan aina validi lukuisten tapaustutkimusten perusteella. Ajan lisäksi on aina muitakin seikkoja, jotka vaikuttavat käännöksen laatuun, kuten esim. kääntäjän tyyli ja yleisö, jolle käännös on suunnattu. (Koskinen & Paloposki 2010: 34)

1.2 Tutkimusongelma

Käännöksiä tarkastellaan skoposteorian näkökulmasta. Tutkimuksen fokus on siinä, mitä funktioita tietty käännösratkaisu palvelee, onko huomattavissa muutosta käännösten funktiossa sekä kuinka normien muutos näkyy käännöksissä.

Teoriaosuudessa esitellään Reiss ja Vermeerin kehittämää skoposteoriaa. Skopos tarkoittaa tarkoitusta ja käännöstieteessä kokonaisvaltaista lähestymistapaa tekstiin kokonaisuutena, joka tehdään tietyssä yhteiskunnassa tiettynä aikakautena. Näin käännös voi olla ekvivalentti vain sanatasolla ja skopoksen eli funktion tasolla. Se voi palvella samanlaisia tai erilaisia tavoitteita kohdekielen kulttuurissa. Tekstillä voi olla ekspressiivinen, operatiivinen, informatiivinen tai faattinen funktio. Kapteenin tytär on kaunokirjallinen teos, joten tekstin ensisijainen funktio on ekspressiivinen. Kaunokirjallinen teksti sisältää aina myös faattiseen funktioon kuuluvia aineksia, eli ns. kontaktia luovia tai ylläpitäviä lausahduksia, tervehdyksiä, maljapuheita jne. Käännöksiä vertaillaan faattisen funktion erojen selvittämiseksi, kuinka tämä funktio on välitetty kohdetekstiin ja millaisia eroja on käännösten välillä. Adekvaattisuuden käsite tarkoittaa sitä, kuinka valittu käännösratkaisu palvelee kyseessä olevaa funktiota.

Käännösten analyysin avulla tarkastellaan normien muuttumista. Normien tarkastelu edustaa toisenlaista lähestymistapaa kuin esim. skoposteoria. Normien oletetaan muuttuvan yhteiskunnallisten olojen mukana, jopa olevan suora heijaste muuttuvista yhteiskunnan oloista. Näin ei kuitenkaan aina ole. Kääntäjä noudattaa aina tietäen tai tietämättä vallitsevia normeja, mutta myös murtaa niitä. Esim. pienet kielelliset konventioiden muutokset, kuten suhuäänne-merkit, on otettava käyttöön, koska niin on sovittu. Joskus voidaan kääntää normin vastaisesti esim. halutun funktion tai tyylin vuoksi.

1.3 Tutkimuskysymys

Tarkastelun kohteena ovat venäläiset reaaliat ja niiden kääntäminen eri suomennoksissa. Miten käännösstrategia liittyy aikakauteen? Miksi teos on käännetty kolme kertaa lyhyen ajan sisällä?

Onko poikkeavaa vieraannuttamisessa ja kotouttamisessa, faattinen funktio ilmenee eri tavalla, vai jotakin muuta mikä selvästi erottaa käännökset toisistaan?

Tutkielmassani tulen tarkastelemaan venäjänkielisiä reaaliota ja niiden suomennoksia kotouttamisen ja vieraannuttamisen näkökulmasta. Miksi 1900-luvulla tehtiin useita uusia käännöksiä? Oliko selityksenä muuttunut poliittinen tai kulttuuri-ilmapiiiri, sensuuri tms? Onko aikakauden ja dominoivan käännösstrategian välillä jokin yhteys?

Alkukatsauksen perusteella kolme neljästä käännöksestä on julkaistu uudelleen useita kertoja, joten ensimmäinen on toimiva edelleen vaikka sen ilmestymisestä on yli 150 vuotta.

Käännökset on jaettu kahteen kategoriaan ilmestymisajan perusteella. Kielellisiä muutoksia tarkasteltaessa jako on perusteltu pitkällä ajanjaksolla, 1800-luvun käännös vs 1900-luvun käännökset. Vanhanaikainen tyyli tai vanhentunut kieli ei kuitenkaan liene syynä uudelleenkääntämiseen. Käännökset eivät ole erityisen persoonallisia vaan ovat kaikki alkutekstille uskollisia.

Uudelleenkääntämisen hypoteesin mukaan ensimmäinen käännös pyrkii olemaan kotouttava, koska se taistelee lukijakunnasta uudessa kulttuuriympäristössä. Sen sijaan jälkimmäisten ei tarvitse taistella lukijakunnasta, ja tällöin kääntäjä jättää tekstiin enemmän vieraita aineksia.

Selvittääkseeni onko Kapteenin tyttäressäkin pyritty vieraannuttamaan sitä enemmän mitä enemmän käännettiin, olen valinnut 5 venäläistä reaalia ja vertailin niiden käännösstrategioita keskenään. Reaalioden avulla havainnollistetaan kääntäjien käännösstrategiat. Myös muuta oheismateriaalia, muita kääntäjien ratkaisuja tarkastellaan tästä näkökulmasta. Onko todella niin, että viimeinen käännös on eniten vieraannuttava? Kääntäjillä esiintyy seuraavat strategiat, kotiuttaminen, vieraannuttaminen, poisjättö ja korvaaminen tai selittävä käännös. Poisjättö esiintyy kaikilla kääntäjillä.

Kulttuurierojen välittämistä esitellään uskontoon sekä yhteiskuntaan liittyvien kohtien avulla.

Normien muutosta havainnollistetaan sananmuotojen ja erisnimikonventioiden avulla.

1.4 Aineisto

Tutkimusaineistona on Aleksandr Puškinin teos Kapteenin tytär ja sen suomennokset. Alkuteos on vuodelta 1836. Käännöksiä on yhteensä neljä, vuosilta 1876 (kääntäjä Samuli Suomalainen), 1935 (Siiri Hannikainen), 1946 (Juuso Mustonen), 1962 (Juhani Hollo).

1.5 Tutkimuksen tavoitteet

Käännöksiä lähestytään skoposteorian avulla, jolloin pyritään määrittelemään kunkin käännöksen skopos, eli tavoite, funktio. Käännökset ovat syntyneet erilaisissa olosuhteissa jos verrataan 1800-luvun loppupuoliskon ja 1900-luvun Suomi. Poliittiset, yhteiskunnalliset olot olivat eri vuonna 1876, kun taas kaikki 1900-luvun käännökset voidaan luokitella samaan ryhmään koska ne syntyivät Suomen itsenäistymisen jälkeen. Toisaalta muutokset olivat suuria vuosien 1935 ja 1962 välillä, Suomen ja Neuvostoliiton välillä käytiin sota, jonka jälkeen alkoi uusi suhteiden lähentyminen 1960-luvulla.

1800-lukuun liittyy se, että tuolloin suomen kieltä vakiinnutettiin. Kuten Liisa Tiittulan ja Pirkko Nuolijärven artikkelissa todetaan, silloin haettiin toimivaa kieltä, ja monet ratkaisut ovat nykyään jo vanhentuneet. (2013) Suomalaisen käännös edustaa laadukasta kääntämistä ja se on tehty suoraan lähdekielestä eikä kolmannen kielen kautta, kuten 1800-luvulla usein tehtiin.

Miksi teosta on käännetty kolme kertaa alle 30 vuodessa ja sitten innostus lopahti? Onko jonkinlainen ihannekäännös vihdoin saavutettu? Tässä tutkielmassa yritän selvittää syyn uudellenkääntämiseen skoposteorian avulla. Skoposteorian avulla voidaan tutkia minkälainen lukijajoukko on milloinkin tekstin vastassa ja millaisissa olosuhteissa käännös tehdään. Nämä osaltaan selittävät tekstiin tehtävät muutokset. Jako 1800-luvun ja 1900-luvun teksteihin on näin perusteltu, koska poliittiset ja yhteiskunnalliset olosuhteet olivat erilaiset 1900- kuin 1800-luvulla ja myös kieli on muuttunut 1900-luvulla nopeasti. Skoposteorian avulla siis tutkitaan miten tämä erilaisuus ilmenee käännöksissä.

1.6 Tutkimuksen menetelmät

Tutkimuksessa hyödynnetään korpustutkimusta, eli käännöksiä vertaillaan korpuksessa sanahaun avulla, jolloin näkee yhtä aikaa kaikki suomennosvaihtoehdot. Ruudulla on näkyvissä kaikki neljä sinne ladattua käännösversiota yhtä aikaa ja myös alkuperäinen venäjänkielinen teksti. Ohjelman avulla voi hakea venäjän- tai suomenkielisiä sanoja, esim. reaaliat ja niiden käännökset, saa samalle ruudulle hetkessä. Tämän tutkimuksen kannalta hyvä apu on myös frekvenssilista, josta olen poiminut reaaliat.

Kuten Kujamäen ja Jääskeläisen artikkelista selviää, elektroniset tekstiaineistot on korpuslingvistiikan yksi sovellus. (Kujamäki & Jääskeläinen 2001: 243) Korpus voi olla yksikielinen tai kaksikielinen, jolloin se tarjoaa tekstin ja sen käännöksen tai tekstejä samalta aihealueelta kahdella kielellä. Korpuksat tarjoavat samalta aihealueelta olevia tekstejä, joista voi etsiä sanoja ja niiden kollokaatioita. Näin ei tehdä vääriä ratkaisuja ja kohdekielinen teksti on

luontevaa. Voidaan selvittää miten sanoja käytetään tyypillisesti kohdekielessä, missä seurassa ne esiintyvät, eli niin sanottu sanan konkordanssi. Kontekstin määrän voi rajata tai hakea vaikka koko kontekstin. Korpus tarjoaa siis paljon laajemmat mahdollisuudet nähdä nopeasti sanan käyttötavat kuin perinteinen sanakirja sekä opetuksessa, että todellisissa käyttötilanteissa:

”Kaksikielisen verrannollisen korpuksen avulla on kahden kielen tekstilajien konventioiden vertailu vaivattomampaa. Esimerkiksi puhutteluun liittyvät erot käyttö- tai ruokaohjeissa ovat tietysti havaittavissa helposti ilman korpuksiakin. Mitä syvemmälle kuitenkin pyrimme tekstilajikohtaisiin erityispiirteisiin, kuten sanastoon ja syntaktisiin piirteisiin, kollokaatioihin, kuvaannolliseen kielenkäyttöön tai tekstin retoriseen rakenteeseen, sitä enemmän korpuksista ja niistä saatavissa olevasta tilastollisesta ja laadullisesta tiedosta on hyötyä analyysissa.”
(Kujamäki & Jääskeläinen 2001: 246).

Tämän työn apuna on käytetty ParRus-korpusta, joka sijaitsee osoitteessa mustikka.uta.fi.

1.7 Rakenne

Tutkimusosassa tarkastellaan viittä reaalialaa ja niiden käännösstrategioita. Kustannustoimintaan liittyen esitellään historiikki kunkin käännöksen julkaisuista. Mikä kustantamo, minä vuonna/vuosina, onko ollut uusia painoksia, jne. Skoposteorian puitteissa tarkastellaan faattisen funktion toteutumista käännöksissä *батьюшка, ваше благородие* -sanojen avulla.

Käännösnormeja vertaillaan oikeinkirjoituksen avulla sekä erisnimien avulla.

Kulttuurierot voivat sanella käännösratkaisuja. Nniiden säännönmukaisuuksia, muutoksia tai kaikkien edellä mainittujen puuttumista testataan vertaamalla *Бог*-sanon käännösratkaisuja sekä muita uskonnollisia reaalioita vertaamalla. Uskonnollisuus on vahvasti läsnä venäläisessä todellisuudessa ja kielessä, mutta onko Suomessa niin? Miksi jotakin jätetään pois suomennoksissa? Onko sananmukaisuus vai funktio tärkeämpi?

Tutkimuksessa testataan uudelleenkääntämisen hypoteesia, vertaillaan lähdetekstin ja käännösten faattisen funktion välittämistä. Kulttuurierojen vaikutusta käännökseen on testattu esim. vertaamalla puhuttelumuotojen ja uskonnollisten yksityiskohtien käännöksiä.

2. Uudelleenkääntäminen ja skoposteoria

2.1 Uudelleenkääntäminen

Paul Bensimon esittää, että ensimmäiset käännökset ovat usein lukijakeskeisiä, kun taas myöhemmät keskittyvät enemmän lähtötekstiin. (Bensimon 1990:IX, Brownlien 2006 mukaan). Myöhemmin tämä idea sai kannatusta esim. Koskisen ja Paloposken sekä Chestermanin tutkimuksissa, ja he kutsuvat tätä oletusta uudelleenkääntämisen hypoteesiksi, jonka voi testata tutkimustyön avulla. Bermanille taas oletus on objektiivinen totuus, jota ei testata empiirisen tutkimuksen avulla luonnontieteiden tapaan (Brownlie 2006).

Brownlien artikkelissa esitetään Seymour Chatmanin ja Antoine Bermanin näkemyksiä uudelleenkääntämisestä. Chatmanin kerronnan näkemys on dualistinen, eli teksti koostuu ns syvärakenteesta ja pintarakenteesta. Syvärakenteeseen kuuluu tarina, eli sisältö. Pintarakenne on diskurssi, eli kerrontatapa, esim. diskurssiin kuuluu kerrotaanko tarina ensimmäisessä vai kolmannessa persoonassa ja kenen näkökulmasta. Näin ollen Brownlien mukaan esim. kirjallisen teoksen elokuvasovitus on mahdollinen syvärakenteen ansiosta, koska se pysyy muuttumattomana kun pintarakenteen aineksia muutetaan. Samasta syystä myös uudelleenkääntäminen on mahdollinen kun on vain pintarakenne, joka muuttuu, syvärakenteen pysyessä muuttumattomana. (Berman 1990, Chatman 1978, Brownlien 2006 mukaan)

Kuten Brownlie, myös tutkijat Koskinen ja Paloposki näkevät kaikki mahdolliset versiot käännöksestä, olkoon se muokkaus tai täysipainoinen uusi käännös, eräänlaisena tekstisysteeminä, jossa jokaisella on oma paikkansa ja syy olemassaoloon, uusi käännös ei synny välttämättä edellisen parantamisen nimissä. (Koskinen & Paloposki 2010)

Antoine Bermanin uudelleenkääntämisen teoria lähestyy ongelmaa eri tavalla. Hän näkee uudelleenkääntämisen johtuvan siitä, että teksti ”paranee” käännöksestä toiseen. Tekstissä on jotakin olennaista mikä pitää siirtää toiseen kieleen, mutta tällä kertaa se ei ole syvärakenne, vaan teksti kokonaisuudessaan. Bermanin ideat joutuvat Saksan romantiikasta, erityisesti Goethe oletti, että ensimmäinen käännös on usein sanasanainen käännös, sitten seuraa käännökset, jotka taistelevat lukijakunnasta ja ovat vähiten uskollisia alkutekstille. Kunnes sitten syntyy se ihanteellinen versio, joka saa uudelleenkääntämisen kierteen loppumaan pitkäksi aikaa. (Berman 1990, Brownlien 2006 mukaan).

Koskinen ja Paloposki ovat todenneet, että ensimmäiset käännökset todella pyrkivät olemaan kotouttavia, mutta olettavat sen johtuvan kyseisen kohdekielen kirjallisuuden kehitysvaiheesta (heidän aineistona on suomalainen käännökirjallisuus 1809-1850), ja toteavat, että on olemassa

myös päinvastaisia tapauksia ja uudellenkääntämisen ilmiön selittämiseksi täytyy ottaa huomioon muitakin asioita. (Brownlie 2006).

Barbara Hernstein Smith (1980) on kritisoinut teoriaa, jonka mukaan teksti olisi kaksitasoinen. Teoriaa on vaikea soveltaa käytäntöön heti kun yritämme tarkentaa mikä oikeastaan kuuluu syvärakenteeseen, sillä tulkinta on aina sidoksissa siihen, kuka tulkitsee ja määrittää sen. Näin ollen Smith on sitä mieltä, että ns. syvärakenne ei ole lähtökohta kaikille käännös-, elokuva-, tms tulkinnoille, jotka tekstin pohjalta saatetaan tehdä, vaan niiden keskinäiset erot pikemminkin pitäisi selittää olosuhteilla, joissa tulkinta tehdään. Smith näkee monen tekijän vaikuttavan kerrontaan, kuten esim. itsensä tulkitsijan ja lukijakunnan mieltymykset. (Smith 1980:234, Brownlien 2006 mukaan).

Uudelleenkääntämisen tutkimuksessa on ilmiön selittämiseksi otettu huomioon monet sosiaaliset aspektit, kuten normit ja ideologiat. Ideologiaan kuuluvat kaikenlaiset uskomukset, kun taas normit liittyvät hyväksyttävänä pidettävään tapaan. Tämän lähestymistavan mukaan käännöksiä tarvitsee uusia koska nämä normit ja ideologiat muuttuvat. Se ei kuitenkaan kata sellaisia asioita kuten kääntäjän oma näkemys oikeanlaisesta kääntämisestä.

Uusi käännös on uusi tulkinta. Varsinkin uskonnolliset ja kaunokirjalliset tekstit käännetään uudelleen, koska uusi käännös on samalla myös uusi tulkinta. Uudelleen voidaan joskus tulkita kokonainen teksti tai vain yksittäisiä vaikeita lauseita ja otoksia. Esim. alluusio, epämääräisyys tai monitulkintaisuus voi tuottaa erilaisia tulkintoja käännöksestä toiseen. Toisaalta uusi tulkinta voi johtua erityisestä lähestymistavasta, jos tekstin lukutapa on vaikkapa psykoanalyttinen. (Brownlie 2006).

Venuti lähestyy uudelleenkääntämisen ongelmaa uuden tulkinnan, intertekstuaalisuuden, ideologian ja yhteiskunnallisten paineiden kautta. Yhteiskunnallisia normeja voi vahvistaa ja ylläpitää uusien käännösten avulla tai vastaavasti niiden avulla ne voi asettaa kyseenalaiseksi. Poststrukturalistisessa narratiiviteoriassa keskeistä on uudelleen kertominen uudessa kontekstissa, joka sisältää uuden tulkitsijan, erilaisen aikakauden, erilaisen konseptuaalisen lähestymistavan, erilaisen yhteiskunnallisen tilauksen, uuden kohderyhmän jne. (Venuti 2004, Brownlien 2006 mukaan).

Erilaiset tapaustutkimukset voivat johtaa erilaisiin johtopäätöksiin uusiin käännöksiin vaikuttavista tekijöistä. Paloposki ja Koskinen ovat tapaustutkimuksessaan tulleet samansuuntaisiin tuloksiin, käännöksiin vaikuttavat heidän mukaan esim. suhde lähde- ja kohdekulttuurin välillä, historiallinen ja ideologinen yhteiskunnallinen konteksti, kustantajan vaatimukset, tavoiteltavan lukijakunnan luonne ja odotukset, konkreettiset tekijät, kuten vaikka kuvat sekä kääntäjän tausta, mieltymykset ja tulkinnat. (Koskinen & Paloposki 2004, Brownlien 2006 mukaan).

Vuonna 2010 ilmestyneessä Koskisen ja Paloposken artikkelissa päädytään samansuuntaisiin loppupäätelmiin uudelleenkääntämisestä kuin Siobhan Brownlie. Käännöksen vanheneminen tai ideologian ja normien muutos ei ole ainoa selitys. Esim. kääntäjän tyyli voi olla syy uudelleenkääntämiseen. (Ballard 2000, Paloposki & Koskisen 2010 mukaan).

Perinteisesti on ajateltu, että uusia käännöksiä tarvitaan edellisen ”vanhenemisen” vuoksi. Eli käännöksen kieli tai tyyli on vanhentunut. Tutkimusaineisto kuitenkin osoittaa, että uudelleenkääntämisen ongelma on paljon mutkikkaampi. Ei ole toistaiseksi kattavaa tutkimusta, jossa olisi vertailtu useita teoksia ja niiden käännöksiä. On vain yhteen tai joihinkin tapauksiin keskittyviä tutkimuksia. (Koskinen & Paloposki 2010). Vanhenemista voi olla myös esim. teoksen kuvaaman kulttuurin tutuksi tuleminen kohdekielen lukijoille. (Tiittula & Nuolijärvi 2013).

Vanhahtava tyyli tai kieli voi olla yksi syy uudelleenkääntämiseen. Toinen on sensuuri, joka muuttuu poliittisten olojen mukana. Kolmas voi olla muuttunut tavoiteltava lukijakunta, jos käännöstä tehdään esimerkiksi erilaiselle yleisölle, esim. aikuisille lasten asemesta. Neljäs syy on kääntäjän oma näkemys siitä, millainen käännöksen pitäisi olla jne. Usein esimerkiksi kirjailijat ja runoilijat kääntävät hyvinkin persoonallisella tavalla ja vieraannuttavat tuntuvasti, eli käännöstä usein leimaa kääntäjän oma tyyli.

Koskinen ja Paloposki (2010) toteavat, että erään markkinatutkimuksen mukaan vanhojen käännösten uudet painokset myyvät paremmin kuin uudet käännökset. (Koskinen & Paloposki 2010).

Päätös uudesta käännöksestä voi lähteä kustantajalta, jolloin kääntäjä haetaan tehtävään. Ennen kaikkea on kuitenkin tärkeä, että kääntäjä haluaa tehdä uuden käännöksen jostakin teoksesta. Uudelleenkääntämisen takana voi olla myös puutteellinen koordinaatio kustantajan ja kääntäjien välillä, jolloin useita käännöksiä saatetaan tehdä samaan aikaan. (ibid.) Syitä uudelleenkääntämiseen ja muita siihen vaikuttavia seikkoja voi olla laidasta laitaan.

Jos uudelleenkääntämistä tarkastellaan käytännön näkökulmasta, käy ilmi, että teos saatetaan kääntää uudelleen tai voidaan tehdä uusi painos vanhasta käännöksestä. Tähän voi vaikuttaa kustantajan valinta, uudet kustantamot suosivat uusia käännöksiä, kun taas vanhat julkaisevat mieluummin vanhoja tekstejä.

Käännöksen suosio ei ole aina kiinni aikakaudesta. Näin ollen hierarkkinen lähestymistapa eli käännöksen parantaminen kohti täydellisempää versiota ei ole realistinen. Suosioon vaikuttaa jokin muu asia kuin lineaarinen kielen muutos. Käännös ei ole käyttötavara, johon kyllästytään ja sitten tehdään uusi, ja näin kierre jatkuu. Jos käännökselle niin tapahtuu, kyseessä voi olla sellainen

yhteiskunnallinen (esim. poliittinen) tilaus, joka käyttää käännostekstiä omiin ideologisiin tms tarkoituksiin. Tästä esimerkkinä on Seitsemän veljeksien saksannoshistoria. (Kujamäki 2000)

Jälkistrukturalistisen kerronnan teorian mukaan uusi käännos tehdään, koska uusi tilanne ja konteksti niin vaativat. Jos tarkastellaan aikakausia, jolloin Kapteenin tyttärestä on tehty uudet käännökset, yhteiskunnallinen tilanne on todellakin ollut erilainen 1870-luvulla, 1930-luvulla, heti sodan jälkeen 1946 sekä sodanjälkeisissä oloissa vuonna 1962. Teorian näkökulmasta voidaan olettaa, että käännosten kokonaisuus mahdollisesti muodostaa kuvion muuttuvista sosiaalioloista, joten niiden muutosta voidaan seurata käännostissa. Tekstit eivät kuitenkaan ensisilmäyksellä eroa toisistaan merkittävästi, pienet erot voivat kertoa meille jotakin jos ei yhteiskunnan olojen muutoksesta, niin ainakin normien muutoksesta.

Jälkistrukturalistisen narratologian eli kerronnan teorian on luonut vuonna 2000 Martin Mcquillan ja se pohjautuu moniin muihin teorioihin, mm. Foucaultin ja Derridan teorioihin. Teorian mukaan kielen merkitykset muodostuvat toistoista, eli sana saa merkityksen vain toiston kautta. Samalla jokainen uusi konteksti antaa kerronnalle erilaisen ja uuden merkityksen. Jokainen verbaali tai kirjoitettu kielen esiintymä on Mcquillanin mukaan kerronnan yksikkö ja edustaa ns. intersubjektiivista kokemusta. Mcquillan kutsuu kerronnan elementtejä matriisiksi, jossa jokainen yksikkö on liitetty muihin muodostaen loputtoman verkoston. Teksti ja konteksti ovat erottamattomia, ja intersubjektiivisuus tarkoittaa, että konteksti ei ole vain kieltä, vaan kaikkia niitä kontekstejä, joissa tämä kieli voi esiintyä, kaikki historiallinen ja sosiaalinen konteksti, jossa samat tarinat ovat esiintyneet tai voivat potentiaalisesti esiintyä. (Mcquillan 2000, Brownlien 2006 mukaan).

Jälkistrukturalistinen kerronnan teoria on pohjana jälkistrukturalistiselle uudelleenkäntämisen teorialle. Lähdeteksti uudelleenkerrotaan uudessa kontekstissa, jolloin pysyvää on toisto ja uutta on uusi konteksti ja tilanne, jotka kaikki vaikuttavat syntyvään uuteen käännosteen. Käännosten sarja muodostaa oman matriisin, joka kertoo jotakin muuttuvista sosiaalioloista. (Brownlie 2006)

Kun normeihin ja ideologiaan perustuva lähestymistapa on hierarkkinen, jälkistrukturalistinen teoria mahdollistaa uusien käännostien tarkastelun laajemmin. Käännos on tällöin monien voimien ympäröimä ja ne vaikuttavat keskenään kuin puun juuristo, eivätkä hierarkkisessa järjestyksessä ylhäältä alaspäin. Esim. tahto tehdä uusi käännos voi johtua kääntäjän omasta näkemyksestä, siitä mikä on tämän hetken oikea, hyvä ja nykyaikainen käännos. (Smith 1980, Brownlien 2006 mukaan).

Hierarkkisuus on yksi ideologiaan ja normeihin perustuvan lähestymistavan heikko puoli. Toinen heikkous on se, että siinä oletetaan tiettyjen normien ja ideologioiden olevan aina sidoksissa

johonkin aikakauteen, sekä oletetaan niiden muuttuvan aikakaudesta toiseen. Jälkistrukturalistinen teoria murtaa tämän käsityksen. Sovellettaessa uudelleenkääntämiseen tämä ilmenee kahdella tavalla.

Käännöksiä voi syntyä samanaikaisesti tai todella lyhyellä aikavälillä. Uudella käännöksellä voidaan muokata terminologiaa kohdekielessä, jossa sellaista terminologiaa ei ennestään ole. Toiseksi aikakausi ja normit eivät ole keskenään sovussa, vaan samat normit eivät muutu lineaarisesti ja voivat esiintyä eri aikakausien käännöksissä. (Brownlie 2006).

Seuraavaksi tarkastelen esimerkkiä normien ja sensuurin vaikutuksesta kääntämiseen. Esim. Brownlie esittelee tapaustutkimuksensa tuloksia, jossa aineistona oli Emile Zolan *Nana* ja sen viisi englanninnosta vuosilta 1884, 1895, 1956, 1972, 1992. Alkuteos on vuodelta 1883. Niiden kohdalla voidaan todeta, että ns. uudelleenkääntämisen hypoteesi täyttyy. Normeihin ja ideologiaan perustuva tarkastelutapa ei taas saa kannatusta, koska kaksi ensimmäistä käännöstä, jotka luetaan samaan viktoriaaniseen aikakauteen (1884 ja 1895) ovat keskenään hyvin erilaisia. Ero perustuu siihen, että ensimmäinen laajalle lukijajoukolle tarkoitettu käännös on täynnä poistoja ja pehmennyksiä kovan sensuurin vuoksi. Toinen käännös taas on vapaamielisempi, mutta se oli julkaistu vain erittäin pienelle eliittijoukolle. Se oli siis erikoistilaus, joka salli paljon enemmän alkuteoksen hävyttömyyksiä, jotka eivät sen ajan englantilaisessa yhteiskunnassa olleet (siihen aikaan) hyväksyttäviä. Myöhemmin julkaistut käännökset eivät olleet enää sensuroituja.

Brownlie tekee aineistonsa perusteella seuraavat johtopäätökset. Käännöksiä voi tarkastella erilaisista olosuhteista käsin. Kielelliset, kirjakieliset sekä käännösnormit muuttuvat. Myös kääntäjän mieltymykset, omaleimaisuus ja valinnat vaikuttavat lopputulokseen. Tällöin korostuu kääntäjän rooli tulkitsijana, ja tämä korostaa alkutekstin olevan avoin tulkinnalle eikä mikään lopullinen totuus, joka pitäisi kääntää virheettömästi suoraan kuin virallinen asiakirja. Näin ollen Brownlien mukaan jälkistrukturalistinen teoria mahdollistaa laajemman tarkastelun, jossa otetaan huomioon sekä tekstuaaliset että kontekstuaaliset tekijät. Uusi käännös voidaan nähdä oman tekstimatriisin lopputuloksena eikä vain ulkoisten tekijöiden, kuten esim. normien summana. Nanan käännöksiä käsittelevä aineisto osoittaa, että ensimmäinen käännös poistaa sensuelliin ja alatyyliset yksityiskohdat uuden kulttuurikontekstin vaikutuksesta. Seuraavalle käännökselle taas syntyi tarve, kun nämä yhteiskunnalliset rajoitukset poistuivat.

Esimerkkinä muuttuvista normeista Brownlien artikkelissa on Du-Nourin tutkimus, jossa korpuksena ovat olleet lastenkirjallisuuden käännökset heprean kielelle 1900-luvun alusta 1990-luvun alkuun. Otantaan kuului yhdeksän teosta ja kolmesta viiteen käännöstä jokaisesta alkutekstistä. (Du-Nour 1995, Brownlien 2006 mukaan). Aineiston mukaan monenlaisia

lähestymistapoja on ollut tämän kauden aikana. Alussa käännöksissä suosittiin ns. klassista hepreaa, eli vanhaa kirjakieltä, mutta tämä väistyy uuden heprean tieltä 1970-luvulle tultaessa. Myös erisnimiä on käännetty ennen vanhaan kotiuttavasti, kun taas 1980-luvulla tuo ei ollut enää hyväksyttävää. (Brownlie 2006).

Myös kaikenlaiset käytännön olosuhteet vaikuttavat uudelleenkääntämiseen. Seuraavassa on lueteltu lisää tapauskohtaisia, yllättäviäkin vaikuttavia asioita.

Erilaiset tapaustutkimukset voivat johtaa erilaisiin johtopäätöksiin uusiin käännöksiin vaikuttavista tekijöistä. Paloposki ja Koskinen tapaustutkimuksessaan ovat tulleet samansuuntaisiin tuloksiin, käännöksiin vaikuttavat heidän mukaan suhde lähde- ja kohdekulttuurin välillä, historiallinen ja ideologinen konteksti, kustantajan vaatimukset, tavoiteltavan lukijakunnan luonne ja odotukset, konkreettiset tekijät, kuten vaikka kuvat sekä kääntäjän tausta, mieltymykset ja tulkinnat. (Koskinen & Paloposki 2000, Brownlien 2006 mukaan).

Vuonna 2010 ilmestyneessä Koskisen ja Paloposken artikkelissa päädytään samansuuntaisiin loppupäätelmiin uudelleenkääntämisestä kuin Siobhan Brownlie. Käännöksen vanheneminen tai ideologian ja normien muutos ei ole ainoa selitys. Esim. kääntäjän tyyli voi olla syy uudelleenkääntämiseen. (Ballard 2000, Paloposki & Koskisen 2010 mukaan).

Koskisen ja Paloposken aineisto käsittää Viktor Hugon *Les Misérables* -teoksen suomennoksia, jonka kohdalla uudellenkääntämisen hypoteesi ei täyty. Kirja käsittää viisi osaa, joista kaksi ensimmäistä on käännetty kahdesti kokonaan. Ensimmäinen osa vuosina 1896 ja 1908. Toinen osa käännettiin vuosina 1909 ja 1928. Loput kolme osaa käänntäti WSOY vain kerran vuosina 1929–1931. Vuonna 1941 ensimmäinen osa julkaistiin uudelleen kokonaan, mutta loppuja ei seurannut koskaan. Sota keskeytti toiminnan, mutta sodan jälkeenkin tehtiin vain lyhennetty versio jäljellä olevista osista. Taskukirjan muoto lienee saanut enemmän lukijoiden suosiota kuin valtavan isot kirjat, joten voidaan puhua, että uudellenkääntämisen hypoteesi ei täyty. Lopullista, alkutekstille uskollista ja täydellistä versiota ei koskaan tullut. Tämän teoksen kohdalla ratkaisevaksi tekijäksi muodostui teoksen valtava suosio maailmalla. Suomeenkin piti saada oma suomennos, jota julkaistiin osissa aikakauslehdessä 1890-luvulla. Samaan aikaan julkaistiin myös ruotsinnosta, mutta sitten julkaisu keskeytyi tuntemattomasta syystä 442 ensimmäisen sivun jälkeen. Suomennosta tehtiin tuolloin ruotsinkielisen version pohjalta, ja tämä ruotsinnos ei ollut ensimmäinen, vaan sillä oli edeltäjä. (Koskinen & Paloposki 2010).

Vuosina 1908–1909 silloin nuori kustantamo Kansa ehti käänntää kaksi ensimmäistä osaa teoksesta, kunnes päättyi konkurssiin. Kaiken kaikkiaan kirjalla ei ollut onnea tulla julkaistuksi kokonaan kerralla tai edes olla saman kääntäjän kääntämä. Ratkaiseviksi tekijöiksi sen

käännöshistoriassa muodostuivat mm. sota, taskukirjan muoto, kustantajan konkurssi. (Koskinen & Paloposki 2010).

Paloposki ja Koskinen tarkastelevat uudelleenkääntämistä ja muokkausta. Raja ei ole aina selvä ja selviä eroja on vaikea määritellä tutkimusaineiston perusteella. Voi olla jopa vaikea määritellä onko käännös uusi vai onko se muokattu versio edellisestä. Tekstillä voi olla sama tekijä ja siihen on voitu tehdä vain joitakin muokkauksia.

Tutkijat tarkastelevat Nikolai Gogolin *Kuolleiden sielujen* kolmea suomennosta. Alkuteos on vuodelta 1842, suomennokset ilmestyivät vuosina 1882, 1939, 1970. Mielenkiintoista on kahden jälkimmäisen käännöksen pitäytyminen ensimmäisen kääntäjän, Samuli Suomalaisen ratkaisuihin. Lisäksi on epäselvää miksi vuonna 1939 julkaistua käännöstä on muokattu kahteen kertaan, Juhani Konkkan ja Jalo Kaliman toimesta. Lisäksi Juhani Konkka on kääntänyt teoksen uudelleen vuonna 1970, mutta siinäkin on paljon samaa Suomalaisen käännöksen kanssa. Onko siis kyse uudesta käännöksestä vai muokkauksesta? Millä perusteella voitaisiin luokitella nämä eri ryhmiin? Kirjassa ilmoitettu ei välttämättä pidä paikkansa, kieliopilliset vanhahtavuudet voidaan katsoa johtavan uuteen käännökseen, kun taas isommat muutokset, kuten uudet tyylikeinot voidaan katsoa olevan muokkausta. Vielä yksi mielenkiintoinen huomautus, jonka Paloposki ja Koskinen löysivät, oli päätoimittajan sukupuoleen liittyvä seikka. *Kuolleet sielut* –kirjan muokannut päätoimittaja kutsuu uutta versiota uudeksi käännökseksi, kun päätoimittaja Inka Makkosen *Peppi Pitkätossun* läpikotaisin muokkaama uusi versio on vain uudistettu painos. Muokkaus on usein kieliopillista korjaamista, eikä esimerkiksi paneutumista siihen, että uusi versio olisi lähempänä alkutekstiä. (Koskinen & Paloposki 2010). Kuten Tiittula ja Nuolijärvi toteavat, uusissa painoksissa voidaan jättää korjaukset kokonaankin mainitsematta. Esimerkkinä heidän aineistossa on Jaroslav Hašekin romaani ensimmäisessä maailmansodassa seikkailevasta Švejkistä. Saman kääntäjän käännös on painettu uudelleen merkittävine korjauksineen, mutta niistä ei ole edes mainintaa. (Tiittula & Nuolijärvi 2013)

Kuolleiden sielujen kohdalla uudelleenkääntämisen hypoteesi täyttyy ainakin parantamisen näkökulmasta. S. Suomalaisen käännös on julkaistu uudelleen kahdesti vuosina 1977 ja 2008, mikä osoittaa sen onnistuneisuuden. Toisaalta kaksi muuta kääntäjää ovat nojautuneet ensimmäiseen käännökseen ja yrittäneet parantaa sitä.

Seuraavaksi tarkastelen uudelleenkääntämistä skopoksen näkökulmasta, tapausesimerkkinä on Pekka Kujamäen tarkastelema *Seitsemän veljeksien* saksannoshistoria.

Uudelleenkääntämisen hypoteesi on karkea lähtökohta, josta voidaan lähestyä uudelleenkääntämisen ongelmaa. On monia tapauksia, joissa hypoteesi ei täyty.

Pekka Kujamäki avaa artikkelissaan *Seitsemän veljeks*en saksannokset ja romaanin saksankielinen vastaanotto – kaksi eri maailmaako? useita mielenkiintoisia näkökulmia uudelleenkäynnin ongelmaan. Niitä ovat kirjailijan ja teoksen reseptio kohdekulttuurissa, poliittisten olojen vaikutus lopputulokseen ja valittu kohderyhmä. Kiven teos tarjoaakin erittäin mielenkiintoisen tutkimuskohteen lukuisine käännöksineen, joihin myös eri aikakausien erilaiset poliittiset olot ovat vaikuttaneet.

Kuten Pekka Kujamäki toteaa artikkelissaan, kirjallisuustieteessä on perinteisesti sivuutettu käännöksiä ja niiden erilaisuutta, koska ne nähdään vain alkuperäisen tekstin jäljennöksenä toisella kielellä, mikä ei pidä paikkansa. Mitä tulee lukijoihin, käännöksen ajatellaan olevan sama kuin alkuperäinen teksti, sen perusteella jopa arvioidaan kirjailijan ammattitaitoa ja lahjakkuutta. (Kujamäki 2000: 200) Kujamäki käsittelee *Seitsemän veljeks*en lukuisia saksannoksia, joiden keskinäiset erot ovat valtavat. Teosta on käännetty ainakin seitsemän kertaa eri tarkoituksiin ja erilaisissa poliittisissa olosuhteissa. Näin ollen variaatio on suuri ja sitä on mahdoton selittää, ellei ota huomioon yhteiskunnallista kontekstia sekä käännöksen skoposta, eli tarkoitusta. Esim. yksi saksannos on suunnattu nuorille lukijoille, ja on itse asiassa muokattu seikkailuromaaniksi, siinä on tuntuja muutoksia ja poisjäättöjä. (Kujamäki 2000). Skopoksen näkökulmasta kyseiset ratkaisut ovat relevantteja, sillä haluttiinhan tällä käännösversioilla saavuttaa nuoret ja samalla tehdä suuri suomalainen teos tunnetuksi saksalaisille. Kiinnostus teosta kohtaan on käännösmäärästä päätellen valtava ja jokainen käännös on samalla uusi näkökulma siihen miten teos pitäisi tarjota ja miten tehdä Suomen luonto ja mentaliteetti tutuksi saksalaisille. Useista versioista on esim. jätetty pois pitkät maisemakuvaukset, käännös on voinut lyhentyä jopa kolmanneksen.

Edellä mainitun perusteella käy ilmi, että maallikkoajattelu kääntämisestä alkuperäisen tekstin kopiona on harhakuva. Käännöstä ei tehdä mielivaltaisesti ilman jonkinlaista käsitystä sen lopullisesta tarkoituksesta, joka tekstillä halutaan saavuttaa kohdekulttuurissa.

Seitsemän veljestä käännöksenä ei ole helpoimmasta päästä, koska teos on monella tapaa kulttuurisidonnainen, täynnä suomalaisia nimiä ja reaalioita, kuvailee luontoa, joka on hyvin tärkeä suomalaisille.

Ulkomaista kirjallisuutta tarjottaessa kohdekulttuurissa muodostetaan aina niin itse käännöshistoria kuin myös ns. reseptiohistoria. Teoksia ei voida tarjota vieraan kulttuurin edustajille kuten omassa kulttuurissa, joten kaikenlaisten avaustekstien, käännöskritiikin ja muun oheislukemiston avulla tarjotaan tietoa lähdetekstistä ja -kulttuurista muodostaen samalla kohdemaassa haluttu reseptio.

”Kaiken kaikkiaan Minden (kustantaja, oma huomio) nojautui voimakkaasti aikakauden suomalaisten nationalistiseen Kivi-

tulkintaan, jossa teos, kirjoittaja ja hänen kansansa sulautuvat yhteen ja jossa Kiven romaani nostetaan Kalevalan rinnalle myyttiseksi kaiken uuden suomalaisen kirjallisuuden kasvualustaksi, siis kirjallisuuden, jolle on ominaista sen kyky peilata – ulkomaaalaisillekin lukijoille – kansansa elämää, ajattelua ja pyrkimyksiä. Myytti Seitsemästä veljeksestä Suomen ja suomalaisten omakuvana ja kansallisena merkkiteoksena oli näin saapunut saksankieliseen Kivi-reseptioon” (Kujamäki, 2000, 205)

Reseptio kohdekulttuurissa on sellainen asia, joka osaltaan muodostetaan, kun kirja tuodaan markkinoille ja sitä halutaan myydä mahdollisimman hyvin. Tällöin kulloinkin yhteiskunnassa vallitseva ilmapiiri voi vaikuttaa muodostettavaan reseptioon hyvinkin paljon. 1930-luvun Saksa on tästä mitä parhain esimerkki:

”Ensimmäinen Kipphardtin käsiin osunut suomalainen romaani oli *Seitsemän veljeksen* saksankielinen käännös. Lukukokemus oli Kipphardtille kuitenkin suuri pettymys, sillä romaanin maalainen, luontoon juurtunut ja myyttinen maailma muistutti hänen mielestään epäilyttävästi sitä maailmaa, jota Kolmannen valtakunnan *Blut und Boden* -ideologia oli markkinoinut ainoana todella saksalaisena taidemuotona.” (Kujamäki 2000, 200–201).

Tästä huomaa miten lukukokemukseen voi vaikuttaa valitun tavoitteen, näkökulman eli skopoksen valinnan kautta. Reseptio eli vastaanotto vastaa kysymykseen miten kirjaa markkinoidaan kohdekulttuurissa, poliittiset ja yhteiskunnalliset olot taas vastaavat kysymykseen miksi juuri niin tehdään.

Kujamäki esittelee yhtä *Seitsemän veljeksen* käännöksistä, joka oli suunnattu nuorille. Kirjasta oli jätetty kokonaan pois kaksi viimeistä lukua, kaikki runot, pitkät luonnonkuvaukset. Kun otetaan huomioon tekstin skopos, voi tietysti nämä suuret muutokset ymmärtää. Siitä haluttiin nuorisolle sopiva seikkailutarina, jossa veljekset pakenevat ahdistavasta sivilisaatiosta luontoon, jossa heistä kasvaa yhteiskunnan täysiarvoiset jäsenet. (ibid.).

Kiven teoksen käännöshistoriikki tarjoaa oivallisen esimerkin siitä käännösten monimuotoisuudesta, jonka yksi teos voi aiheuttaa kun se uudelleenkäännetään yhä uudestaan. Tarjolla on mitä erilaisimpia tekstejä tekstiä, on hyvin paljon karsittua, on hyvin alkutekstille uskollinen, on sellaisia, joissa erisnimet on muutettu kokonaan tai osittain, on nuorisoversio... Kyseessä on kulloinkin erilainen skopos. Teos itsessään onkin niin monitasoinen kaunokirjallinen

tuotos, että sen adekvaatti käänнос on haastava ja moniulotteinen tehtävä. Näin toiset teokset tietysti tuottavat helpommin hyvin toisistaan poikkeavia käänноksiä kuin toiset.

Kujamäen esimerkki osoittaa, että valtasuhteet voivat sanella käänноstavan todella voimakkaasti. Ritva Leppihalme artikkelissaan toteaa, että kääntäjä ei käännä tyhjössä vaan yhteiskunnassa, jossa käytetään taloudellista ja poliittista valtaa:

”Kulttuurien väliset suhteet vaikuttavat siihen, mitä käännetään ja miten. Jos kulttuuri A nähdään kulttuuri B:ssä ylempiarvoisena eli siis ihailtavana ja jäljittelemisen arvoisena, niin tämä ajattelutapa johtaa tiettytyypisiin käännösratkaisuihin (esim. poeettisten mallien ja fraseologian imitointiin). Päinvastaisessa tapauksessa A:ssa syntyneitä tekstejä käännetään vain vähän ja käännettäessä niitä voidaan sumeilematta manipuloida.” (Leppihalme 2000).

2.1.1 Reaaliat

Garbovski jakaa reaaliat eri kategorioihin seuraavasti. Ns. etnografiset reaaliat kuvastavat kansallisia tai alueellisia piirteitä, kuten esim. vaatetusta, ruokakulttuuria, arkiesineitä, tms. Toinen reaaliakategoria ovat hallinnolliset yksiköt, jotka ovat luonnollisesti eri kulttuureissa omat ja muodostavat usein käännösongelman. Sosiaalijärjestelmään liittyvät reaaliat, kuten esim. suomalainen torppari tai venäläinen помещик (pomeštšik) muodostavat kolmannen reaalioiden ryhmän. Mittayksiköt ovat neljäs reaaliaryhmä. (Garbovski 2007)

Myös bulgarialaiset tutkijat S.Vlahov ja V.Florin ovat kehittäneet oman jaottelun, heidän jakonsa on seuraava:

1. Alueellisin reaalioiden kuuluvat maantieteelliset reaaliat, toisessa kulttuurissa voi olla oma nimitys, mutta ei itse maantieteellistä reaalia. Toiseksi alueellisia reaalioiden ovat ruokien nimet, asumukset, kulttuuri-ilmiöt ja esineet sekä etniset ryhmät. Kolmanneksi hallinnollis-poliittiset reaaliat, esim. hallinnollisten yksiköiden nimet.
2. Kulttuuriparikohtaiset reaaliat. Esim. Suomessa ja Ruotsissa reaalia on tuttu, mutta Venäjällä ei.
3. Ajalliset reaaliat, eli reaalia voi olla ensin tuntematon, mutta muuttuu sitten tutuksi kohdekulttuurissa.
4. Reaalioiden käännöstavat vaihtelevat myös, ja Vlahov ja Florin ovat eritelleet neljä tapaa kääntää ne.

- *laina*

- *selittäminen*

- *analogia*

- *käännöslaina* (Florin & Vlahov, Jäniksen 2006: 93-94 mukaan).

2.1.2 Strategiat: kotouttaminen vs vieraannuttaminen

Kotouttaminen ja vieraannuttaminen ovat käännösstrategioita muiden joukossa. Mahdollinen käännösstrategia voi olla poisjättö. Alluusoiden kohdalla sanasanainen kääntäminen ei toimi, joten paras lopputulos yleensä saavutetaan, kun valitaan pragmaattisesti toimiva, luovasti valittu ratkaisu, jotta alluusion kommunikatiivinen funktio toteutuu. (Leppihalme 2000).

Poisjättö voi olla parempi vaihtoehto kuin selittävä käännös, jos halutaan välttää alaviite tai muuten raskaita selityksiä, jotka tekisivät tekstistä vaikealukuisen. Tällöin käännöksen tietoarvo hieman laskee, mutta toinen kaunokirjallinen tavoite eli poeettisuus puolestaan saavutetaan. Mittayksiköistä puheen ollen ei tietenkään ole samantekevää puhutaanko tuumasta vai senttimetristä, mutta käännösratkaisun voi tehdä vastaamalla kysymykseen, mikä tekstissä on olennaista: henkilön subjektiivinen kokemus vai tarkka mittaustulos. Kaunokirjallisen tekstin funktio, eli lukukokemus, mielikuvat jne ovat etusijalla ja ne on otettava ensisijaisesti huomioon, kun valitaan sopiva käännösstrategia. (Garbovski 2007: 483-486)

2.1.3 Konventiot

Tekstilajikonventiot eli vakiintuneet sopimukset, käännöstävät luokitellaan seuraavasti:

1. Genrekonventiot, eli tietylle tekstilajille tyypilliset piirteet.
2. Tyylikonventiot, eli tietyn tyyppiset tekstit ja niille ominaiset tyylipiirteet.
3. Käännöskonventiot, eli vakiintuneet käännöstävät tietystä kielestä. Esim. suomennoksissa oli ennen tapana käyttää palvelusväestä suomalaisia nimiä, esim. Oblomovin palvelija Zahar oli suomennoksessa Sakariias. Tämä ei ole enää hyväksyttävää, eli käännösnormit muuttuvat ajan mittaan. Tekstilajikonventiot liittyvät kussakin yhteiskunnassa kulloinkin vallitseviin normeihin. (Jänis 2006: 61-62).

2.1.4 Normit ja ihanteet

Esim. Raamattua käännettäessä pyrittiin säilyttämään muoto ja vastaavuus sanatasolla, mikä saattoi johtaa vaikeasti luettavaan tekstiin. Tällaisesta kääntämistyylistä on nykyään luovuttu. Käännöstieteessä erotetaan toisistaan erilaiset käännöstyypit, jotka ovat

- *sanasanainen eli interlineaarikäännös*

- *sananmukainen käännös*
- *filologinen käännös*
- *viestivä käännös*
- *uudentava käännös*

Sanasanainen käännös tuottaa käännöksen, joka ei ole tekstitasolla ekvivalentti lähdetekstin kanssa. Se mukailee sekä lähdetekstin sanajärjestystä että rakenteita ja palvelee vain yhtä tehtävää, sen avulla voidaan jäljentää lähdetekstin rakenne.

Sananmukainen on väljempi vaihtoehto kuin interlineaarikäännös, mutta sekin mukailee lähdetekstin syntaksia.

Uudentavassa käännöksessä kääntäjä luo uusia kielimerkkejä, esim. jonkin reaalian puuttuessa kohdekielestä.

Filologinen käännös ottaa huomioon myös kulttuuripiirteet, mutta sekin mukailee lähdetekstin syntaksia ja semantiikkaa. Mikään näistä käännöstyypeistä ei tuota käännöstä, joka olisi ekvivalentti tekstitasolla.

Reiss ja Vermeer toteavatkin, että

”nykyään kääntämisen ihanteena on pitkälti viestivä käännös, jossa lähdekielinen informaatiotarjous välitetään kohdekielen keinoin imitoivana informaatiotarjouksena. Tällaisesta käännöksestä ei ainakaan kielen perusteella heti näe, että se on käännös.(...) Vain tähän käännöstyyppiin kuuluvalta käännökseltä voidaan perustellusti odottaa ekvivalenssia lähdetekstiin nähden” (Reiss & Vermeer 1986: 77-78).

Kuten huomaamme, ekvivalenssi ei ole staattinen vaan dynaaminen käsite käännöstieteessä. Käsitys hyvästä käännöksestä on ollut eri aikoina erilainen, mikä osaltaan selittää miksi teoksia uudelleenkäännetään. Kun arvioidaan lähde- ja kohdetekstin ekvivalenssia, pitää ottaa huomioon käännöstilanne, kääntämiseen vaikuttavat ehdot ja olosuhteet, kuten esim. sen syntymisajankohta. (Reiss & Vermeer 1986: 80-81).

Normi on toimintatapa ja se tulee näkyviin, kun sitä rikotaan, mutta normin rikkomisen ei johdakaan rangaistukseen tai kieltoon vaan normien muuttumiseen. (Jänis 2006: 61)

Normi voi olla fonologinen, morfologinen, semanttinen tai pragmaattinen, mutta myös liittyä siihen, mitä pidetään tekstille ominaisena puhuttaessa tietystä tekstilajista. Puhutaan ns

tekstilajikonventioista eli norminmukaisista piirteistä, jotka ovat ominaisia jollekin tekstilajille, jonain tiettyinä aikakautena ja tietyssä kulttuurissa.

Christina Schäffner käsittelee artikkelissaan *The Concept of Norms in Translation Studies* normien käsitettä käännös- sekä kielitieteessä ja tekstilingvistiikassa. (Schäffner 1999)

Alun perin kääntäminen ymmärrettiin lingvistiseksi toiminnaksi, koska erojen lähde- ja kohdekielten välillä arveltiin johtuvan erilaisesta kielirakenteesta. Tekstilingvistinen tarkastelutapa, joka alkoi kehittyä 1970-luvulla, avasi käännösten tarkastelua pelkästä sanojen ja kielioppimuotojen tarkastelusta tekstin funktion, tekstilajin ominaispiirteisiin ja kontekstiin. (Schäffner 1999: 3)

Kun lingvistiikka- ja tekstilingvistiikkatutkimus keskittyy tuotteeseen, eli esim. kohdetekstiin, käännöstieteen tutkimuksessa esim. Toury on kiinnostunut normeista käännösprosessin osana. (Schäffner 1999: 5).

Touryn mukaan on olemassa kolme normien tyyppiä, jotka sanelevat millaisia käännöksiä yhteiskunnassa tehdään ja millä tavoin. Tämä luokittelu on seuraava:

Sellaiset normit, jotka sanelevat yleisesti käännösstrategian sekä millä ehdoin käännökset valitaan. Seuraavaksi sellaiset normit, jotka ajavat kääntäjän orientoitumaan joko lähdetekstiin tai kohdekulttuuriin. Kolmanneksi ns operatiiviset normit, jotka vaikuttavat konkreettisiin ratkaisuihin käännöstyön aikana. (Toury 1980: 53, Schäffnerin 1999: 5-6 mukaan)

Normeihin liittyy monia kysymyksiä, kuten mikä määrittelee ensisijassa normit tietyssä yhteiskunnassa tiettyinä aikakautena? Kuka laukaisee muutokset ja miksi uudet normit hyväksytään? Miten määritellään, mikä normi on kunakin aikana *vallitseva*? Vallitsevat käännösnormit sanelevat millaisia tekstejä käännetään, millä tavoin sekä millaisen vastaanoton ne saavat. (Schäffner 1999: 5-6).

Kääntäminen ei voi koskaan olla irrallaan yhteiskunnan valtasuhteista eikä voi olla heijastamatta yhteiskunnan arvoja, joten se ei koskaan ole myöskään läpinäkyvää ja neutraalia toimintaa historiallisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. (Bartsch 1987:176 Schäffnerin 1999: 6 mukaan).

Normiajatteluun liittyy monia kysymyksiä jos todella oletetaan, että kääntäminen on normeille alisteista toimintaa. Esimerkiksi onko kääntäjä tietoisesti vai tietämättä näiden normien ohjaama? Onko hän tarpeeksi vaikutusvaltainen, että luo ja muuttaa normeja? Mitä sosiologia tarjoaa normin käsitteen määrittelyyn? Mitä tapahtuu jos kääntäjä ei noudata vallitsevia normeja? (Schäffner 1999: 9-10).

Jatkuva muutos muuttaa normeja. Pirjo Mäkinen toteaa artikkelissaan *Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti?* (Mäkinen 2001), että eri aikoina tekstejä luetaan eri tavoin. Aikaa ei sinänsä ole olemassa, mutta jatkuva muutos sen sijaan on. Kuten Riitta Tähtä on todennut:

”Aika perustuu - - muutoksen havaitsemiseen meissä itsessämme. - Aika tuntuu olevan jotakin joka alituisesti virtaa, liikkuu eteenpäin. Aika on siten *lakkaamatonta muutosta*.” (Tähtä 1989, Mäkinen 2001: 411 mukaan) Näin ollen käännoستهتävä sijoittuu aina johonkin aikaan, jossa kulloinkin vallitsevat omat olosuhteet, niin poliittiset kuin kulttuuriset. Käännoستهتävä on mietittävä joka kerta uudelleen, käännoستهتellä on aina uudenlainen funktio kohdekulttuurissa, koska muutoskin on jatkuvaa ja väistämätöntä. Mäkinen toteaa myös, että ympäristön muuttumisen myötä muuttuu myös käsitys siitä mikä on sallittua ja mikä ei. Arkielämää ohjaavat säännöt ja normit muuttuvat. Käännoستهتisiä ei jaeta hyviin ja huonoihin, vaan niitä laaditaan tyydyttämään erilaisia tarpeita ja vastaamaan erilaisiin odotuksiin. (Mäkinen 2001: 412). Kun alkuteksti on koskematon pyhä lehmä, johon ei saa tehdä muutoksia, käännoستهت on taas sellainen teksti, josta voi laatia rajattomasti uusia versioita. Kuten Seitsemän veljeksien saksannoksistakin on jo käynyt ilmi, valtapolitiikka voi sanella miten käännoستهت tehdään, sillä kirjallisuus kuten muukin taide on kautta aikojen ollut yksi vaikuttamiskeino. (Mäkinen 2001). Käännoستهتillä voi vaikuttaa lukijoiden asenteisiin, voidaan saada heidät omaksumaan tai hyväksymään jokin ideologia. Esim. feminismin kannattaja, kääntäjä Susanne de Lotbiniere-Harwood laatii naisia puhuttelevia käännoستهتisiä, ja ne eroavat teksteistä, joissa vallitsee patriarkaalisen yhteiskunnan maskuliininen yleiskieli. (Mäkinen 2001).

Ideologian vaikutuksesta hyvä esimerkki on jo esitetty Kujamäen artikkelissa, joka käsittelee *Seitsemän veljeksien* saksannoksia. Muuttuvista normeista Brownlien artikkelissa on esimerkkinä Du-Nourin tutkimus, jossa korpuksena ovat olleet olleet lastenkirjallisuuden käännoستهتset heprean kielelle 1900-luvun alusta 1990-luvun alkuun. Otantaan kuului yhdeksän teosta ja kolmesta viiteen käännoستهتistä jokaisesta alkutekstistä. (Du-Nour 1995 artikkelissa Brownlie 2006). Aineiston mukaan monenlaisia lähestymistapoja on ollut tämän kauden aikana. Alussa käännoستهتissä suosittiin ns. klassista hepreaa, eli vanhaa kirjakieltä, mutta tämä väistyy uuden heprean tieltä 1970-luvulle tultaessa. Myös erisnimiä on käännoستهتetty ennen vanhaan kotiuttavasti, kun taas 1980-luvulla tuo ei ollut enää hyväksyttävää. (Brownlie 2006).

Mäkinen kutsuu *intentioksi* valitun käännoستهتstrategian takana olevaa arvomaailmaa. Yleensä käännoستهتstrategia valitaan kustantajan ja kääntäjän tai jommankumman toimesta. Kaiken kaikkiaan uusia käännoستهتisiä voidaan tarvita monista syistä, mutta yhteistä siinä on juuri muutos, maailma muuttuu ja tekstejä luetaan kulloinkin eri tavoin. Näin siis kustantajakin vaikuttavat osaltaan normien muuttumiseen. Normien ja ihanteiden muutos on jatkuva kaksisuuntainen prosessi,

käännösratkaisut valitaan tietyssä tarkoituksessa vallitsevien normien joukosta tai niitä murretaan uuden intention eli muuttuneen arvomaailman vaikutuksesta. (Mäkinen 2001).

2.2 Skopos

Skoposteorian ovat kehittäneet tutkijat Katharina Reiss ja Hans J. Vermeer. Skopos tarkoittaa kreikan kielellä tavoitetta tai päämäärää. ”Kaiken kääntämisen ratkaiseva tekijä on käännöksen tarkoitus.” (Reiss & Vermeer 1986: 55). Käännöksen tuleva funktio kohdekielen kulttuurissa määrittelee millä tavoin käännös tehdään ja millainen strategia valitaan. Skoposteoria on kehittynyt niin sanotusta yleisen toimintateorian traditiosta. Toimintateoriaan perustuva skoposteoria puolestaan syntyi käännöstieteessä vastapainoksi ekvivalenssiteorioille. Myös ns. Kaksivaiheteoriat saavat Reissilta ja Vermeerilta runsaasti kritiikkiä, sillä ne eivät ota huomioon esim. kulttuuriympäristöä, vaan ainoastaan lähdekielisen viestin ja sen koodauksen kohdekielellä. Jos kääntäminen koostuisi kahdesta vaiheesta, oltaisiin Reissin ja Vermeerin mukaan konekääntämisessä ja sääntöjen tunteminen riittäisi toimivaan kääntämiseen. Näin ei tietenkään ole. (Reiss & Vermeer 1986: 27)

”Väitämme, että kulttuuriroblematiikka nivoutuu kielelliseen problematikkaan ja että kohdetekstillä voi perustellusti olla eri funktio kuin lähdetekstillä. Tämä on jopa enemmän sääntö kuin poikkeus”. (Reiss & Vermeer 1986: 27)

Kun skoposteorian ydinkysymys on mitä varten käännetään, pitää ensin määritellä onko tekstillä sama funktio lähde- ja kohdekielessä. Albrecht Neubert on jakanut tekstit neljään kategoriaan sen perusteella, mikä kääntämistarve ja -mahdollisuus käännöksellä on. (Neubert, Jäniksen 2006: 58 mukaan) Esim. käyttöohjeella on sama operatiivinen funktio kielestä riippumatta. Kaunokirjallinen teksti on tarkoitettu oman kielensä edustajille, sitä ei siis alun perin tarkoiteta käännettäväksi. Tekstejä, joita ei yleensä ole tarvetta kääntää, ovat esim. paikallisuutiset. Teksti voi toisaalta olla alun perin tarkoitettu kohdekulttuurin lukijoille. (Neubert, Jäniksen 2006: 59 mukaan).

Käännöstieteessä ekvivalenssin tutkimus keskittyy enemmän lähde- ja kohdetekstien vastaavuuteen, kuin siihen, mihin tarkoitukseen käännös tehdään ja mikä funktio sillä on kohdekielen kulttuurissa. Ekvivalenssi eli vastaavuus on yksi näkökulma käännöksen arvioimiseen. Toinen näkökulma on arvioida sen funktiota kohdekulttuurissa. Funktion eli skopoksen kulloinenkin merkitys ilmenee asia- ja lauseyhteydessä. (Reiss & Vermeer 1986: 55).

Tässä työssä skoposteoriaa sovelletaan selvittämään mm. mistä syystä sama teos käännettiin uudelleen neljä kertaa, ja miksi 27 vuoden sisällä tehtiin kolme käännöstä. Kielen vanheneminen voi olla syynä kun edellinen käännös on tehty 70 vuotta aiemmin, kuten Samuli Suomalaisen

vuoden 1976 ja Siiri Hannikaisen vuoden 1935 käännökset. Mutta se ei enää kelpaa selitykseksi, kun uusia käännöksiä tehdään vielä kaksi vuosina 1946 ja 1962. Uudelleenkääntämisellä haettiin ilmeisesti muuta kuin parempaa kielellistä ekvivalenssia. Mahdollinen selitys voi löytyä jos tarkastellaan käännöksiä niiden funktion näkökulmasta.

Toimintateoria avaa mahdollisuuden käsitellä käännöksiä valitun käännösstrategian näkökulmasta. Minkälainen yleisö käännöstekstillä on vastassa? Saara Hyyppä toteaa kirjoituksessaan, että Aku Ankan suomentamisessa ydinsanoja ovat luova kotouttaminen, huumori ja kielellinen ilottelu. (Hyyppä 2005: 117). Aku Ankka on hyvä esimerkki uudelleenkääntämisen näkökulmasta. Sarjakuvia on käännetty yli 60 vuoden ajan ja luonnollisesti eri aikakausina käännöksissä ovat korostuneet eri asiat, esim. 60- ja 70 -lukujen käännöksissä näkyi silloinen poliittinen ilmapiiri, kun taas nykyajan lukijoille se on jo täysin tarpeetonta, epäymmärrettävää eikä vastaa ajan henkeä. (Hyyppä 2005: 118).

Saman funktion saavuttamiseksi samanlaisissa tilanteissa käytetään kieltä eri tavoin.

2.2.1 Tekstin funktio

Bühlerin esittämän mallin mukaan tekstillä on olemassa kolme perusfunktiota: esittäminen, ilmaiseminen ja vetoaminen. (Bühler 1934, 1965, Reiss & Vermeerin 1986 mukaan). Nord sekä Jakobson ovat täydentäneet tätä näkemystä vielä yhdellä funktiolla, eli viestinnällä olisi myös kontaktia luova ns. faattinen funktio. Christiane Nordin käsitteitä käyttäen *referentiaalinen* vastaa esittämisen funktiota, *ekspressiivinen* ilmaisemisen funktioita ja *apellatiivinen* vetoamisen funktiota. *Faattinen* funktio tarkoittaa sellaista viestinnän funktiota, joka luo kontaktin lähettäjän ja vastaanottajan välille. (Nord 1997, Jäniksen 2006 mukaan).

Jos viesti sisältyy itse tekstiin, kyseessä on referentiaalinen tekstin funktio. Oletetaan, että vastaanottaja tietää mistä puhutaan. Kääntämisessä tämä tarkoittaa sitä, että kohdekielen lukijalle tuntematon asia tulkitaan tai korvataan, eikä siirretä suoraan lähdetekstistä.

Kaunokirjalliselle tekstille ominaista on ekspressivisyys eli ekspressiivinen, esittävä funktio. Tämä funktio on lähettäjäkeskeinen, ”se ilmaisee lähettäjän tunteita ja tuntemuksia” (Jänis 2006: 56). Kääntämisessä viestin tunnevoima, arvo ja sisältö voidaan siirtää jos ilmaus on alun perin arvioitu asianmukaisesti.

Esim. käyttöohjeet edustavat operatiivista tekstilajia, jonka funktio on apellatiivinen, vetoava eli vastaanottajakeskeinen. Tavoitteena on vaikuttaa vastaanottajan käyttäytymiseen tai vaikkapa vedota tunteisiin.

Kieli sisältää suuren määrän kaikenlaisia vakiintuneita fraaseja, jotka edustavat viestinnän faattista funktiota. Näitä fraaseja ovat esim. tervehdykset ja kohteliaisuudet ja ne eroavat suuresti toisistaan kulttuurista toiseen. Faattisen viestin funktio on luoda kontakti puhujien välille, ei välittää tietoa.

Tekstin funktio johtaa siihen, että tekstit on jaettava myös tekstityyppeihin. Jos tekstin perusfunktio on esittäminen, puhutaan informatiivisesta tekstityypistä. Tekstityypit jaetaan funktion perusteella kolmeen ryhmään: informatiiviset tekstit, operatiiviset sekä ekspressiiviset tekstit. Sekamuotoja on myös olemassa.

Jos esteettinen puoli on tärkein kuten esim. näytelmäkirjoituksessa, puhutaan ekspressiivisestä tekstityypistä. Mikäli tekstillä halutaan saada aikaan tietty toiminta tai ajattelutapa, puhutaan operatiivisesta tekstityypistä. (Bühler 1934, 1965 Reiss & Vermeerin 1986: 114 mukaan). Tekstin funktio on tärkeä ottaa huomioon kääntämisessä. Esim. vanhoja tekstejä käännettäessä ei aina huomaa, että kirjoittaja puhuu yhteiskunnallisista epäkohdista. Tekstillä ekspressiivisen funktion lisäksi voi olla operatiivinen funktio. Kun tätä funktiota ei oteta huomioon, teksti käännetään pelkästään ekspressiivisenä. Vaikka tekstin operatiivinen funktio olisi tiedossa, ei aina ole perusteltua siirtää sitä käännökseen. Lähdetekstin kirjoittamisesta voi olla esim. 150 vuotta, sen sisältämät viittaukset oman aikakauden yhteiskunnallisiin epäkohtiin tai vaikkapa poliittinen kritiikki ovat vaikeita tai kokonaan mahdottomia käsittää. Usein on perusteltua jättää sekundaarinen funktio huomiotta kääntämisessä. (Reiss & Vermeer 1986: 118-119).

Millä tavoin sitten funktio on otettava kulloinkin huomioon, on jokaisessa tapauksessa kääntäjän arvoitava uudelleen. Tästä esim. Ritva Leppihalme esittää oivallisen esimerkin, kuinka kulttuurisidonnaisuus vaikuttaa ilmaisun valintaan lähdetekstissä ja kuinka vaikeaa on toisinaan saavuttaa vastaavanlainen funktio käännettäessä. Esim. hän kirjoittaa näin:

”Suomalaisille lukijoille Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -teoksen (...) Akseli ja Elina Koskela ovat toisiinsa lujasti sitoutunut aviopari. Heidän rakkautensa näkyy lähes kaikessa heidän arkisessa toiminnassaan. Majjaliisa Jokinen, joka on opettanut suomen kieltä ja kirjallisuutta eri Pohjoismaissa yli 20 vuotta (...) toteaa kuitenkin, (...) että ulkomaiset lukijat eivät Pohjantähdessä sen paremmin kuin Suomen kirjallisuudessa yleensääkään näe lainkaan rakkautta miehen ja naisen välillä. Onhan Akselin kosinta karu: ”Kun minä tämmönen yksoikonen olen, niin minä olen ihan tosissani” (Linna V, 1974: 435), mutta kyllä suomalainen lukija vaistoa Akselin tunteen palon.”

(Leppihalme 2000: 89)

Tunne ei siis välity jos kääntäjä päätyy sanasanaiseen ratkaisuun eikä alkutekstin funktio toimi kohdekulttuurissa.

2.2.2 Ideologia ja kieli

Diskurssianalyysin mukaan ideologia on itsestään selvinä pidettävät käsitykset, uskomukset, arvot, asenteet, jotka ovat yhteisiä tietylle yhteiskuntaryhmälle tai kulttuurille. (Simpson 1993 Puurtisen 2000: 119 mukaan). Esimerkiksi passiivin tai aktiivin valinta, eli käännösstrategia voi kertoa jotakin ideologiasta. Syy ja seuraus voidaan kielessä ilmaista selvästi ja johdonmukaisesti tai hämärtää käyttämällä erilaisia kieliopillisia rakenteita, riippuen siitä, mikä vaikutus lukijaan halutaan saada aikaan. Ensimmäisessä tapauksessa lukijalle syntyy selvä käsitys kuka on tekijä ja mitä tekemisestä seuraa. Toisessa taas tekijät, kausaalisuus ja vastuu jäävät epämääräiseksi. Jokainen teksti on ideologinen, mutta se ei kuitenkaan aina ole sitä tarkoituksellisesti, eli kirjoittaja ei aina ole tietoinen siitä, miten ja minkälaisia ajattelutapoja heijastuu tekstiin. (Puurtinen 2000, 119)

Puurtisen mukaan ideologia voi olla *eksplisiittinen* tai *implisiittinen*. Eksplisiittinen on tarkoituksellista, selvästi mielipiteet paljastavaa. Moraali ja eettiset periaatteet tulevat ilmi tekstissä jollakin lailla. Ennen esim. lastenkirjallisuus oli länsimaissa näkyvämmän opettavaista kuin nykyisin.

Implisiittinen ideologia näkyy tekstissä sellaisina arvoina tai asenteina, joita pidetään itsestään selvinä tietyssä kulttuurissa.

”Ideologian implisiittisiä ilmaisukeinoja voidaan käyttää myös tietoisesti jonkin toiminnan todellisen luonteen peittelyyn, kuten ilmauksissa *kaupunkirakenteen tiivistäminen*, *työelämän joustot*, *yrityksen saneeraus* - nämä kaikki kuulostavat positiivisilta tai vähintään neutraaleilta, vaikka viittaavat kaupungin asukkaiden tai yritysten työntekijöiden kannalta hyvinkin negatiivisiin toimiin.”
(Puurtinen 2000: 121)

Puurtinen mainitsee Thompsonin teorian, jonka mukaan on olemassa viisi ideologian ilmenemismuotoa (Thompson 1990, Puurtisen 2000:121 mukaan):

- legitimation
- dissimulation
- unification
- fragmentation
- reification

Reifikaatio eli hyväksyntä on tapa ilmaista valtasuhteet, arvot, uskomukset ja tavat pysyvinä, luonnollisina ja muuttumattomina. Kielellisistä strategioista tätä tukee mm. passiivi. Passiivi tai nominalisointi on tehokas keino hämärtää syy-seuraussuhteet ja vastuu tapahtumista. Nominalisointi tarkoittaa, että finiittiverbin sijasta käytetään verbin nominaalimuotoa tai substantiivia, joka ilmaisee toiminnan ikäänkuin staattisena tilana tai vieraannuttaa lukijan konkreettisesta tilanteesta. (Puurtinen 2000: 121-122). Kolmas kielipillinen tapa ilmaista staattiset valtasuhteet on partisiippiattribuutti. Esim. hallituksessa myötäilijän roolissa *oleva* sdp. Tällaiset rakenteet eivät jätä tilaa kyseenalaistamiselle, sillä ne asiat ilmaistaan tarkotuksella itsestäänselvyytensä. Käännöstutkimuksessa ideologian kielelliset ilmenemismuodot ovat uusi suunta. (Thompson 1990, Puurtisen 2000: 123-124 mukaan)

Thompson itse huomauttaa, että kaikki nämä ideologian ilmenemismuodot eivät sulje pois mahdollisuutta käyttää tekstissä erilaisia strategioita, päinvastoin, eri strategioita voidaan käyttää toisensa vahvistuksena. Strategioiden lista ei ole kattava vaan pikemmin suuntaa-antava. Lisäksi kaikki ei välttämättä ole ideologian välittämistä. Hän luettelee seuraavat tyypilliset ideologian ilmenemismuodon kielelliset strategiat:

Legitimation eli oikeutus voi ilmetä esim. rationaalistamisella, yleistämisellä tai kielentämisellä. Dissimulation eli salailun voi nähdä esim. siirroissa (esim. siirretään väärään kontekstiin), kiertoilmauksena, erilaisten trooppien käyttönä (esim. metaforat, sinekdokee). Jotakin termiä voidaan esim. käyttää tarkoituksella väärässä yhteydessä. Jokin sosiaalilaitos voidaan sijoittaa positiivisia arvoja symboloivaan kontekstiin ja näin saadaan sille myönteinen vastaanotto.

Unification eli yhdenmukaistaminen voi tulla esille vaikkapa niin, että esitetään yhteenkuuluvuuden symboleja.

Fragmentation eli pilkkominen voi ilmetä esim. eriyttämisenä tai poissulkemisena. Henkilö tai yhteisö voidaan esittää pahana, haitallisena tai uhkaavana.

Reitification eli edellä jo mainittu hyväksyntä tarkoittaa sitä, että asia voidaan esittää luonnollisena tai jatkuvana, ikuisena. (Thompson 1990: 60-65).

2.2.3 Ekvivalenssi ja adekvaattisuus

Ekvivalenssi eli vastaavuus voi tarkoittaa käännöstieteessä yksittäisten kielimerkkien vastaavuutta ja toisaalta tekstikokonaisuuksien vastaavuutta, eli ekvivalenssi voi olla muodollinen tai dynaaminen. Muodollinen vastaavuus edellyttää samanlaista välimerkkien käyttöä ja virkejakoa, jopa idiomit ja metaforatkin käännetään suoraan. Dynaaminen vastaavuus keskittyy kohdekieleen ja se pitää silmällä vastaanottajan reaktioita, ja tällöin tarkoitus on saada aikaan samanlaiset reaktiot

kuin lähdetekstin. Samalla vastaanottajalle kielen on oltava luonteva eikä käännöskieli. (Ingo 1990: 262) Nidan teorian kehittämä dynaaminen ekvivalenssi ja poststrukturalistinen kerrontateoria ottavat huomioon tekstin kokonaisuudessaan ja sen funktion osana yhteiskuntaa, jossa teksti ilmestyy ja jossa sitä luetaan. Käännöstieteessä fokus on ajan mittaan siirtynyt merkitysten siirtämisestä tekstien tuottamiseen eli lähdetekstien uudelleen tekstittämiseen uudella kielellä. (Schäffer 1999: 3)

Jos yksittäiset kielimerkit vastaavat toisiaan, se ei vielä tarkoita, että ekvivalenssi säilyy myös tekstikokonaisuuden, tekstin funktion tasolla. Sääntö toimii myös käänteisesti: tekstiekvivalenssi ei takaa tekstin elementtien ekvivalenssia. Teksti Reissin ja Vermeerin mukaan on enemmän kuin tekstin *kielellinen* ilmiö ja käsittää myös kulttuuriekvivalenssin. (Reiss & Vermeer 1986: 75).

Reiss ja Vermeer ovat sitä mieltä, että käännöksen tavoitteena ei suinkaan pidä aina olla lähde- ja kohdetekstien välinen ekvivalenssi. Kohdekielinen teksti on silti käännös, mutta sen funktiota on muutettu. (Reiss & Vermeer 1986: 75).

Tekstilingvistiikka ja käännöstiede voisivat liittyä toisiinsa siinä suhteessa, että tekstilingvistiikka tuottaa teorian tietyn tekstilajin lainalaisuuksista vaikka nämä ovatkin vain suosituksia eli niistä voidaan käytännössä poiketa. Tekstilajien tutkimus on käännöstieteen kannalta sekä hyödyllistä että rajoittavaa, koska niitä ei voi soveltaa suoraan käytäntöön, ja samalla tekstilajikonventiot määrittävät normeja. (Schäffner 1999: 4)

Sekä lingvistiikka että tekstilingvistiikka haluaisi tuottaa toimivan teorian siitä miten pitäisi kääntää. Tähän taas liittyy läheisesti jo aiemmin esille tuotu käsite ekvivalenssista, sillä kumpikin lähestymistapa näkee olennaisena tietyn suhteen olemassaolon lähde- ja kohdetekstien välillä. Ekvivalenssia on määritelty monin tavoin. Erilaisia näkemyksiä ovat esittäneet esim. Nida (dynaaminen ja muodollinen ekvivalenssi) tai Kollerin denotatiivinen, konnotatiivinen, pragmaattinen, tekstinormatiivinen ja muodollisesteettinen ekvivalenssi. (Koller 1979, Schäfferin 1999: 215 mukaan). On olemassa muitakin teorioita ekvivalenssista.

Adekvaattisuus tarkoittaa käännöstieteessä tekstin vastaavuutta suhteessa sen funktioon. Ekvivalenssi sen sijaan keskittyy lähde- ja kohdekielisen tekstien keskinäiseen vastaavuuteen.

”Adekvaattisuus lähdetekstin tai sen osan kääntämisessä tarkoittaa sellaista kohde- ja lähdetekstien välistä suhdetta, jolle on ominaista käännösprosessilla tavoitellun tarkoituksen (skopoksen) johdonmukainen huomioon ottaminen.(...)Ekvivalenssi soveltuu käytettäväksi kuvaamaan kohde- ja lähdetekstin välistä suhdetta silloin, kun nämä tekstit omassa kulttuurissaan täyttävät tai voivat täyttää samanarvoisesti saman viestintätehtävän.” (Reiss & Vermeer 1986: 76).

Teksti voi olla ekvivalentti lähdetekstiin nähden, kun taas adekvaatti kohdekielen teksti on silloin, kun sen merkkien valinta on alisteinen käännöksen tarkoitukselle. (Reiss & Vermeer 1986: 76-77).

Ekvivalenssin ongelman havainnollistamiseksi esittelen lyhyesti kielensisäiset ja kielenulkoiset haasteet, joihin käännettäessä törmätään.

Erityisen kielensisäisen käännösongelman muodostavat esim. murteet, rekisterierot, puhuttelusanat ja voimasanat. Ritva Leppihalme käsittelee artikkelissaan Kulttuurisidonnaisuus kaunokirjallisuuden kääntämisessä mm. fiktiivisten henkilöiden omaa ääntä, eli omaa kielenkäyttötapaa, jolla viestitään lukijalle tietynlainen viesti. Leppihalme viittaa Bahtinin (1981) termiin heteroglossia, jolla hän tarkoittaa monikielisyyttä tai moniäänisyyttä. (Leppihalme 2000: 94) Tämä tarkoittaa, että kaunokirjallisen teoksen vaikka jokainen henkilö voi puhua omaa kieltä, sillä on merkitystä kokonaisuuden kannalta ja se on yksi kaunokirjallinen keino muiden joukossa. Kielenkäyttö voi kertoa henkilön sosiaaliluokan, mistä hän on kotoisin, ja kuten Leppihalme toteaa, kun tämä yhteys välitetään kielen keinoin siitä tulee varsinkin käännösongelma. Esimerkkinä siitä, millaisia ratkaisuja on käännöshistoriassa tehty tällaisissa tapauksissa hän luettelee esim. Huckleberry Finnin, joka Twainin teoksen suomennoksessa puhuukin Turun murretta, tai Tuntemattoman sotilaan venäjännöksen, jossa murre muuttuu kirjakieleksi sotilaiden repliikeissä. (ibid.). Huckleberry Finnin tapauksessa kielimuodon valinta Jim-hahmon kohdalla onkin mielenkiintoinen tapaus, koska kolmessa eri käännöksessä hän puhuu hämäläistä murretta, lounaismurretta, tai ulkomaalaiselle tyypillistä suomea. Vaikka suomennosten välillä on 70 vuotta, varsinaista kielen vanhenemista ei ole huomattavissa. (Tiittula & Nuolijärvi 2013) Sen sijaan eri murteilla haluttiin ilmeisesti saada aikaan tietty vaikutus tai se mahdollisesti heijastaa kunkin aikakauden vallitsevia sosiolingvistisiä normeja.

Kokonaisten tekstien tasolla ekvivalenssin ongelmaa täytyy tarkastella kulttuuriympäristön näkökulmasta. Kuten Leppihalme huomauttaa, käännöshistoriassa ei ole harvinaista, että tekstejä manipuloidaan, esim. poistetaan, lisätään tai muutetaan jotakin. (2000) Näin teksti ei ole ekvivalentti tekstin tasolla, mutta adekvaatti siihen funktioon nähden, joka sille halutaan luoda kohdekulttuurissa. Kulttuurisidonnaiset käännösongelmat, esim. viittaukset yleisesti tuttuun tekstiin, runoon, sananlaskuun, uskomukseen tai käsitykseen aktivoivat lukijan tietoja ja tunteita, joita hänellä on mielessään ennestään. Tällaiset ainekset tekevät tekstistä monikerroksisen ja kääntämisen näkökulmasta erittäin haasteellisen. (Leppihalme 2000: 99).

3. Tutkimusosa: Skopos esimerkkien valossa

3.1 Kapteenin tytär ja kirjallisuuden tutkija Juri Lotmanin analyysi

Lotmanin mukaan Kapteenin tytär on Puškinin syvällisin ja taiteellisesti täydellisin teos. (Lotman 1962: 416).

Juri Lotman on kirjoittanut artikkelin vuonna 1962 romaanin rakenteesta. Kapteenin tytär -romaanin idea ja tyyli on Lotmanin mukaan jakautunut kahtia sen vuoksi, että teoksessa kuvataan kahta sosiaaliluokkaa: talonpojat ja aateliset. Tämä kahtiajako on havaittavissa teoksen rakenteesta. Puškin on kuvannut aateliston ja talonpoikien maailmat omanlaisiksi, toisistaan riippumattomiksi. Molemmilla säädyillä on omat ihanteet, omanlainen ajatusmaailma ja omanlainen elämäntyyli. Grinev – syrjäseudun aateli ei ole vähemmän arvokas tai vähemmän kunniallinen rikkaaseen aateliin verrattuna. Aatelin kuin aatelin Puškin yhdistää ennen kaikkea aatelisen perinteisiin arvoihin - kunniallisuuteen, velvollisuudentunteeseen. Samalla aateli tuntee tietynlaista häpeää kansanomaisista taikauskoista, koska on saanut vaikutteita 1700-luvun Voltaireen rationalisuudesta.

Siitä huolimatta, että Grinev on omaksunut valistushenkisen rationaalisuuden, teoksessa kuvataan hänen outo unensa, vaikka hän itse samalla mainitsee oudoksuvansa kaikenlaisia taikauskoja ja ennakkoluuloja.

Jotta syvemmät yhteiskunnalliset prosessit voidaan ymmärtää ja Kapteenin tytärtä tulkita, täytyy tuntea ja ymmärtää 1700-luvun Venäjän yhteiskunnallinen ja poliittinen konteksti. Kuilu aateliston ja virkamiesten sekä tavallisen rahvaan välillä oli suuri. Virkamiehet eivät olleet aatelisia, vaan niin sanottua uutta ylimystöä, ja virkakoneisto järjestelmänä oli kansanvastainen, raskas ja sieluton. Virkamiehet eivät olleet kansanpalvelijoita, mikä herätti suurta vastarintaa ja yksinvaltiaan arvostelua rahvaan keskuudessa. Sosiaalinen sovinto kahden luokan välillä näytti mahdottomalta. Sekä valistusfilosofia että yläluokan käsitys perustui formalismiin ja oletukseen, että vain yksi sosiaalijärjestelmän muoto on kulloinkin hyvä ja mahdollinen. Aateliston eli yläluokan mielestä kansankapina voi johtaa vain kaaokseen. Puškin ymmärtää, ettei kumpikaan osapuoli ole syypää siihen, että aateliset ja rahvas olivat kaksi vastakkaista leiriä 1800-luvun Venäjällä. Tämä oli syvällisten vuosisataisten historiallisten prosessien, sekä toistensa poissulkevien näkemysten tulos (Lotman 1962: 419-420, 422)

Puškin hylkää ajatuksen siitä, että kansanvalta on laitonta ja aatelisvalta on laillista. Matkustaessaan Venäjällä, hän huomasi, että kansa pitää itselleen oikeana ensimmäistä, vaikka taipuu toiselle. Näin

ollen Pugatševin kapina ei ollut sattumanvarainen, vaan se perustui kansan odotuksiin ja ihanteisiin. (Lotman 1962: 419-420)

Pugatšev julistaa itsensä keisariksi ja kansa seuraa häntä. Julistettu vallanmuoto on näennäisen samanlainen kuin tsaarivalta yleensä, mutta Puškin huomasi, että sen sisältö on erilainen. Virkamiehistö puuttuu, vallanmuoto on eräänlainen suora demokratia. Puškin ilmaisee tämän kohtauksessa Pugatševin ja tämän alaisten rennosta neuvotteluilaisuudesta tavallisessa maalaistalossa:

Все обходились между собою как товарищи и не оказывали
никакого особенного предпочтения
своему предводителю. (АП)

Kaikki kohtelivat toisiansa kuin toverit, osoittamatta mitään
erino maista kunnioitusta päällikö llensä. (SS)

Miehet keskustelivat toverillisesti keskenään osoittamatta erikoista
kunnioitusta päällikköään kohtaan. (JM)

Kaikki seurustelivat keskenään kuin toverit osoittamatta mitään
erikoisempaa kunnioitusta päällikölleen. (SH)

Seurassa vallitsi toverillinen henki, eikä päällikölle osoitettu
erityistä kunnioitusta. (JH.)

Pugatševhan on nimenomaan kansan johtaja, hän julistaa itsensä Pietari III:ksi, ja näin ollen todelliseksi tsaarivallan perijäksi. Kansa uskoo ja pohja kapinalle on valmis. Kansalla oli oma näkemys yhteiskuntarakenteesta ja johtoluokalla omansa ja yhteisymmärrys oli mahdoton saavuttaa kuilun ollessa liian syvä. Pugatšev on näin ollen aatellisille vihollinen, koska kansankapina johtaa johtoluokan karkottamiseen, integraatiota ei voi syntyä kapinan kautta.

”Puškin törmäsi häntä hämmästyttäneeseen ilmiöön: molempien taistelevien osapuolten äärimmäinen raakuus ei johtunut jommankumman halusta tappaa ja tuhota, vaan erilaisesta kokonaisnäkemyksestä sosiaalisesta rakenteesta. ” (Lotman 1962: 422, oma käännös).

Puškin osoittaa kaunokirjallisin keinoin, että hän ei ole puhtaasti kenenkään puolella, kukaan ei ole täysin oikeassa eikä väärässä. Ongelma on siinä, kuinka saada kaksi leiriä sopuun ilman verenvuodatusta ja suuria mullistuksia säilyttäen ihmisyyden, kunnioituksen ihmisen arvoa ja elämää kohtaan. Todellinen tie kansan sydämeen on inhimillisyys. (Lotman 1962: 429).

Puškin osoittaa tämän juonen asetelman avulla. Se on absoluuttisen symmetrinen. Ensin Maria joutuu pulaan, rahvaan raa'at tavat tuhoavat hänen vanhempansa ja uhkaavat hänen onneaan. Grinev pyytää armoa valekeisarilta ja saa pelastaa morsiamensa. Sitten Grinev joutuu pulaan, jonka syynä

ovat aatelisten maailman epäkohdat. Maria pyytää armahdusta keisarinnalta ja saa pelastaa rakastettunsa hengen (Lotman 1962: 429). Kaikissa tapauksissa, kun Grinev ja Mironova ovat kuolemanvaarassa, se johtuu siitä epäinhimillisestä järjestelmästä, johon he kuuluvat. Heidät pelastaa inhimillisyys. Pugatševin ja keisarinnan inhimillisyys mahdollistavat onnellisen lopun ihmiskohtaloissa. Inhimillisyys on syvemmältä kuin sosiaaliset periaatteet. Puškin pelastaa nuoret, kumpikaan ei joudu uhriksi, ja näin hän osoittaa, että on mahdollista olla sulautumatta hallitusjärjestelmän ihanteisiin, järjestelmään, virkavelvoitteisiin. On mahdollista ilmaista oma inhimillinen alku ja juuri. Samalla tavoin myös Pugatšev on esitetty inhimillisenä, hän ei kuuntele omia alaisiaan silloin kun he neuvovat tappamaan nuoren tytön. Pugatšev on riippumaton tehdessään oman ratkaisunsa. Vaikka onhan Pugatševin kapina ollut todellisuudessa raaka, mutta me emme löydä Puškinilla syylistämistä. Puškinilla molemmat säädyt siis säilyttävät sekä omat inhimilliset kasvonsa, että ihmisarvonsa.

Talonpoikien maailma on Puškinille kiehtova sen vuoksi, että siinä on omanlainen poetiikka, se ei ole sidottu formalismiin kuten virkajärjestelmä. Puškin haaveili inhimillisestä yhteiskunnallisesta järjestelmästä, ja romaanissa Grinevin hahmo edustaa juuri tätä ideaa. Kun taas Švabrin, joka on hänkin aateline, on omaan kastiin sidottu, ottaa kyseenalaistamatta vastaan sen roolin, joka hänelle tarjotaan hänen yhteiskunnallisen aseman perusteella. Grinev on aateline, mutta ei kelpaa hallitsijalle, koska seurusteli Pugatševin kanssa. Hän ei kelpaa myöskään Pugatševille, koska puolustaa tämän vihollisen kapteeni Mironovin tyärtä. Mikä tärkeintä, Grinev säilyttää inhimillisen olemuksensa joka tilanteessa. Maria Mironova pyytää keisarinnalta armoa eikä oikeudenmukaisuutta. Ajatus on syvästi vieras valistukselle ja Venäjän dekabristeille, mutta Puškinille se on syvästi leimallinen piirre. (Lotman 1962: 425-426)

He приведи бог видеть русский бунт, бессмысленный и беспощадный! (АП)

Varjele hyvä Jumala näkemästä venäläistä kapinaa, mieletöntä, armotonta! (S.Suomalainen)

Tämä kapina oli järjetön ja verinen.(JM)

On vihoviimeistä maailmassa joutua tuollaisen mielettömän, säälimättömän venäläisen kapinan temmellyskentälle.(SH)

Varjelkoon Jumala meitä Venäjällä mielettömästä ja säälimättömästä kapinasta! (JH)

Lotmanin mielestä edellämainitun lausahduksen takana ei ole pilkka Venäjän rahvasta kohtaan, ei epäluulo kansan voimavaroja kohtaan eikä minkäänlainen suojeleva ajatus. Lotmanin mukaan tämä

lausahdus ilmaisee Puškinin epäluulon kansankapinan voitollisuudesta niissä olosuhteissa, joissa oltiin silloin. (Lotman 1962: 416)

Hollon kääntämä ns ylimääräinen luku, ei kuulunut alun perin julkaistuun teokseen. Siinä edellä mainittu lause jatkuu sananlaskulla:

Те, которые замышляют у нас невозможные
перевороты, или молоды и не знают
нашего народа, или уж люди жестокосердные, коим чужая гол
овушка полушка, да и своя шейка копейка. (АП)

Ne, jotka suunnittelevat meillä mahdottomia vallankumouksia,
ovat joko nuoria tai eivät tunne kansaamme, tai kovasydämiä
ihmisiä, joille oma henki on kopeekan arvoinen ja vieras vielä
halvempi. (JH)

Hollo käyttää selittävää strategiaa ja jättää sananlaskun riimin suomentamatta.

Puškin käyttää paljon sanalaskuja, satuja, legendoja ja lauluja kuvaamaan tavallista kansaa, talonpoikien maailmaa. Puškin myös osoittaa, että kansan kieli ei ole ymmärrettävää nuorelle aateliselle Grineville, kun hän kuulee ensimmäisen kerran sellaista kielenkäyttöä. Täytyy huomata, että kyse ei ole slangista, vaan eräänlaisesta kansanomaisesta kielenkäytöstä, joka on täynnä sananlaskuja ja sanaparsia. Lukija ymmärtää tämän kielen, mutta Grinev ei. (Lotman 1965: 418-419). Jokaisen luvun alussa on 1700-luvun aatelisten runoilijoiden - Sumarokovin, Knjazhninin tai Heraskovin runo tai Puškinin oma imitaatio näiden runoilijoiden tyylistä. Kirjailija osoittaa ja ohjaa lukijaa ajattelemaan, ettei aatelisto ole pahasta, aatelinen kasvuympäristö kasvattaa ihmisessä inhimillisyyttä. (Lotman 1962: 429)

Kaiken kaikkiaan Kapteenin tyttären juoni ja kielelliset keinot kertovat meille paljon Puškinin käsityksestä tasa-arvoisesta yhteiskunnasta. Hän ei tarjoa rationalistisia ratkaisuja kuten valistuksen filosofit, vaan korostaa formalismin olevan pahasta kun kyse on elävien ihmisten kohtaloista. Tämän työn kannalta on kiinnostavaa tarkastella kielellisiä keinoja, eli esimerkiksi sananlaskuja ja niiden suomennoksia. Huomataanko niissä jotakin erityistä, ymmärsikö kääntäjä niiden roolin? Onko huomattavia eroja käännösten välillä?

3.2 Uudelleenkääntämisen hypoteesi

Hypoteesia testataan ensin viiden venäläisen reaalian käännösstrategioiden avulla. Sitten tarkastellaan Jumala-sanat sisältäviä ilmauksia ja niiden käännösstrategioita.

3.2.1 Viiden venäläisen realian käänösstrategiat

Kaikki neljä käänöstä ovat itsenäisiä. Ei voida puhua edellisen käänöksen muokkauksesta tai uudistamisesta. Jokainen kääntäjä on tehnyt selvästi omat ratkaisut. Jokainen on pysynyt uskollisena alkutekstille.

Кафтан	kotouttaminen	vieraannuttaminen
Samuli Suomalainen	1	6
Juuso Mustonen	5	1
	Poisjätö	
Siiri Hannikainen	1	6
Juhani Hollo	1	6

Сарафан

S.Suomalainen 1

Sarasani, kääntäjän selitys

J.Mustonen 1

Sarafaani, kääntäjän selitys

S.Hannikainen 1

Sarofaani, kääntäjän selitys

J.Hollo 1

Sarafaani, ei selitystä

Дьячиха

Samuli Suomalainen 1

Juuso Mustonen	1	
Siiri Hannikainen	1	
Juhani Hollo		1

Кибитка

Samuli Suomalainen	20	
Juuso Mustonen	19 poisjätto	
Siiri Hannikainen	20	
Juhani Hollo	10	9 poisjätto

Самовар

Samuli Suomalainen	2	1 (+selitys) poisjätto
Juuso Mustonen		3 poisjätto
Siiri Hannikainen	2	1 poisjätto
Juhani Hollo		4

Tulokset näyttävät, että uudelleenkääntämisen hypoteesi täyttyy ensimmäisen 1800-luvun kääntäjän ratkaisujen osalta, tämä kääntäjä on käyttänyt eniten kotouttamisen strategiaa. 1900-luvun kääntäjät ovat käyttäneet molempia strategioita suosien niistä enemmän yhtä tai toista kääntäjästä riippuen.

Uudelleenkääntämisen hypoteesi ei täyty kolmen jälkimmäisen 1900-luvun käännöksen osalta, mutta voidaan todeta, että viimeinen vuoden 1962 käännös on suosinut vieraannuttamista selvästi enemmän. Näin uudelleenkääntämisen hypoteesi täyttyy osittain, mutta yleispäteviä johtopäätöksiä on vaikea tehdä yhden tapauksen perusteella. Sen voi katsoa olevan yhden kääntäjän subjektiivinen näkemys. Yleispäteviä johtopäätöksiä ei voi tehdä lisäksi siitä syystä, että aineisto on suppea. Viidestä reaaliasta yksi ei näytä tilastollisesti luotettavaa kuvaa strategiasta, koska reaalia esiintyy tekstissä vain kerran. Kolme ensimmäistä kääntäjää ovat olleet yksimielisiä sen käännösstrategiasta, eli vieraannuttamisen lisäksi kääntäjän selitys. Hollo, viimeinen ja eniten vieraannuttamista suosinut kääntäjä on jättänyt selityksen pois. Tässäkin ilmenee Hollon vieraannuttamisen halu, lukija jätetään itse arvailemaan venäläisen sanan merkitys. Tämä esimerkki osoittaa, että vierannuttaa voidaan mm. säilyttämällä tuntemattoman sanan vieraskielinen asu tai jättämällä kokonaan vieras

aines tekstiin tuomaan haluttua väriä tekstiin. Tämä on yksi kaunokirjallinen keino muiden joukossa.

Poisjättämisen strategia esiintyy kaikilla kääntäjillä vähintään kerran. 1800-luvun kääntäjällä tämän strategian valinta kuitenkin näyttää perustuvan edelleen kotouttamisen pyrkimykseen. Venäjän sana *samovaari* oletettavasti on jokseenkin tuttu suomalaisille. Olettaisin niin, koska sanahan on paljon käytetty. Muiden kääntäjien ratkaisut viittaavat samaan, kaikki ovat valinneet kokonaan tai osittain vieraannuttamisen ja katsoneet selityksen tarpeettomaksi. 1800-luvun kotouttavassa käännöksessä ensimmäisen kerran sanan esiintyessä kääntäjä käyttää vierasta sanaa ja selitystä, kun taas toisen kerran hän jättää sen kokonaan pois.

Mustonen on käyttänyt poisjättämisen strategiaa muita enemmän. Mustosen tapa kääntää vaikuttaa muutenkin paikoin pyrkivän supistamaan.

Lähdetekstiuskollisuudesta valitut reaaliat osoittavat, että kaikki varsinkin ensimmäinen ja viimeinen kääntäjä ovat hyvin uskollisia alkutekstille ja pyrkivät kääntämään tarkasti. Ensimmäinen kääntäjä kuitenkin huolehtii selvästi lukijasta kotouttamisen keinoin. Kun taas viimeinen – Hollo suosii vieraannuttamista. Hollo on kääntänyt ns. väliinjääneen luvun. Puškin oli alun perin kirjoittanut tämän luvun, mutta ei liittänyt sitä lopulliseen versioon. Se löydettiin myöhemmin ja liitettiin kirjan loppuun.

Hollo jättää lukijan varaan myös reaalian sarafaani, jonka kaikki muut kääntäjät ovat selittäneet lukijalle. Sana on yhtä outo suomalaiselle 1800- ja 1900-luvuilla. Hollo kuitenkin päättää jättää sanan lukijan arvailujen varaan, tuomaan jälleen tekstiin omaa väriä. Hollo ratkaisee myös erisnimet eri tavoin kuin muut kääntäjät. Esim. Suomalainen kääntää *Белогорская крепость* *Belogorin* linnaksi. Hollo taas välittää alkuperäisen soinnun muodossa *Belogorskaja* linnoitus. Lukija ei tiedä, että kyseessä on adjektiivi, eli määrite ja se jätetään tulkitsematta. Samoin hän menettelee sukunimien kanssa, kun aiemmat kääntäjät jättivät venäläisen kirjoitusasun esim. Pugatšev, Hollo tulkitsee lukijalle oikean lukutavan ja kirjoittaa *Pugatšov*. Hollo kääntää *батюшка* -sanan suoraan eli batjuška, kun kaikki muut kotiuttavat sen muotoon herra tai herraslapsi. Hollon ratkaisu *мужики* sanalle on muista poikkeava, hän jättää sen muotoon *musikat*.

Berdin kylä on Hollon tapauksessa Berda, eikä esim. Berdan kylä, josta lienee vaikea päätellä että kyse on kylän nimestä.

Jatkossa voi yrittää katsoa, onko kyseessä kääntäjän oma tyyli vai saneleeko muuttunut normi hänen ratkaisujaan? Onko poliittinen tai yhteiskunnallinen ilmapiiri muuttunut?

Uudelleenkääntämisen hypoteesi täyttyy tämän pienen aineiston perusteella siltä osin, että viimeinen käännös on eniten vieraannuttava. Kun otetaan huomioon, että kolme käännöstä on tehty lyhyellä aikavälillä vuosina 1935-1962, niin voidaan olettaa, että vihdoin se hyvä lopullinen käännös on laadittu. Tosin viimeinen ei ole välttämättä paras ja luetuin, koska myös Hannikaisen ja Suomalaisen sekä Hollon käännöksiä on julkaistu uudelleen useita kertoja ja ne kaikki vastaavat edelleen tämän päivän lukijan kiinnostusta.

Kääntäjien käyttämät strategiat ovat seuraavat: kotouttaminen, vieraannuttaminen, poisjättö, sekä tarkennus tai muu kääntäjän selitys. Kotiuttamisen strategia on yleisin ja esiintyy yhteensä 84 kertaa. Vieraannuttaminen on toiseksi yleisin ja esiintyy 41 kertaa. Poisjättö esiintyy 6 kertaa ja selittävä käännös yhden kerran. Poisjättämistä esiintyy kaikilla kääntäjillä tasaisesti, ei voida sanoa sen olevan tyypillinen tietylle kääntäjälle.

3.2.2 Muuttuvat kielinormit ja käännöskonventiot

Tarkastelu normien näkökulmasta edustaa toisenlaista lähestymistapaa kuin poststrukturalistinen narratiiviteoria. Normit muuttuvat ja niiden muutos voi kertoa esim. muuttuneista valtasuhteista, eli kyseessä on hierarkkinen järjestelmä joka tavalla tai toisella heijastuu tekstiin.

Kun 1800-luvun Suomalaisen käännöksessä *Белогорская крепость* on käännetty *Belogorin linnaksi*, kaikissa 1900-luvun käännöksissä on lähdekielisempi muoto eli *Belogorskin linnoitus* ja sitten *Belogorskaja linnoitus*. Vaikka *Belogorin linna* on kaunis ja tyylikäs käännös, niin 1900-luvulla ei enää ollut norminmukaista kotiuttaa erisnimiä. Tämä koskee myös esim. palvelusväen etunimien kotiuttamista venäjistä suomeen käännettäessä. Kaikki kolme 1900-luvun kääntäjää päätyvät vieraannuttavaan ratkaisuun linnan nimessä, joten voidaan puhua, että käännösnormi on muuttunut sitten 1800-luvun.

Oikeinkirjoituksessa on tapahtunut muutos. Suomalaisella on vielä korvattu venäläiset suhuäänteet tavallisilla s ja c-kirjaimilla. Myöhemmin norminmukaista on ollut käyttää suhuäänteiden erikoismerkkejä š, č jne.

Кафтан

S. Suomalainen

Viitta, kauhtana

J. Mustonen

Punaviitta, kasakkaviitta, kasakkaviitta, kirjailtu takki, kauhtana

S. Hannikainen

Viitta, kasakkakauhtana, kirjokauhtanainen

J. Hollo

Takki, kasakankauhtana, silkkikauhtana

Кибитка

S. Suomalainen

Kuomi, poisjättö, reki

J. Mustonen

Kuomureki, kolmivaljakko

S. Hannikainen

Kuomureki, vaunu

J. Hollo

Kibitka, vaunu, poisjättö, reki, kuomureki,

Самовар

S. Suomalainen

Samovaari (vedenkiehutin)

J. Mustonen

Samovaari

S. Hannikainen

Teekeittiö

J. Hollo

Samovaari

Дьячиха

S. Suomalainen

Lukkarin muori

J. Mustonen

Lukkari

S. Hannikainen

Lukkarin muori

J. Hollo

Diakoninmuori

Käännökset on jaettu kahteen ryhmään ilmestymisajankohdan perusteella. Ensimmäisen vuoden 1876 ja toisen, vuoden 1935 käännösten välillä on lähes 70 vuotta. Voi olla, että tarve uudelle käännökselle johtui kielen vanhentumisesta. Tämä ei kuitenkaan selitä, miksi uusia käännöksiä tehtiin kolme vuosina 1935-1962. Syytä haetaan kielen muutoksista, joka voi olla osasyynä uudelleenikäntämiseen. Tarkastellaan kieliopillisia muutoksia ja sanastoa.

Kielen vanhentuminen

Kieliopilliset ja sanastoerot

1800	1900
kaasi	kaatoi
kyynäspää	kyynärpää
tän'-aamuisesta	aamullinen, aamulla tapahtunut
koroittaa – koroitan	korottaa
luettaa	lukea
tee-serviisi	teekalusto
kuperni, kuvernementti	kuvernementti
Belogorin linna	Belogorskin tai Belogorskaja linnoitus
Kompastuu hevonenkin neljän jalan juostessa	Kompastuu hevonenkin vaikka sillä on neljä jalkaa
ett'ei	ettei
logiiki	logiikka
virkas nyt	sano nyt
maksettuna velka kauniin	maksettuna velka kaunis / kaunein
miks'etkäs	miksi et
aamu iltaa visahampi	aamu iltaa viisaampi
sydämmeni	sydämeni
kysäsi	kysyi
pääsökirja	pääsylupa
kurottihe	kurotti
viimeinkin olin pääsevä	
...ajattelin hänen olevan ankaran, äkäisen ukon...	
Vieläkö on pitkältä linnaan?	
vast'-ikään	
Surin	Zurin

Me puutuimme kuitenkin puheisin keskenämme Ryhdyimme puhumaan

Kuorsnaus

kuorsaus

Bashkirilainen isolla

Sanastolliset erot ovat suhteellisen vähäiset. Vähäistä kielen vanhentumista on huomattavissa, mutta se ei riitä selittämään uudelleenkääntämistä kahdesta syystä. Vanhin käännös on uudelleenjulkaistu vielä 2000-luvullakin. Toiseksi vanhentuminen ei riitä selittämään miksi uusia käännöksiä tehtiin kolme kappaletta 1900-luvun puolivälissä. Lisäksi kuten teoriaosuudessa on mainittu, käännöstyössä on mahdollista tehdä muutoksia vanhaan käännökseen ilman, että siitä tulee uusi käännös. Muutoksista voidaan jopa jättää mainitsematta.

Sanastossa on vähäisiä eroja. Esimerkiksi *pääsökirja* on selvästi vanhentunut sana, joka korvataan 1900-luvun käännöksessä *pääsylvalla*. *Kyynäspää* on vanhentunut ja muuttunut nykyaikaiseksi *kyynärpääksi*. Kirjoituksessa 1800-luvulla on vielä jäljennettävissä sananmuodostus että et - ett'ei. Myöhemmin heittomerkki poistui käytöstä. Superlatiivimuoto muuttui 1900-luvulla muodosta kauniin muotoon kaunein.

1800-luvulla ei vielä käytetty suhuäänteiden erikoismerkkejä, kääntäjä käyttää kirjoitusasua Pugatshev jne.

Sellaisia eroja, jotka haittaisivat ymmärtämistä tai johtaisivat väärinkäsityksiin ei 1800-luvun käännöksessä ole. Vähäistä kielen muuttumista on huomattavissa. Taivutus on paikoin muuttunut, esim. *kaataa* verbin imperfekti on nyt *kaatoi*, kun vanha muoto on *kaasi*. Samoin imperfektin muoto *kurottihe* tai *kysäsi* kuuluu 1900-luvulla jo arkaismeihin ja on tavattavissa vain lauluissa, sanonnoissa jne.

Lauserakenteellisia eroja on, mutta vanhahtavasta lauseenrakenteesta ei ole kyse. Poikkeavaa sanajärjestystä ei ole huomattavissa. Suomen kielessä kuitenkin sijamuotojen käyttö vähenee hitaasti ja kieli yksinkertaistuu. Esim. *kompastuu hevonenkin neljän jalan juostessa* on täysin ymmärrettävissä nykyään, mutta koetaan liian raskaana kieliopillisesti, joten lause 1900-luvun käännöksissä puretaan pää- ja sivulauseeksi.

Samaa yksinkertaistamisen pyrkimys näkyy kielessä sellaisissakin rakenteissa, jolloin genetiivi korvataan mieluummin sivulauseella. *Ajattelin hänen olevan ankaran, äkäisen ukon olisi nyt ajattelin, että hän on ankara, äkäinen ukko.*

Yhteenvetona kielen vanhentumisesta voi sanoa, että kielen muuttumista ja vanhentumista on tapahtunut 1876 ja 1935 vuosien välillä. Pitäisin sitä yhtenä syynä, mutta ei perustavanlaatuisena syynä uudelleenkääntämiselle.

Skoposteorian näkökulma voi auttaa ymmärtämään muita syitä. Käännösten eroja tarkastellaan yhteiskunnallisesta ja uskonnollisesta näkökulmasta. Tällöin ne on asianmukaista jakaa aikakausittain; 1800-luvun käännös ja 1900-luvun käännökset johtuen erilaisesta yhteiskunnallisesta ja poliittisesta tilanteesta Suomessa. Onko yhteiskunnan tilaus ollut erilainen ja kuinka se näkyy käännöksissä?

3.3 Skopos eli käännöksen funktio kohdekielessä

Kapteenin tytär ei ole teos, jota olisi käytetty mihinkään poliittisiin tarkoituksiin. Näin ollen käännösteksteistä ei ole löytynyt vaikkapa näkökulman vaihtamista, piilopropagandaa, merkittäviä poisjättöjä tms. Kapteenin tytär on funktioltaan ekspressiivinen. Puškin ei ole sisällyttänyt tekstiin mitään operatiivista funktiota. Kuten Lotmanin analyysi valottaa, Puškin pysyy kerronnassa erittäin neutraalina, ennen kaikkea sivustaseuraajana. Kuuluisa lausahdus venäläisestä kapinasta on siitä hyvä esimerkki. Puškin ei vetoa, ei arvostele, ei puolusta. Hän on kauhuissaan siitä, että sosiaalinen yhteiskuntajärjestelmä on johtanut kapinaan ja tuo kapina on julmuudessaan mieletön ja säälimätön.

Kapteenin tytär on kaunokirjallinen teos ja näin ollen olennaisimmat funktiot, joita tarkastelen eri käännöksissä ovat ekspressiivinen ja faattinen funktio. Sitä varten olen valinnut Jumala sekä mm. pappi ja isä -sanojen sisältämiä ilmaisuja. Näiden esimerkkien avulla voidaan verrata onko lausahdukset käännetty eri tavoin ja onko esim. eroja 1800- ja 1900-lukujen välillä.

Tutkimusaineston perusteella pyritään tekemään johtopäätöksiä yhteiskunnan oloista kohdekulttuurissa 1800- ja 1900-luvuilla. Onko skopos ollut erilainen? Onko muutoksia skopoksessa 1900-luvun käännösten kesken vai onko uudelleenikäntämisen syynä jotain muuta kuin muuttunut skopos? Onko kontaktia luovat ilmaukset kenties käännetty eri tavoin, miksi? Kaikki valitut kohdat ja niiden käännökset on koottu liiteosassa.

3.3.1 Skopos uskontoon liittyvien esimerkkien valossa

Tähän osioon olen valinnut Jumala-sanan sisältämät ilmaukset, *бамюика*-sanat sisältämät ilmaukset, sekä muita yksittäisiä kohtia, joissa on uskontoon liittyviä ilmiöitä tai uskonnollisia aineksia sisältäviä ilmauksia. Venäläisessä kielenkäytössä on yleensä enemmän uskonnollista ainesta kuin suomessa. Vaikka sellaiset ilmaukset kuin *Hyvä Jumala* tai pyytämistä ja rukoilua yhdistävät ilmaukset ovat yleensä kristilliselle kulttuurille tyypillisiä. Näin ollen käännöskielessä esiintyy enemmän Jumala-viittauksia kuin normaalisti suomenkielisessä tekstissä olisi. Yhteinen kristillinen perinne tekee kulttuuriviitteet uskontoon hyväksyttäväksi ja ne siirretään usein mielellään. Täytyy pitää mielessä myös Venäjän ja Suomen maantieteellinen ja historiallinen läheisyys sekä Venäjän kulttuurin objektiivisesti suurempi koko ja pidempi valtionhistoria Suomeen

nähdessä. Näin tyypillisesti venäläiset ilmaukset siirretään todennäköisemmin suomennokeeseen. Esimerkkien avulla havainnollistetaan millaiset ilmaukset jätetään kääntämättä tai muokataan erilaiseen muotoon. Ovatko kääntäjät yksimielisiä ja miksi.

Seuraava haku on tehty Jumala-sanalla. Huomasin kuitenkin, että kannattaa ottaa huomioon ympäröivä konteksti. Toiset ilmaukset eivät ole haasteellisia kääntäjälle, ja ne välitetään kaikissa tapauksissa samalla tavalla. Toisissa esiintyy sekä poisjättöjä, että suoraa kääntämistä. Toisissa vallitsee yksimielinen poisjättäminen ja toisissa esiintyy erilaisia tulkinnattoja.

Vaihtoehdot *Jumala*-sanalle, mm. Jumala, Luoja, herra, ja taivas. Esim. ilmaus ”*Padu boza!*” On käännetty Hannikaisen ja Mustosen tekstissä *Hyvä Jumala!* -ilmauksella. Kaksi muuta ovat *Herran tähden!* – ja taivaan nimessä.

Seuraavassa esimerkki pelastuksen rukoilemisesta.

А мы, где бы ты ни был и что бы с тобою ни случилось,
каждый день будем бога молить о спасении грешной твоей души... (АП)

Ja, ohjatkoon sitten sinua kohtalosi minne hyvänsä, käyköön sinulle kuinka käyneeekään, me rukoilemme joka päivä Jumalaa sinun syntisen sielusi pelastuksesta...” (Kapteenin tytär, transl. Samuli Suomalainen)

Ja me rukoilemme joka päivä Jumalta sinun syntisen sielusi pelastusta, missä sinä sitten lienetkin ja miten sinun käyneeekin... (SH)

Me tulemme rukoilemaan joka päivä Jumalta syntiesi pelastusta. (JM)

Missä ikinä sinä olet ja miten sinun käyneeekin, me rukoilemme joka päivä Jumalta syntisen sielusi pelastusta. (JH)

”Сейчас рассади их по разным углам на хлеб да на воду,
чтоб у них дурь-то прошла; да пусть отец Герасим наложит на них эпитимию, чтоб молили у бога прощения да каялись перед людьми.” (АП)

Pane heidät heti kohta eri nurkkiin vedelle ja leivälle, että hulluus kyllä karisee päästä; ja määrätköön heille isä Gerasim

kirkonrangaistuksen, jotta rukoilisivat anteeksi Jumalta ja tekisivät katumuksen ihmisten edessä". (SS)

Pane heidät heti eri nurkkiin syömään vettä ja leipää, jotta hullutus lähtisi heidän päästään; ja pankoon isä Gerasim heidät kirkonrangaistukseen rukoilemaan Jumalta anteeksiantoa ja katumaan ihmisten edessä. (SH)

Pane heidät heti eri koppeihin vedelle ja leivälle, jotta jättäisivät mielettömät aikeensa! Pappi Gerasim asettakoon heidät kirkon kiroukseen katumaan syntejään. (JM)

Sulje heidät eri nurkkiin vedelle ja leivälle, niin että hulluus lähtee heidän päästään, ja määrätköön isä Gerasim heille kirkonrangaistuksen- rukoilkoot anteeksi Jumalta ja katukoot ihmisten edessä. (JH)

Näissä kahdessa tapauksessa kaikki suomennokset välittävät idean, että syntien puolesta rukoillaan. Kristillinen traditio on sama molemmissa kulttuureissa, ja tässä ei ole mitään käännösongelmaa.

Seuraavaksi tyypillinen tapa sanoa venäjäksi, vakiintunut ilmaus, jota voi käyttää hyvin erilaisissa yhteyksissä. Kontekstissa Saveljitš yrittää vakuuttaa herralleen, eli nuorelle Grineville, ettei kannata lähteä matkaan kun ympärillä on roistoja liikkeellä. Saveljitš ilmaisee huolen Grinevin vanhemmista, herran ei kannata hänen mielestä ottaa riskiä ja tuottaa harmia vanhemmilleen.

Побойся бога. (АП)

Älä kiusaa Jumalaa. (SS)

Jumalan tähden. (SH)

Älä Jumalan tähden. (JM)

Pelkää toki Jumalaa. (JH)

Tapaus vaatii enemmän kuin sanojen siirtämistä, ja kun näitä käännöksiä vertailee, niin voi todeta, että lähimmäs alkuperäistä merkitystä ja tarkoitusta on ensimmäinen ratkaisu Suomalaiselta. Viimeinen Hollon käännös on sanasanaisten kääntämisen näkökulmasta uskollisin. Hannikaisen ja Mustosen käännökset ovat neutraaleja, voisi sanoa, että ne ovat jonkinlainen yläkäsitemaike tai kompromissi. Jumalan nimi käännetään, mutta koko sisältöä ei välitetä. Teksti jatkuu varoituksella olla lähtemättä matkaan, kun ympärillä on roistoja. Lähteminen on siis riski ja siitä Puškin varoittaa tekstissä, mutta ei kiellä, vaan kehoittaa itse pohtimaan. Kieltoon sopisi erilainen ilmaus, kuten esim. *Ради Бога, не езжайте, батюшка!*

Seuraavassa sama esimerkki, mutta laajempi konteksti.

Батюшка Петр Андреич! сказал добрый дядька дрожащим голосом. Побойся бога; как тебе пускаться в дорогу в нынешнее время, когда никуда проезду нет от разбойников! Пожалей ты хоть своих родителей, коли сам себя не жалеешь. Куда тебе ехать? Зачем? Погоди маленько: войска придут, переловят мошенников; тогда поезжай себе хоть на все четыре стороны. (АП)

-Voi armas Pietari Andreitsh!" puhui ukko vapisevalla äänellä." Älä kiusaa Jumalaa. Mikä pakko sinulla on lähteä matkaan tällaisena aikana, jolloin ei rosvoilta pääse ei niin mihinkään? Sääli sinä edes vanhempiasi, jos et itsestäsi huolikaan. Ja mitä sinä lähdet? Mitä hakemaan? Odota pikkuruisen: tulee sotaväkeä, rosvo otetaan kiinni, silloin saat mennä Jumalan nimeen vaikka minne". (SS)

- Hyvä herra, Pjotr Andrejitš! sanoi ukkoparka vapisevalla äänellä. Älä Jumalan tähden! Mitä sinä lähtisit matkalle nyt tällaisena aikana, jolloin rosvoilta ei pääse mihinkään! Sääli edes omia vanhempiasi, jos et itseäsi ajattelekaan. Miksi sinä lähtisit? Mitä hakemaan? Odota vähän: tulee sotaväkeä, rosvo otetaan kiinni; silloin saat lähteä vaikka minne. (SH)

- Hyvä herra, Pjotr Andreitš! Jumalan tähden! Miksi lähtisit matkaan tällaisena aikana, jolloin rosvoja on kaikkialla! Sääli edes omia vanhempiasi, vaikka itsestäsi et välittäisikään. Lähteä matkalle, minkä tähden? Odota vähän. Kun sotaväkeä saapuu, rosvo otetaan kiinni. Silloin voit matkustaa vaikka mihin. (JM)

"Batjuška Pjotr Andreitš", sanoi kelpo ukko vapisevalla äänellä. Pelkää toki Jumalaa! Kuinka voisit lähteä matkalle tänä aikana, kun rosvo ovat sulkeneet kaikki tiet! Sääli edes vanhempiasi, jos et sääli itseäsi. Minne sinä nyt? Mistä syystä? Odota hiukan; tulee sotaväkeä, rosvo pidätetään; lähde sitten minne ikinä haluat. (JH)

Tässä vielä laajempi konteksti. Saveljitšin repliikki on täynnä huuto- ja kysymysmerkkejä. Hyvin tunneladattu puheenvuoro. Voidaan tutkia onko tuo tunnelataus karsittu vai säilytetty käännöksestä toiseen. Mustosella ainakin karsittu maininta vapisevasta äänestä. Palvelijan huoli nuoresta herrasta välittyy hyvin Hannikaisella, hän käyttää suoraa puhetta, esim. *Älä Jumalan tähden!*, ja erottaa sen itsenäiseksi lauseeksi korostaen asian tärkeyttä ja kontaktin hakemista. Huuto merkkejä on karsittu

ensimmäisessä ja viimeisessä suomennoksessa. Suora tulkinta pelkää toki Jumalaa ei välttämättä ole paras ratkaisu, koska tarkoitus on vain korostaa huolta, jonka Saveljitš ilmaisee herralleen.

Seuraavaksi tyypillinen ilmaisutapa, joka ei ole varsinaisesti uskonnollinen, mutta sisältää uskonnollista ainesta.

Как бог свят, я Ивану Кузмичу того не говорил,- отвечал он,-
Василиса Егоровна выведала все от меня. (АП)

Minä vannon, etten ole sanaakaan sanonut Ivan Kusmitsh'ille,
vakuutti ukko. (SS)

Niin totta kuin Jumala on pyhä, en minä ole puhunut mitään Ivan
Kuzmitšille, vastasi hän. (SH)

Pyhän Jumalan nimessä, en minä ole mitään kertonut Ivan
Kuzmitšille. (JM)

Jumala on todistajani", hän vastasi," etten ole sanonut mitään Ivan
Kuzmitšille. (JH)

Tästä huomaa, että usein venäjänkielinen ilmaus tarjoaa vapauden, koska sanasanainen käännös ei olisi tulkittavissa. Ilmauksella korostetaan rehellisyyttä. En missään tapauksessa kertonut, vannon sen Jumalan nimissä. Itse asiassa S. Suomalainen välittää juuri tuon idean kääntämällä vanhoa verbillä jättämällä koko Jumalan maininnan pois ja tulkitsemalla itse viestin. Kaikki muut kääntäjät ovat yrittäneet muokata ilmauksen säilyttäen Jumala-sanan. Tulkintoja voidaan pitää onnistuneina, koska tarkoitus on mainita Jumala, korostaa rehellisyyttä, itse Jumalahan todistakoon kuinka rehellinen puhuja on. Suomalainen on katsonut, että vanhoa on tarpeeksi vakuuttava, eikä mitään vahvistuksia tarvita suomennoksessa. Näin siis 1800-luvun kääntäjä päätyi tulkitsevaan käännökseen, kun taas kaikki 1900-luvun kääntäjät ovat pysyneet alkutekstille uskollisempina.

Бог знает,- отвечал он,- посмотрим. (АП)

Kuka sen tietää", vastasi hän;" saa nyt nähdä. (SS)

Luoja tietää,- katsotaanhan. (SH)

Luoja tietää, katsotaan. (JM)

Taivas tietää, hän vastasi. (JH)

Suomalainen jälleen jättää välittämättä Jumalan maininnan.

Yleisesti kristilliseen kulttuuriin kuuluvat asiat, kuten rukoileminen jonkun tai jonkin puolesta ei edusta käännösongelmaa, eikä yleensä vaadi tulkintoja, poisjättämistä tai korvaamista.

Toisaalta on esimerkiksi ortodoksinen kulttuuri ja sille ominaiset piirteet, kuten ristinmerkin tekeminen. Seuraavassa kolme neljästä kääntäjistä jättivät maininnan ristinmerkistä pois, mikä on yllättävää, koska se ei ole tulkinnanvarainen asia, vaan konkreettinen ja kielen näkökulmasta on helppo siirtää kohdekieleen. Syy liikkuu kulttuurin eikä kielen puolella, miksi poisjättäminen on tuntunut paremmalta kääntäjistä?

”Я был произведен в офицеры. Служба меня не отягощала. В богоспасаемой крепости не было ни смотров, ни учений, ни караулов. Комендант по собственной охоте учил иногда своих солдат, но еще не мог добиться, чтобы все они знали, которая сторона правая, которая левая, хотя многие из них, дабы в том не ошибиться, перед каждым оборотом клали на себя знамение креста. ” (АП)

Minä tehtiin upseeriksi. Palvelus ei minua rasittanut. Jumalan suojelemassa linnassa ei ollut katselmuksia, ei harjoituksia, ei vahdissa oloja. Kapteeni omasta halustaan joskus opetti sotamiehiänsä, mutta ei voinut vielä saada sitäkään heidän päähänsä, kumpiko puoli on oikea, kumpi vasen. (SS)

Minut ylennettiin upseeriksi. Virkani ei minua rasittanut. Tämä linnoitus oli oikea miekkosten kolkka, siinä kun ei pidetty tarkastuksia, ei harjoituksia eikä vahtivuoroja. Komentaja opetti joskus omasta halustaan sotilaita, mutta ei ollut vielä päässyt niin pitkälle, että miehet olisivat tietäneet, mikä on oikea, mikä vasen. (SH)

Minut ylennettiin upseeriksi. Virkani ei minua rasittanut. Tässä Luojan suojelemassa linnoituksessa ei pidetty tarkastuksia, harjoituksia eikä vahtivuoroja. Komentaja opetti joskus sotilaita omasta harrastuksestaan, mutta miehet eivät olleet ehtineet vielä niin pitkälle, että olisivat voineet erottaa oikean puolen vasemmasta. (JM)

Minut ylennettiin upseeriksi. Viralliset tehtäväni eivät olleet vaikeita. Tässä siunatussa linnoituksessa ei ollut katselmuksia, ei harjoituksia eikä vahtivuoroja. Komentaja tosin harjoitti miehiä joskus, kun itse halusi, mutta ei ollut vielä päässyt niin pitkälle,

että kaikki olisivat tienneet mikä on oikea, mikä vasen, vaikka monet heistä, erehdyttä välttääkseen, tekivät ristinmerkin joka kerta, kun oli käännyttävä. (JH)

Maininnan ristinmerkistä ovat jättäneet pois kaikki muut kääntäjät paitsi Juhani Hollo vuoden 1962 käännöksessään. Kyse on oikean ja vasemman puolen erottamisesta toisistaan ja ristinmerkki on vain lisä, joka voidaan jättää pois merkitykseen vaikuttamatta. Ristinmerkin tekeminen on ortodoksiseen kulttuuriin kuuluva ilmiö, ortodoksi tietää miten ristinmerkki tehdään, mutta luterilainen ei. Näin voidaan pitää kääntäjien poisjättöä perusteltuna, vaikka siinä menetetään kaunokirjallinen lisäys. Ei ole yhteyttä 1800- ja 1900-lukujen ratkaisujen välillä, suomentajat mieluummin jättävät sen pois aikakaudesta riippumatta. Hollon käännös on jälleen uskollisin mukaillen hänen yleistä uskollisuuttaan alkutekstille ja sanatarkkuutta.

Skopoksen näkökulmasta ei siis ole tapahtunut muutosta vuoden 1870 ja 1900-luvun puolivälin kohderyhmien välillä, onhan uskonnollinen elämä pysynyt Suomessa samanlaisena.

Поп и попадя крестились, услыша, что Пугачеву известен их обман. (Пушкин А.С., Капитанская дочка)

Kerrottuaani kuinka Pugatshev oli saanut tietää heidän petoksestaan, rupesivat sekä pappi että papin rouva siunailemaan. (SS)

Pappi ja hänen vaimonsa tekivät ristinmerkin kuullessaan, että Pugatšev oli saanut tietää heidän valheensa. (SH)

Pappi ja hänen vaimonsa tekivät ristinmerkin kuullessaan, että Pugatšev tiesi heidän valehdelleen. (JM)

Pappi ja hänen rouvansa tekivät ristinmerkin, kun kuulivat että Pugatšov nyt tiesi heidän pettäneen hänet. (JH)

Tässä tapauksessa kolme kääntäjää neljästä kääntävät maininnan ristinmerkistä, vain Suomalainen korvaa sen sanalla siunailla. Suomalaisen ratkaisu on kotiuttava.

Seuraavissa taas kaikissa tapauksissa poisjättö.

”Попадья стала угощать меня чем бог послал.” (Пушкин А.С., Капитанская дочка)

Papin rouva rupesi nyt minua kestitsemään paraalla, mitä oli, alinomaan vaan haastaen.(SS)

Papinrouva alkoi kestitä minua jos jonkinlaisilla herkuilla ja puheli lakkaamatta.(SH)

Papinrouva tarjosi minulle parhaita herkkuihin ja puheli lakkaamatta...(JM)

Papinrouva kestitsi minua niin hyvin kuin voi ja jutteli lakkaamatta.(JH)

Как это вас бог принес? по какому делу, смею спросить? (АП)

Mistä matka, uskallan kysyä? (SS)

Mikä teidät nyt tänne lennättää? Millä asialla, saanko kysyä?(SH)

Millä asialla sinä nyt olet, saanko luvan kysyä?(JM)

Mikä teidät nyt tänne tuo? Mitä asiaa, uskallanko kysyä?(JH)

Здравствуйте, Петр Андреич! Как вас бог милует? (АП)

Hyvää päivää, Pietari Andreitsh! Mitä kuuluu?" (SS)

Hyvää päivää, Pjotr Andrejitš! Mitä teille kuuluu? (SH)

Päivää, Pjotr Andneitš! Miten olette voineet? (JM)

Hyvää päivää, Pjotr Andreitš! Mitä teille kuuluu? (JH)

Эхе,- сказал он,- опять ты в нашем краю! Отколе бог принес?

Ahaa! Oletpa taas näillä mailla! Mistä nyt matka?(SS)

Ahaa, taas sinä olet meidän nurkillamme. Mistä nyt tullaan? (SH)

Jaha, sinä olet taas meidän nurkillamme. Mistä nyt olet saapunut? (JM)

Taas näillä main! Mistä on tultu? (JH)

”Скажи барину: гости-де, ждут, щи простынут; слава богу, ученье не уйдет; успеет накричаться.” (АП)

Sano herralle, että vieraat odottavat ja kaali jäähtyy; eihän se opetus häneltä mihin mene; kyllä vielä ennättää huutaa äänensä sorroksiin. (SS)

- Sano herralle, että vieraat odottavat, kaali jäähtyy; opettamisella ei ole mikään hengenhätä; kyllä jää karjumista vielä toiseenkin kertaan. (SH)

Sano herralle, että vieraat ovat saapuneet ja kaalikeitto jäähtyy, ei opettamisella ole kiirettä, hän ehtii ärjyä myöhemminkin. (JM)

Sano herralle että vieraat odottavat ja kaalikeitto jäähtyy; harjoitus voi jäädä tuonnemmaksi, hänellä on vielä aikaa huutaa äänensä käheäksi. (JH)

Савельич посмотрел на него косо и проворчал: Растерял дорогою! А что же у тебя побрякивает за пазухой? Бессовестный!-" Что у меня за пазухой-то побрякивает? возразил урядник, нимало не смутясь. Бог с тобою, старинушка! Это бренчит уздечка, а не полтина(АП)
Saveljitsh katsahti häneen karsaasti ja jupisi:-" Pudotit tielle! Mikäs sitten povessasi kilisee? Hävytön!" -" Jaa niin povessaniko?" vastasi kasakka, vähääkään hämmästyttä." Mitäs nyt, ukko kulta, ajatteletkaan? Marhaminta siellä vaan on eikä rahat". (SS)

Saveljitš katsoi tuimasti häneen ja mutisi:- Pudotit tielle! Mikäs sinun povellasi kilisee, kunnoton?- Mikäs minun povellani kilisee? virkahti mies joutumatta vähääkään hämilleen.- Johan sinä nyt, ukko kulta, höpiset! Kuolaimethan siinä vaan on eikä rahaa. (SH)

Saveljitš katsoi häneen vihaisesti ja murahti:- Kadotit rahat! Mitä sitten kilisee sinun povitaskussasi, hävytön?- Minun taskussaniko? Kyläpoliisi virkahti aivan rauhallisena,- Mitä sinä, ukko, höpiset, kuolaimet siellä kilisevät eikä rahat. (JM)

Saveljitš katseli häntä alta kulmain ja murisi:" Putosi tielle? Mitä sinun povessasi kilisee, sinä hylkiö?" Mitä povessani kilisee, niinkö? mies vastasi ensinkään häkeltymättä. Älä höpise, vanha mies! Kuolaimethan tässä vain, ei rahaa. (JH)

Tätä ilmausta käytetään merkityksessä oletko tosissasi tai järjissäsi tms. Suomennokseen sen ei ole katsottu sopivan, ja näin tässä tapauksessa vallitsee niin yksmielinen poisjättäminen.

Seuraavissa vaihtelevia strategioita, sekä poisjättöjä, että joissakin kohdin on säästetty Luojan maininta. Kuitenkin poisjättöjä on huomattavasti enemmän kuin suomennoksia.

”Опять бог дал свидеться. Ну, садись на облучок ” (АП)

Yhtehen yhdyttiin taas! Istu nyt kuskilaudalle”. (SS)

Taas Jumala soi meidän tavata. No, istu kuskipukille. (SH)

Luojan kiitos, taas kohtasimme toisemme. Istu kuskipukille. (JM)

Sallitaanpas taas tavata toisemme. No, istu kuskipenkille. (JH)

”- Сторона мне знакомая,- отвечал дорожный,- слава богу,
исхожена и изъезжена вдоль и поперек.” (АП)

Kyllähän minä seudun tunnen”, vastasi matkamies,” on sitä,
Jumalan kiitos, niin monta kertaa kuljettu ja ajettu ristiin ja
rastiin.(SS)

Tuttua paikkaa tämä minulle kyllä on, vastasi matkamies.- Luojan
kiitos, on sitä kuljettu ajettu ristiin rastiin.(SH)

Tuttua seutuahan tämä on, kulkija vastasi,- Luojan kiitos, olen
samoillut nämä paikat ristiin rastiin.(JM)

Tunnenhan minä tämän seudun”, kulkija vastasi,” on täällä, luojan
kiitos, kävelty ja ajettu ristiin rastiin.(JH)

”Зурин пригласил меня отобедать с ним вместе чем бог
послал, по-солдатски. Я с охотою согласился. Мы сели за
стол.” (АП)

Surin kutsui minua päivälliselle kanssaan, aterioimaan,” mitä
Jumala on antanut, sotamiehen tapaan”. Minä suostuin kernaasti.
Kävimme pöytään. S.Suomalainen

Zurin pyysi minua päivälliselle syömään sotilaitten tapaan, mitä
tarjotaan. Me istuimme pöytään.

J. Mustonen

Zurin pyysi minua syömään kanssaan” mitä tarjolla oli, sotilaan
tapaan”. Me istuimme pöytään.

(SH)

Zurin kutsui minut syömään kanssaan päivällistä, mitä voitiin tarjota, sotilaiden tapaan. Suostuin mielelläni. Me istuuduimme pöytään. J.Hollo

Ну, Максимыч, ступай себе с богом. (АП)

Mene nyt Jumalan nimeen, Maksimitsh. (SS)

No, Maksimytš, ei muuta sitten. (SH)

No, Maksimytš, mene asioillesi. (JM)

No, Maksimytš, saat mennä. (JH)

Pyrkimys jättää pois uskonnolliset viittaukset on näkyvissä muuallakin suomennoksissa.

Kuten ilmeistä, ei ole systemaattista poisjättämistä, pikemmin paikoin sattumanvaraisia ratkaisuja mikä osoittaa, että käännökseen vaikuttaa tyyli jokaisen tapauksen kohdalla erikseen.

”А бог знает, барин,- сказал он, садясь на свое место,- воз не воз, дерево не дерево, а кажется, что шевелится. ” (АП)

Jumala sen tietää, hyvä herra, mitä se on", vastasi hän, nousten rekeen," ei se ole kuorma eikä puukaan, mutta liikkuu se vaan. (SS)

Mikähän tuo lienee, herraseni, ajuri vastasi istahtaen paikalleen,- olisikohan se kuorma tai puu, mutta se näkyy liikkuvan. (JM)

Ka, ties hänet, hyvä herra, mikä se on, hän sanoi istuutuen paikalleen,- olisiko kuorma vai olisiko puu, mutta näyttää kuin se liikkuisi. (SH)

Kuka sen tietää, herra", hän vastasi, nousi penkilleen ja lisäsi: Kuormako vai puu, mutta näyttää liikkuvan. (JH)

Ylläolevassa Suomalainen on ainoa joka säilyttää Jumalan maininnan. Kaiken kaikkiaan 1800 ja 1900 -lukujen systemaattisesta erilaisuudesta ei voida puhua.

Seuraavassa Puškin puhuu venäläisestä kapinasta ja kääntäjät esittävät erilaisia käännösstrategioita.

”Не приведи бог видеть русский бунт, бессмысленный и беспощадный!” (АП)

Varjele hyvä Jumala näkemästä venäläistä kapinaa, mielettöntä, armotonta! (SS)

On vihoviimeistä maailmassa joutua tuollaisen mielettömän, säälimättömän venäläisen kapinan temmelyskentälle. (SH)

Tämä kapina oli järjetön ja verinen. (JM)

Varjelkoon Jumala meitä Venäjällä mielettömästä ja säälimättömästä kapinasta! (JH)

Tämä lausahdus vaatii kääntäjältä jonkinlaista menemistä venäläisen nahkaan, minkälaista on olla venäläinen, miksi Puškin ylipäättään puhuu, että kansan kapina on armoton ja säälimätön? Tässä kokonaiskuvan ymmärtämiseksi tarvitsemme yhteiskuntaolojen huomioonottamista. Juuri niistä Puškin näin yhdellä lauseella mainitsee, että lopun ahdistunut talonpoikaisväestö on eläimellisen raaka ja mieletön kapinan puhjetessa, koska sen virkavallan epäoikeudenmukaisuuden sietokyky on koetuksella. Mielenkiintoisia vaihtoehtoja käänösstrategioista. Mustonen jää ylätasolle ja jättää Venäjän maininnan kokonaan pois. Hannikainen taas menee tarkentamaan ikäänkuin alakäsitteen tasolle, ja puhuu temmelyskentästä, vaikka mitään mainintaa sellaisesta ei lähdetekstissä ole. Lähdetekstissä kaikki tapahtuu Venäjällä, joten näkemisellä viitataan, että kapina *voi* tapahtua kotimaassa *meille itsellemme*. Kun se käännetään kohdekieleen, näkökulma muuttuu oman maan olojen tarkastelusta vieraan maan ja kulttuurin tarkasteluun. Se siis muuttuu tavallaan toisen maan arvioimiseksi. Hollo on ainoa, joka ottaa tämän huomioon ja välittää juuri kyseisessä maassa olevan ihmisen tuntemukset sekä säilyttää Jumalan maininnan.

Kontekstissa tämä on Pugatševin ilmaus, kun hän pyytää tulemaan häntä palvelemaan ja olemaan kuuliainen hänelle. Papin yhdistäminen isään on tietysti hankalaa suomenoksessa, joten kolme ensimmäistä käännöstä ovatkin hyvin ylimalkaisia verrattuna alkutekstiin. Hollo on yrittänyt päästä lähelle alkuperäistä merkitystä ja valinnut selittävän käänösstrategian.

Батюшки мои! кричала бедная старушка. Отпустите душу на покаяние. Отцы родные, отведите меня к Ивану Кузмичу. (АП)

Armahtakaa", huusi eukko parka." Armahtakaa! Viekö minua Ivan Kusmitshin luo! (SS)

Säälikää toki! huusi eukkoparka. - Päästäkää hetkeksi rukoilemaan.

Hyvät miehet, viekää minut Ivan Kuzmitšin luo. (SH)

Armahtakaa, hyvät miehet, huusi onneton nainen,- sallikaa minun rukoilla ja päästäkää Ivan Kuzmitšin luo! (JM)

Hyvät ihmiset", huusi vaimoraukka," säälikää toki! Päästäkää rukoilemaan! Viekää minut Ivan Kuzmitšin luo. (JH)

Ylläolevassa uskonnollinen tapa, eli ripittäytyminen ei ole välittynyt yhteenkään käännökseen. Suomalainen on jättänyt koko virkkeen pois, kun taas muut kääntäjät ovat tulkinneet rouvan pyytävän päästä rukoilemaan. Mielestäni kyse on siitä, että hän tällä tavoin pyytää jättämään hänet yksin. Eukon puheenvuorossa on paljon uskonnollista ainesta, yksikään kääntäjä ei ole välittänyt ihan kaikkea mitä se sisältää sanatasolla. Kaikki kääntäjät ovat jättäneet pois sielu-sanan. Sielu-sanan käyttö on leimaavaa venäläiselle kulttuurille ja vierasta suomalaiselle. Eukko käyttänee myös sielu-sanaa korostaen, että hänen olisi päästävä omaan rauhaan, tavallaan henkilökohtaiseen keskusteluun Jumalan kanssa. Hän ei pyydä konkreettisesti päästä ripille ja papin puheille, vaikka kulttuurirealia mainitaankin.

”Шары поминутно летали у меня через борт; я горячился, бранил маркера, который считал бог ведает как, час от часу умножал игру, словом - вел себя как мальчишка, вырвавшийся на волю. ” (АП)

Pallot lentelivät alinomaa laidan yli; minä kiivastuin, toruen markööriä, joka luki taivas tiesi kuinka hullusti, vähä väliä lisäsin panosta,- sanalla sanoen, menettelin kuin konsanaankin poika, joka on päässyt omiin valtoihinsa. (SS)

Pallot lensivät minulta tuon tuostakin yli laitojen; minä kiivastuin, sätin markööriä, joka laski Luoja ties miten, korotin peliä vähän päästä- sanalla sanoen, käyttäydyin kuin poikanen, joka on karannut vapauteen. (SH)

Pallot lentelivät yli laitojen. Minä kiivastuin, moitin markööriä huonosta laskutaidosta, korotin pohjarahaa ja käyttäydyin kuin vapauteen päässyt poikanen. (JM)

Palloni lensivät tavan takaa yli laidan, minä kiivastuin, moitin markööriä joka laski Herra tiesi miten, korotin yhä pelipanosta, lyhyesti sanoen, käyttäydyin kuin poikanulikka, joka on päässyt kotoa karkuun. (JH)

Ylläolevassa on tyypillinen esimerkki Jumala-sanana mainitsemisesta venäjän kielessä. Poisjätö esiintyy Mustosen käännöksessä, eikä voi sanoa, että se vaikuttaa sisältöön. Muilla kuitenkin maininta on säilytetty eri muodoissa.

И добро б уж закололи вы его: бог с ним, с Алексеем
Иванычем; я и сам до него не охотник. ” (АП)

Ja jospa te vaikka pistäisittekin hänet kuolijaksi, niin se ei vielä
mitään, minäkään en pidä Aleksei Ivanovitshista, Jumala hänen
kanssaan. (SS)

Mutta mitä hyötyä siitä on, jos lyötte ystävänne kuoliaaksi! Jos
kuitenkin surmaatte hänet, en minä tule sitä suremaan. (JM)

Mutta mitä iloa siitä on, että pistää kuoliaaksi lähimmäisensä,
saanko kysyä? Ja hyvä vielä, jos te tapatte hänet, Aleksei
Ivanytšin, minä hänestä vähät, en minä koko miehestä. (SH)

Niin, ja hyvä vielä, jos hänet tappaisitte; vähät minä hänestä,
Aleksei Ivanytšistä, en minäkään hänestä pidä. (JH)

Jälleen kääntäjät jättävät pois kolmessa tapauksessa neljästä. Hyvin tyypillinen tapa sanoa venäjässä, mutta liian vahvasti uskonnollinen suomennoksessa, joten muuttamisen strategia ensisijainen.

Yhteenvedon voidaan todeta, että erilaiset tulkinnat eivät ole sidoksissa aikakauteen mitä tulee uskonnollisiin ilmaisuihin. Jotkut reaaliat ovat vaikeita ymmärtää suomalaisille lukijoille tai jopa vaikeita tulkittavia kääntäjille. Esiintyy poisjättöjä, joiden voidaan katsoa johtuvan erilaisista syistä, toiset eivät ole kääntäjän mielestä luontevia, toiset katsotaan liian vieraiksi kulttuurin näkökulmasta. Kun skopos ei ole vaatinut uskonnollisten asioiden muuttamista, kääntäjien erilaiset ratkaisut poikkeavat toisistaan lähinnä personaallisen tyylin ja ratkaisujen johdosta.

3.3.2 Puhuttelumuodot ja skopos

Puhuttelumuoto Venäjällä vuosina 1722-1917 oli sidottu henkilön yhteiskunnalliseen asemaan. Venäjän keisarikunnassa oli 14-portainen ns. rankijärjestelmä, jonka Pietari Suuri loi vuonna 1722. Henkilön aseman mukaan puhuttelumuoto oli erilainen. Rankijärjestelmä rinnasti siviilivirkanimikkeet, hovin virkanimikkeet sekä sotaväen upseeriarvot. Venäjällä arvonimi myös periytyi vanhemmilta lapsille.

Suomennoksissa käytetään teidän ylhäisyytenne -puhuttelua, vaikka oikea käännös olisi teidän jalosukuisuutenne. Teidän ylhäisyytenne vastaisi Ваше превосходительство -puhuttelua ja sitä käytettiin Venäjällä korkea-arvoisempien henkilöiden puhuttelumuotona. Näitä muotoja oli yhteensä viisi, ne ja niiden käännösvastineet on lueteltu alla:

Ваше высокопревосходительство	Teidän korkeaylhäisyytenne
Ваше превосходительство	Teidän ylhäisyytenne
Ваше высокородие	Teidän korkeasukuisuutenne
Ваше высокоблагородие	Teidän korkea jalosukuisuutenne
Ваше благородие	Teidän jalosukuisuutenne

(<http://gosudarstvo.voskres.ru/army/range-table.htm>

ja

<https://fi.wikipedia.org/wiki/Rankijärjestelmä>, luettu 22.12.2015)

Eroja puhuttelumuodoissa käännösten välillä. Samuli Suomalainen ei käytä ollenkaan teidän *ylhäisyytenne* tai *jalosukuisuutenne* -puhuttelua. Hänen ratkaisunsa on *herra upseeri*.

Здесь, ваше благородие. (АП)

Тяäll'on, hyvä herra. (SS)

Тяällä, teidän ylhäisyytenne. (JM)

Тяällä, teidän ylhäisyytenne. (SH)

Тяällä, teidän ylhäisyytenne. (JH)

A, ваше благородие! (АП)

Ahaa, herra upseeri! (SS)

Jahaa, teidän ylhäisyytenne. (JM)

Ahaa, teidän ylhäisyytenne! (SH)

Aha, teidän ylhäisyytenne! (JH)

Очень благодарен, ваше благородие. (АП)

Suuri kiitos, paljon kiitoksia! (SS)

Parhaat kiitokseni. (JM)

Suuri kiitos, teidän ylhäisyytenne. (SH)

Suuri kiitos, teidän ylhäisyytenne. (JH)

Попотчуй и его благородие. (АП)

Tarjoa herra upseerille myös. (SS)

Tarjoa myöskin hänen ylhäisyydelleen. (JM)

Tarjoa herra upseerille myös. (SH)

Tarjoa myös hänen ylhäisyydelleen. (JH)

Teidän ylhäisyytenne ja vastaavat asemaan perustuvat puhuttelut olivat kuitenkin Suomessa tuttuja 1800-luvulla autonomian aikaan. Vaikka Suomessa ei omaksuttu venäläistä rankijärjestelmää ja näin ollen ei myöskään puhuttelumuotoja, puhuttelukäytäntö oli tuttu suomalaiselle lukijalle. Kääntäjän ratkaisu voi perustua hänen omaan ratkaisuunsa selkeydestä ja asianmukaisuudesta. *Herra upseeri* on kieltämättä toimiva käännös suomen kielessä ja heijastaa sekä herra upseerin korkeampaa asemaa (herra), että palvelee suomalaista lukijaa, jolle yllä mainittu jako on vieras. Ottaen huomioon Suomalaisen tyylin yleensä, teen johtopäätöksen, että kyse ei ollut vallitsevasta normista, joka olisi kieltänyt tai katsonut pahalla sellaisia puhutteluja kuin *teidän ylhäisyytenne* - puhutteluja suomennoksissa. Vertailukohteen puuttuessa en voi tehdä johtopäätöstä, että teidän ylhäisyytenne tms puhuttelu olisi ei-toivottu, mutta sen sijaan 1900-luvun käännösten perusteella teen johtopäätöksen, että vallitseva normi kuitenkin on sellaisten puhuttelujen käyttö suomennoksissa.

Kaikki 1900-luvun kääntäjät ottavat ilmeisen mieluusti mukaan asemaan viittaavat puhuttelumuodot. Kaikki käännökset ovat ilmestyneet sen jälkeen, kun arvojärjestelmästä oli jo luovuttu, joten yhteiskunnallista merkitystä ei enää ollut sillä, kuinka nämä puhuttelut käännetään. Hollo on erittäin uskollinen lähdetekstille eikä jätä mielellään mitään kääntämättä.

Ну, думал ли ты, ваше благородие, что человек, который
вывел тебя к умету, был сам великий государь? (АП)

Olisitkohan osannut aavistaakaan, että mies, joka opasti sinut
kestikievariin, oli itse suuri keisari. (SS)

Et varmaan aavistanutkaan, että mies, joka opasti sinut majataloon,
oli itse mahtava keisari. (JM)

Osaitkohan ajatellakaan, että mies, joka opasti sinut majataloon,
oli itse mahtava keisari? (SH)

Niin, teidän ylhäisyytenne, voitko sinä kuvitellakaan että mies,
joka opasti sinut majapaikkaan, oli mahtava keisari itse? (JH)

Ylläoleva tapaus osoittaa, että muut kääntäjät välttävät puhuttelua keskellä lausetta. Vain Hollo suomentaa sen. Syynä poisjättöön on suomen kielen käytäntö; puhuttelu on pitkä, ja keskellä lausetta se muuttaa virkkeen raskaaksi.

Не поместить ли его благородие к Ивану Полежаеву? (АП)

Eikö liene parasta majoittaa hänet herra Ivan Poležajevin luo. (SS)

Mitähän jos majoittaisin herran Ivan Poležajevin luo? (JM)

Mitähän jos majoittaisin herran Ivan Poležajevin luo? (SH)

Sopisiko majoittaa hänen vapaasukuisuutensa Ivan Poležajevin
luo? (JH)

Hollon käännöksessä esiintyy ainoa *hänen vapaasukuisuutensa* -puhuttelu kolmannessa persoonassa. Lienee kääntäjän oma keksintö, sillä sellaista puhuttelumuotoa ei käytetty muualla tekstissä eikä se vastaa löytämäni lähteiden mukaan ekvivalenttia venäjänkielisille puhuttelumuodoille. Luultavasti suorassa puhuttelussa kääntäjä ei olisi valinnut tällaista puhuttelua koska muualla sellaista ei esiinny.

1800- ja 1900-lukujen skopos on objektiivisesti erilainen. Yhteiskunta on ollut erilainen ja samoin Suomen asema sekä Suomen ja Venäjän väliset suhteet. Jotta voisin sanoa Samuli Suomalaisen ratkaisun takana olevan jotakin muuta kuin tyyli, pitäisi tutkia lisää ainestoa ja muiden 1800-luvun kääntäjien tekemiä suomennoksia venäläisestä kirjallisuudesta. 1900-luvun käännösten yksimielisyys viittaa siihen, että haluttiin tuoda entisaikojen todellisuus lähemmäksi lukijaa. Hollon ratkaisut poikkeavat eniten muiden kääntäjien käännöksistä, koska vain hänellä esiintyy useita puhuttelumuotoja, hän säilyttää ne uskollisesti ja vain hänellä esiintyy jopa yhdessä kohdassa ei yleisesti käytetty *teidän jalosukuisuutenne* -puhuttelu, joka on itse asiassa ekvivalentti käännös *ваше благородие* -puhuttelulle. Hollo pyrkii syvällisemmin kuin muut kääntäjät uskollisuuteen sanatasolla. Hollon ratkaisut voivat kertoa 1960-luvun alun lämpenevistä idänsuhteista ja kääntäjä näin pyrkii tuomaan Kapteenin tyttären mahdollisimman lähelle suomalaista lukijaa.

Puhutteluissa tapahtuu muutos Pugatševin repliikkien käännöksissä. Suomalainen kääntää edelleen *herra upseeri*, kun taas Hannikainen ja Mustonen siirtyvät *teidän ylhäisyydestä* myös *herra upseeriin*. Lieneekö syynä Pugatševin yhteiskunnallinen asema. Grinev on periaatteessa aatelineen Pugatševiin nähden, eli Pugatševin ei haluta osoittavan liikaa kunnioitusta Grinevia kohtaan?

Kuitenkin *ваше благородие* osoittaa venäjän kielessä ensisijaisesti kunnioitusta puhuteltavalle. Hollo pysyy sanaekvivalenssille uskollisena ja säilyttää *ylhäisyytenne* -puhuttelun. Täytyy huomata, että itse suomen sana *ylhäisyytenne* viittaa ylempään asemaan, jonkinlaiseen yhteiskunnalliseen hierarkiaan. Venäjän sana *благородие* sen sijaan viittaa ainoastaan ”parempaan” (благой) syntyperään. Tässä voidaan todeta, että *ваше благородие* – *teidän ylhäisyytenne* eivät olekaan ekvivalenteja, (ei myöskään herra) vaikka suomeen on vakiintunut sellainen käännösnormi. Kääntäjillä ei ole tarjolla hyvää ekvivalenttia, koska toiset eivät olisi luonteivia, ja toiset taas eivät vastaa asiasisältöä.

3.3.3 Kontaktia luovat ilmaukset

Käännökset ainakin ensivaikutelman mukaan eroavat toisistaan jonkin verran ekspressivisyydessä. Esim. naiskääntäjällä esiintyy enemmän adjektiiveja kuin mieskääntäjillä. Uskonnollisia ilmauksia käsittelevässä osiossa on mainittu, että tunnelatautunut ilmaus välittyy Hannikaisella täydellisemmin, koska mieskääntäjät keskittyvät enemmän sanatasoon kun tunnesisältöön. Lisäksi tyylierot Suomalaisen ja muiden käännösten välillä voi selittää sillä, että Samuli Suomalainen oli itse kirjailija. Hänen tyykinsä on paikoin selvästi koreampi kuin muiden, vaikka erot johtuvat osittain kielen muuttumisesta 1900-luvulle tultaessa.

Seuraavaksi tarkastelen onko eroja siinä, miten tekstin faattinen funktio ilmenee käännöksissä, eli miten kontaktia luovat ilmaukset on käännetty. Kaikki yhteyttä luovat lausahdukset, puheet, puhuttelut jne. edustavat tekstin faattista funktiota, eli ovat kontaktia ylläpitäviä ilmauksia.

Faattista funktiota tarkastellaan seuraavaksi батюшка-sanan sisältämissä käännöksissä. Tämä sana sisältyy usein huudahduksiin silloin kun se palvelee faattista funktiota, eikä puhuttelua. Edellä on jo käsitelty батюшка-sanaa ja sen käännöksiä uskonnon näkökulmasta, mutta venäjässä sana sisältyy usein huudahduksiin, joten sillä on myös faattinen funktio.

Ах, мои батюшки! (АП)

Hyvät ihmiset! (SS)

Hyvät herrat! (JM)

Voi, hyvät ihmiset! (SH)

Voi hyvät ystävät! (JH)

Tämä käännös on siirretty poikkeuksetta, mutta eroja on tulkinnassa. On *ystävä, ihmiset, herrat* -vaihtoehdot lausahduksen perusfunktion pysyessä samana. Se on joka tapauksessa huudahdus, tunneilmaus, ihmetys.

Батюшки мои! кричала бедная старушка. Отпустите душу на покаяние. Отцы родные, отведите меня к Ивану Кузмичу.
(АП)

Armahtakaa", huusi eukko parka." Armahtakaa! Viekkä minua
Ivan Kusmitschin luo!

(SS)

Säälikää toki! huusi eukkoparka. - Päästäkää hetkeksi rukoilemaan.
Hyvät miehet, viekkä minut Ivan Kuzmitšin luo. (SH)

Armahtakaa, hyvät miehet, huusi onneton nainen,- sallikaa minun
rukoilla ja päästäkää Ivan Kuzmitšin luo! (JM)

Hyvät ihmiset", huusi vaimoraukka," säälikää toki! Päästäkää
rukoilemaan! Viekkä minut Ivan Kuzmitšin luo. (JH)

Puhuttelu on samalla avaus hätähuutoon. Eukko aloittaa puhuttelulla ja toistaa vielä vahvistukseksi toisessa muodossa saman huudahduksen (*отцы родные*). Kaikilla kääntäjillä on ainakin jompikumpi jätetty pois. Kääntäjät päätyivät tekstiekvivalenssin kannalta parempaan ratkaisuun jättämällä huomiotta sanaekvivalenssin. Suomalaisella on supistettu sisältö, mutta funktion nähden käännös on adekvaatti kuten muutkin käännökset. Lopullinen tavoite kohdekielellä on huudahdus ilman sen suurempia uskonnollisia tarkennuksia.

Батюшки, беда! (АП)

Voi hyvät ihmiset! (SS)

Voi hirveätä! (SH)

Herrat, jotain kauheata! (JM)

Voi onnetonta, batjuška! (JH)

Näissä käännöksissä faattinen funktio on välitetty, mutta kahdessa neljästä tapauksesta sisältö on karsittu. Huudahdus sisältää puhuttelun ja viestin jostain hirveästä. Hannikainen jätti pois puhuttelun ja Suomalainen tarkennuksen. Huudahdusfunktio on jätetty jokaiseen käännökseen.

Faattinen funktio vetoaa tunteisiin ja se on tässä olennaisin, joten se ilmenee jokaisessa käännöksessä. Yksityiskohdat kääntäjä on sen sijaan jättänyt pois tai muokannut mielensä mukaan, mikä todistaa niiden toissijaisuuden suomalaiselle lukijalle. Tekstiuskollisuuden näkökulmasta Hollon käännös on eniten ekvivalentti sanatasolla, ja lisäksi välittää vieraan kulttuurin puhuttelumuodon vieraannuttavalla käännöksellään.

Что вам угодно, батюшка?- спросила она, продолжая свое занятие. (АП)

-" Mitä suvaitsette, hyvä herra?" kysäsi vaimo -ihminen, jatkaen työtään. (SS)

" Mitä vieraalla olisi asiaa?" kysyi nainen jatkaen työtään. (SH)

- Mitä asiaa on herralla, nainen kysyi työtään jatkaen. (JM)

" Mitä vieras haluaa? nainen kysyi keskeyttämättä työtänsä. (JH)

Tässä esimerkissä kaikki ovat kääntäneet puhuttelun. Funktio välittyy, mutta isäksi ei käännetä, koska se viittaisi isään tai pappiin.

Батюшка Петр Андреич, - произнес он дрожащим голосом, - не умили меня с печали. Свет ты мой! послушай меня, старика: напиши этому разбойнику, что ты пошутил, что у нас и денег - то таких не водится. (АП)

Lapsi kulta; tottele minua, vanhaa ukkoa: kirjoita sinä tuolle ryövärille, että sinä vaan laskit leikkiä; sano, ettei meillä semmoisia rahoja ole olemassakaan. (SS)

Hyvä ystäväni! kuule minua, vanhaa miestä: kirjoita tuolle roistolle, että kaikki oli leikkiä ja ettei meillä sellaisia rahoja ole olemassakaan. (SH)

Herraseni, Pjotr Andreits, hän lausui vapisevalla äänellä, - älä tapa minua suruun. Kyyhkyläiseni, kuulehan minua, vanhaa miestä: kirjoita tuolle ryövärille, että kaikki oli vain leikkiä ja että meidän rahamme eivät riitä tällaiseen tuhlaukseen. (JM)

Batjuška Pjotr Andreitš", hän sanoi vapisevalla äänellä, " älä tapa minua suruun. Rakas ystävä, kuule minua, vanhaa miestä: kirjoita tuolle rosvolle että olet laskenut leikkiä, ettei meillä ole niin paljon rahaa. (JH)

Tässä esimerkissä on hyvin erilaisia vaihtoehtoja. Jos arvioidaan käännöksiä tekstiekvivalenssin kannalta, Samuli Suomalaisen käännös on ehdoton voittaja. Hän jättää pois *älä tapa minua suruun* kääntämättä kokonaan, mutta tekstin tasolla viesti säilyy. Lisäksi hän ainoana kääntäjänä menee tulkinnan tasolle ja ottaa vapauden kääntää tilannekohtaisesti ottaen huomioon palvelijan ja herrasmiehen aseman. Tässä tapauksessa ratkaisua voidaan pitää erittäin onnistuneena. Hollo vieraannuttaa eniten ja viimeisenä kääntäjänä vahvistaa uudelleenikäntämisen hypoteesin.

Käsittelen myös puhuttelumuotoa *ваше благородие* yhteensä kolmen esimerkin avulla. Tähän osioon on valittu eri esimerkit kuin puhuttelumuotoja käsittelevään osioon. Puhuttelumuoto *ваше благородие* eli *teidän ylhäisyytenne*, esiintyy alkutekstissä yli 20 kertaa.

Ну, думал ли ты, ваше благородие, что человек, который вывел тебя к умету, был сам великий государь? (АП)

Olisitkohan osannut aavistaakaan, että mies, joka opasti sinut kestikievariin, oli itse suuri keisari. (SS)

Osaitkohan ajatellakaan, että mies, joka opasti sinut majataloon, oli itse mahtava keisari? (SH)

Et varmaan aavistanutkaan, että mies, joka opasti sinut majataloon, oli itse mahtava keisari. (JM)

Niin, teidän ylhäisyytenne, voitko sinä kuvitellakaan että mies, joka opasti sinut majapaikkaan, oli mahtava keisari itse? (JH)

Tämä puhuttelu on suomennettu vain yhdessä tapauksessa neljästä. Hollo on kaikista tekstiuskollisin. Vanhaan tapaan sinutellaan ja samalla sanotaan *teidän ylhäisyytenne*, kun kyse on herrasväen ja palvelijoiden välisistä läheisistä suhteista. Keskellä lausetta olevat puhuttelut ovat raskaita suomennoksissa ja ne jätetään usein pois.

Очень благодарен, ваше благородие. (АП)

Suuri kiitos, paljon kiitoksia! (SS)

Suuri kiitos, teidän ylhäisyytenne. (SH)

Parhaat kiitokseni. (JM)

Suuri kiitos, teidän ylhäisyytenne. (JH)

Edellämainitussakin on kaksi poisjättöä neljästä. Mustosella on taipumusta supistamiseen muissakin kohdin. Kuitenkaan faattista funktiota ei koeta tämän tapaisissa tapauksissa suomen kielessä niin

tarpeellisenä ja välttämättömänä. Suomalainen korvaa puhuttelun kahdesti toistamalla kiitoksen. Tekstitasolla tämä toimii kontaktin ylläpitämiseksi, joten kääntäjän ratkaisu on perusteltu.

Seuraava esimerkki tarjoaa yllättävän ratkaisun Hollolta. Vihdoin esiintyy sanasisältöä vastaava ekvivalentti. Faattinen funktio on välitetty kaikilla, mutta kun muilla on *herra upseeri* ja *teidän ylhäisyytenne*, Hollo kääntää näin:

Прощай, ваше благородие! (АП)

Hyvästi, teidän jalosukuisuutenne! (JH)

Faattinen funktio näyttää olevan olennaisin kääntää, koska kaikki kääntäjät ovat ottaneet huomioon tämän funktion. Näin ollen siis voidaan sanoa, että käännökset ovat adekvaatteja funktion nähden. Sen sijaan sanatason ekvivalenssi ei välity kaikissa tapauksissa. *Ваше благородие* – *teidän ylhäisyytenne* on esimerkki muodollisesta vastaavuudesta, dynaaminen ekvivalenssi säilyy, mutta itse merkitys on erilainen.

3.3.4 Sananlaskujen käännökset

Romaanissa Kapteenin tytär on enemmän kansanomaisia sananlaskuja ja sananparsia kuin muuten Puškinin tuotannossa. Lotmanin tulkintaan nojaten voimme todeta, että niiden tarkoituksena on näyttää kansan syvällinen olemus. Myös Pugatšev itse kuuluu tavalliseen kansaan, ei yläluokkaan. Puškin laittaa hänen suuhunsa useita sananlaskuja ja tyyliään kansanomaisia ilmauksia. Teoksessa esiintyy yhteensä 19 sananlaskua, joista neljä ovat Saveljitšin ja kolme Pugatševin. Olen valinnut kaikista teoksen kansanomaisista sananlaskuista neljä, analysoin niiden sanomat ja vertailen käännöksiä.

Skoposteorian näkökulmasta on olennaista vertailla niiden käännöksiä sen vuoksi, koska Lotmanin analyysin mukaan niiden avulla Puškin ilmaisee omat käsityksensä Pugatševin kapinan syistä. Sananlaskut ja sananparret sekä kansanlaulut yms, kaikki kansantaiteeseen kuuluvat elementit romaanissa muodostavat yhtenäisen tutkimusaineston ja perustan Puškinin ajatuksille Venäjän kansan luonteesta, ja niiden varaan voidaan rakentaa johtopäätökset siitä, mitä kirjailija oikein on halunnut sanoa yhteiskunnan oloista. Onko siis eroja siinä kuinka kääntäjät ovat ratkaisseet esim. sananlaskut? Onko aina oikeastaan perusteltua siirtää kansanomaisuus suomennokseen ja välittykö se oikealla tavalla? Täytyy huomata, että suomen kielessä kansanomainen kieli ei ole sama asia kuin venäjässä, kuten Suomessa ei ole samanlaista rankijärjestelmää. Suomessa on erilaiset murteet, mutta venäjässä lähinnä kielenkäyttö on erilaista, ja murteelliset poikkeavuudet ovat hyvin vähäiset.

Kapteenin tyttäressä on kaksi hahmoa, joille Puškin on luonut tyypilliseksi sananlaskujen käytön, ne ovat Pugatšev ja Saveljitš.

Береги честь смолоду. (АП)

Säilytä maineesi pienestä pitäen (SH)

Vaali mainettasi nuoruudesta lähtien. Sananlasku (JM)

Varjele kunniasi nuoruudesta alkaen. SANANPARSI (JH)

Ensimmäinen sananparsi edeltää heti ensimmäistä lukua ja samalla koko teosta ja se puuttuu Samuli Suomalaisen käännöksessä. Sen tehtävä tässä on ohjata tietyllä tavalla lukijaa. Puškin käyttää tehokkaasti tätä avausta heti ensimmäisen luvun alussa korostaen aatelisen kunniallisuutta ja arvoja.

Pugatšev ja Saveljitš käyttävät sananlaskuja; seuraavassa Pugatševin puheenvuoro.

В огород летал, конопли клевал; швырнула бабушка
камушком- да мимо. (АП)

Lensin pelloille, noukin hamppua; heitti mua muori kivellä, mutt'ei
osannutkaan. (SS)

Pelloilla lentelin, hamppua nyhdin, heitti eukko kivellä, mutt' ei
osunut. (SH)

Puutarhassa lentelin, hamppua nokin, eukko heitti kivellä, mutta ei
osunut. (JM)

Lensin aitaukseen, hamppua nyhdin; mummo heitti kivellä, mutta
ei osunut. (JH)

Kyseessä on tänä päivänä jo vanhentunut sananlasku. Hän sanoo tämän romaanin alussa, kun ilmestyy ensimmäisen kerran majataloon. Puškin mainitsee, että Grinev ei ymmärrä tuon ilmauksen merkitystä ja mihin se liittyy. Opas on itse kapinoitsijoiden johtaja, josta Grinev ei vielä tiedä mitään. Tässä ei ole olennaista koko sisältö vaan kansanomaisen foneettinen rakenne, ja tietysti viesti, joka kertoo kuka opas on miehiään. Olisiko funktion kannalta tärkeämpää keskittyä suomennoksessa ilmauksen perimmäiseen viestiin, ja ottaa vapaus kääntää se runollisemmin, sulavammin, mennä enemmän dynaamisen vastaavuuden puolelle. Kaikki kääntäjät ovat kuitenkin keskittyneet sanojen merkitysisältöön.

Seuraava sananlasku kuuluu Saveljitšille.

Грех попутал: вздумал забрести к дьячихе, повидаться с кумою. Так-то: зашел к куме, да засел в тюрьме. Беда да и только!.. Как покажусь я на глаза господам? что скажут они, как узнают, что дитя пьет и играет. (АП)

Mutta tulihan näet niinkuin synniksi mieleeni käydä tervehtimässä vanhaa tuttavaa, lukkarin muoria. Sinne menin ja sinne jäinkin. Hyväinen aika! Mitenkäs minä poloinen nyt kotiin menen, ja mitä sanoo pappa ja mamma, kun saavat tietää, että lapsi nyt jo juo ja pelaa?" (SS)

Minkä sille enää voi, synti sokaisi: pisti päähäni käväistä lukkarin muorin luona, tavata kummiani. Menin vain pistäytymään ja takerruin sinne! Voi onneton paikka! Kuinka voin näyttäytyä herrasväkeni edessä? Mitä he sanovat saadessaan tietää, että lapsi juo ja pelaa? (SH)

Mitä sille enää voi. Synti sokaisi minut, Tahdoin tavata kummiani ja pistäydyin lukkarin luona. Menin sinne ja viivyin liian kauan. Siitä johtui koko onnettomuus. Miten voin esiintyä tämän jälkeen herrasväkeni edessä? Mitä he sanovat saadessaan tietää, että lapsi juo ja pelaa? (JM)

Paha minut sokaisi, piti muka poiketa diakoninmuorin luona, tavata vanha kuomaseni, ja niin sitten kävi: menin tuttavan luo ja jouduin kiikkiin. Voi onnetonta! Kuinka voin nyt astua herrasväkeni eteen? Mitä he sanovat kuullessaan että lapsi juo ja pelaa? (JH)

Samuli Suomalainen ei ole mennyt etsimään ekvivalenssia sananlaskulle, mutta käyttää alliteraatiota samanlaisessa tarkoituksessa. Kun otetaan huomioon, että tässä ei ole takana niin syvällistä sisältöä, enemmänkin sananlasku tuo puheeseen rytmiä, ratkaisua voidaan pitää erittäin onnistuneena ja toimivana dynaamisen ekvivalenssin näkökulmasta. Muut kääntäjät keskittyvät siirtämään merkitystä, kaikki kuitenkin huomioivat lausahduksen eikä poisjättöjä esiinny.

Viimeisenä otan vielä Pugatševin sananlaskun, joka esiintyy hänen puheenvuorossa Grineville. Pugatšev on kiitollinen Grineville jänisturkista ja avusta, ja romaanin lopussa maksaa velkansa takaisin. Tämä on rosvolta hyvinkin oikeudenmukaista ja inhimillistä kohtelua aatelismiestä kohtaan, joka ei ole koskaan suostunut palvelemaan valekeisaria ja sanonut sen rehellisesti.

Долг платежом красен,- сказал он, мигая и прищуриваясь.
(АП)

Maksettuna velka kauniin", sanoi hän, iskien silmää. (SS)

Maksettuna velka kaunein, sanoi hän silmää iskien. (SH)

Velka on hyvä maksettuna, hän lausui siristäen silmiään. (JM)

Maksettuna velka kaunis", hän sanoi, iski minulle silmää ja kurtisti kulmiansa. (JH)

Kolme neljästä kääntäjästä ottavat vastaavan suomenkielisen sanonnan, Mustonen käyttää ainoastaan tulkitsevaa tapaa.

Sananlaskujen osalta ei ole tarkoituksenmukaista vertailla 1800- ja 1900-lukujen käännösratkaisuja, koska tarkoitus oli vertailla yleensä kääntäjien ymmärrystä sananlaskujen roolista. Kaikki kääntäjät ovat tunnollisesti kääntäneet kaiken yksittäisiä poisjättöjä lukuunottamatta, vaikka syvällisempi analyysi sananlaskujen roolista ja merkityksestä onkin voinut jäädä vajavaiseksi.

Myös allaoleva puheenvuoro on Pugatševin.

Думай про меня что хочешь, а от меня не отставай. Какое тебе дело до иного-прочего? Кто ни поп, тот батька. Послужи мне верой и правдою, и я тебя пожалую и в фельдмаршалы и в князья. Как ты думаешь? (АП)

Ajattele minusta mitä tahdot, älä vaan luovu minusta. Mitäpä sinä muusta! Palvele minua uskossa ja totuudessa, niin koroitan sinut sotamarskiksi sekä ruhtinaaksi. Mitä arvelet? (SS)

Ajattele minusta mitä tahdot, mutta ole vaan minun miehiäni. Olkoot muut mitä ovat, mitä sinä heistä! Herra kuin herra! Palvele minua rehellisesti, niin minä korotan sinut sotamarskiksi. Mitä arvelet? (SH)

Ajattele minusta mitä tahdot, mutta seuraa minua. Mitä sinä toisista välität! Herra kuin herra. Ole minulle uskollinen, minä korotan sinut marsalkaksi ja ruhtinaaksi. Mitä arvelet? (JM)

Ajattele minusta mitä haluat, mutta älä luovu minusta. Mitä välität mistään muusta? Joka on pappi, sitä sanotaan isäksi. Palvele minua rehellisesti ja uskollisesti, niin minä teen sinusta sotamarsalkan ja ruhtinaan. Mitä arvelet? (JH)

Haku on tehty pappi-sanan pohjalta. Konteksti ei ole muuten uskonnollinen. Pappi ja isä-sana deminutiivimuodossa *батьюшка* voivat tarkoittaa venäjässä samaa asiaa, eli pappia. Lyhyen lauseen takana onkin iso käännöshaaste. Voi olla, että Pugatšev haluaa kuuliaisuutta ja vetoaa assosiatiiviseen ajatteluun käyttäessään tällaista tapaa ja tätä viestiä on vaikea välittää suomennokseen. Suomeksi isä on isä, pappi on pappi ja herra on herra. Pappi ei ole venäläiselle herra. Mustosen ja Hannikaisen vaihtoehdot muuttavat isän herraksi. Kyseessä on adaptaatio, käsite muutetaan vastaamaan kohdekulttuurin reaaliaita. Lännessä palvotaan herroja, ja Venäjällä taas vallanpitäjä tai pappi on kansan mielessä ennen muuta suojelija, isä. Hollo on pysynyt lähimpänä viestin välittämisessä säilyttäen venäläiset reaaliat ja valitsemalla selittävän käännösstrategian.

А у нас, мой батюшка, всего-то душ одна девка Палашка; да слава богу, живем помаленьку. Одна беда: Маша девка на выданье, а какое у ней приданое? частый гребень, да веник, да алтын денег, прости бог!, с чем в баню сходить. (АП)

Ainoa mikä onkin, on tyttö Palashka: mutta elämmehän, Jumalan kiitos, hiljalle. Ainoa paha vaan se: Masha on jo naimaiässä, mutta mimmoiset on hänellä myötäjäiset? Tiheä kampa ja pieni vastan paha sekä vaski raha, jolla - Jumal' anna syntin' anteeksi!- vielä saunassa pääsee käymään.[Venäläinen sananpars.] (SS)

Kas vain, onpahan vielä maailmassa rikkaitakin ihmisiä! Mutta meillä ei ole muuta kuin tuo yksi tyttö, Palaška; mutta eletään sitä Luojan kiitos näinkin. Se vaan on huolena, että Maša tyttö on naimaiässä eikä myötäjäisistä ole tietoa. Tiheä kampa ja luuta ja kolmen kopeekan raha, jolla pääsee vielä saunassa käymään- siinä myötäjäiset.. (SH)

Kas vaan, onhan vielä varakkaitakin ihmisiä maailmassa. Mutta meillä on vain yksi tytär, mutta hyvä näinkin. Eräs asia vain minua huolestuttaa: Maša on jo naimaiässä, mitä myötäjäisiä hän tulee saamaan, tiheäpiikkisen kamman, vastan ja viisitoista kopeekaa rahaa, joilla saa pistäytyä saunassa- siinä kaikki. (JM)

Meillä on vain tämä yksi palvelustyttö, Palaška. Mutta tullaanhan toki toimeen näinkin, luojan kiitos. Paha vain, että Maša on naimaiässä, mutta mitä hän saisi myötäjäisiksi? Tihkun kamman, saunavihdan ja kolmen kopeekan rahan(Herra paratkoon), niin että pääsee saunaan.(JH)

Yksi kääntäjä neljästä on kääntänyt dynaamisesti, eli ottanut mukaan riimin. Venäjässä usein sananparret antavat puheeseen rytmiä esim. korostamaan jotakin tunnesävyä, ja se on juuri siirretty suomennokseen Suomalaisella. Lisäksi hän mainitsee, että kyseessä on sananpars.

3.3.5 Runot ja kansanlaulut, niiden merkitys

Lotmanin mukaan Puškin käyttää paljon 1700-luvun runoilijoiden tai niitä jäljitteleviä runoja lukujen alussa, kansanlauluja, sananlaskuja jne. (Lotman 1962: 418) Puškin käyttää Heraskovin, Knjazhninin ja Sumarokovin runoja tai jäljittelee heidän tyyliä. Esim. Jakov Knjazhnin (1740-1791) on 1700-luvun venäläinen satiiri- ja komedianäytelmäkirjailija, joka vastusti tyranniaa, hän oli ensimmäisen monarkiavastaisen teoksen tekijä ja teos oli kiellossa yli 120 vuotta. Hänen tuotantonsa on vaikuttanut merkittävästi 1800-luvun alun kansallisrunouteen. (<http://rvb.ru/18vek/knyazhnin/> luettu 18.1.2016). Myös Sumarokov, 1700-luvun venäläisen klassismin kirjailija ihanoi aateliston arvoja ja ihanteita, vaikka myöhemmin aateliset saivat häneltä myös kritiikkiä, koska heidän keskuudessa alkoi rehottaa lahjonta 1750-luvulla Elizabet Petrovnan hallituskaudella. (http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/SUMAROKOV_ALEKSANDR_PETROVICH.html, luettu 18.1.2016)

Heraskov oli vapaamuurari ja valistuskauden venäläinen runoilija.

1700-luvun runojen avulla ja sijoittamalla runoilijoiden nimet näkyviin Puškin haluaa ohjata lukijaa ajattelemaan 1700-luvun aateliskulttuurin parhaita perinteitä ja arvoja kuten kunniallisuutta. (Lotman 1962: 418-419).

- Был бы гвардии он завтра ж капитан.- Того не надобно;
пусть в армии послужит Изрядно сказано! пускай
его потужит. Да кто его отец? (АП)

Kapteeniksi kaartin pääsis heti hän.- Ei niin! Mut ensin armeijassa
palvelkohon. Niin juuri, niin! Ja siellä kovaa kokekohon. Mut
mikä hänen isäns on? (SS)

Pääsisi kaartiin heti kapteeniksi." Ei tule mitään! Pysyköön vain
armeijassa. On kuri ennen muuta tärkein maailmassa." Niin isä
sanoisiko yksikään? (SH)

Kaartissa hän kapteenina olisi.- Ei ollenkaan: mies armeijaan
palvelkoon.- Hyvin sanottu! kuria hän kokekoon... Vaan ken isä
hällä on? (JM)

Olisi jo huomenna kaartinkapteenina." Ei käy päinsä; palvelkoon armeijassa."Oikein! Viel' olkoon harjaantumassa... Entä kuka on isä? (JH)

Tämä vuoropuhelu edeltää ensimmäistä lukua. Isä lähettää poikansa Grinevin sotapalvelukseen toivoen hänestä kunnollista upseeria. Isän mielestä hänen täytyy olla kuuliainen esimiehille ja uskollinen sotilaan valalle. Käännöksissä säilyy sekä runollisuus että sisältö ja säilyy sekä muodollinen että dynaaminen ekvivalenssi.

Toisen luvun alussa on vanha laulu.

Kolmannen luvun alussa on sotilaslaulu. Kaikki käännökset ovat onnistuneita laulun osalta, mutta toinen osio onkin jätetty kokonaan tulkitsematta kahdella kääntäjällä. Luvussa kerrotaan kuinka Grinev saapuu syrjäiseen pieneen Belogorskin linnoitukseen, johon hän on saanut komennuksen. Hän odottaa näkevänsä ankaramielisen vanhan ukon, mutta kapteeni Mironov onkin vaimoineen varsin mukavanoloinen ukko. Siihen viittaa ilmeisesti Puškinin arvoituksellinen ”Старинные люди, мой батюшка. Недоросль.” En tiedä mistä Hollon käännökseen ilmestyy Fonživin, lieene virhe. Suomalaisen lellipoika on lähempänä totuutta. Kaksi poisjättöä kuitenkin kertovat sen, että kääntäjien on ollut vaikea käsittää näiden lukujen alussa olevien avausten merkitystä kokonaisuuden kannalta.

Мы в фортеции живем, Хлеб едим и воду пьем; А как лютые враги Придут к нам на пироги, Зададим гостям пирушку: Зарядим картечью пушку. Солдатская песня. Старинные люди, мой батюшка. Недоросль. (АП)

Jos käy viholliset nuo Kemuloihin meidän luo Tervehdimme piirasilla: Kivääreillä, kartessilla. Sotamiesten laulu. Vanhan-aiku ista väkeä nuo. Lellipoika. (SS)

Linnoitus on kotinamme, vesi, leipä herkkujamme. Jos vihollinen jakamaan käy kemujamme, tarjoillaan täältä tulta yksin tein kiväärein ja kartessein. SOTILASLAULU

Poisjättö (SH)

Linnoituksess' asumme, leipää syömme, vettä juomme. Vaan kun julma vihollinen kemuihimme saapuvi, silloin vankka tykistömme kartessilla ampuvi. Sotilaslaulu. Poisjättö (JM)

Kotimme on linnake, vesi, leipä muonamme, vaan jos viinein, leivoksin vihollinen saapuukin/ niin sen kyllä yllätämme:

tervehdimme tykeillämme. SOTILASLAULU Miehet, isäinen,
ovat entistä juurta. Fonvizin (JH)

Neljännän luvun avaus edeltää kuvausta Grinevin ja Švabrinin tulevasta kaksintaistelusta. Tässä on kaksi osaa, runollisuus eli muodollinen vastaavuus ja sisältö. Hannikainen siirtää käännökseen vain riimin, mutta ei sisältöä, niin kuin se on alkutekstissä.

- Ин изволь, и стань же в позитуру. Посмотришь, проколю как
я твою фигуру! Княжнин. (АП)

- Olkoon menneeks! Ota posituuri, Saat nähdä kuinka lävistän sun
kohta juuri. Knjashnin. (SS)

Miekat esiin, miehet! Hyvin iskekää! Monen nuorukaisen hengen
maksanut on leikki tää. KNJAZNIN (SH)

Hei, miehet, riviin astukkaa, katsokaa, kun pistimeni rinnan
lävistää. Knjaznin (JM)

Kun kerran välttämättä tahdot- taistellaan! Niin ruumiiseesi silloin
säilän syöstä saan. KNJAŽNIN (JH)

Tässä avauksessa viitataan 1700-lukuun, sillä *нозумыра*-sana (asento) oli jo Puškinin kaudella vanhentunut, samoin sana *фузупа* vartalon merkityksessä. Viittausta vanhaan aikaan ei ole siirretty yhteenkään käännökseen. Kaikki kääntäjät keskittyivät omalla tavallaan välittämään vain riimit. Se onkin perusteltua, koska viittaus 1700-lukuun ei kuitenkaan ohjaa suomenkielistä lukijaa niin kuin se ohjaa venäläisen 1700-luvun kulttuurin ja runouden tuntevaa venäläistä. Tästä näkökulmasta riimikäännöksiä voidaan pitää riittävän ekvivalentteina.

Вы, молодые ребята, послушайте, Что мы, старые старики,
будем сказывати. Песня. (АП)

Kuulkaa te, miehet nuoret, nyt, Mitä kertoellemme me vanhukset.
Laulu. (SS)

Nuoret miehet, tulkaa kuulemaan kun me, vanhat ukot,
muistellaan. LAULU (SH)

Te kuulkaatte, nuoret miehet, miten vanhukset pakisee! Laulu.
(JM)

Kuudes luku avataan laulun sanoilla, ne eivät ole tulkinnan kannalta vaikeita ja kaikki kääntävät onnistuneesti. Luvussa kerrotaan kirjeestä, jonka saa linnoituksen väki ja jossa kerrotaan, että Donin kasakka Pugatšev on karkuteillä ja pian hyökkäämässä linnoitukseen. Laulu lienee viittaus Pugatševiin, hän tulee ja levittää kansanomaisen sanoman, kuulkaa nuoret mitä meillä vanhoilla on kerrottavana. Käännöksissä kaikki tarvittava mainittu, kyse on laulusta ja laulun sanoissa ei ole sen syvällisempää sanomaa.

Не шуми, мати зеленая дубровушка, Не мешай мне доброму
молодцу думу думати. Что завтра мне доброму молодцу в
допрос идти Перед грозного судью, самого царя. Еще станет
государь-царь меня спрашивать: Ты скажи, скажи, детинушка
крестьянский сын, Уж как с кем ты воровал, с кем разбой
держал, Еще много ли с тобой было товарищей? Я скажу тебе,
надежа православный царь, Всю правду скажу тебе, всю
истину, Что товарищей у меня было четверо: Еще первый мой
товарищ темная ночь, А второй мой товарищ булатный нож, А
как третий-то товарищ, то мой добрый конь, А четвертый мой
товарищ, то тугой лук, Что рассыльщики мои, то калены
стрелы. Что возговорит надежа православный царь: Исполать
тебе, детинушка крестьянский сын, Что умел ты воровать,
умел ответ держать! Я за то тебя, детинушка, пожалуйю Среди
поля хоромами высокими, Что двумя ли столбами с
перекладиной. (АП)

Sinisalo, sinisalo, älä humaja, Älä miettimästä estä nuorta miestä
nyt. Aamun koittaessa tutkintohon mull' on tie, Roman tuomarin,
niin itse keisarimme luo.- Sitten keisari käy multa kyselemään:
Sano, sano, sinä maalta tullut poikanen, Kenen kera kävit
varkahissa, rosvoilit; Kuinka paljon sulla kumppaneita ollut on? -
Sulle virkan, suuri keisari ja toivoni, Sanon todet valehettomat ja
vakaiset, Oli tovereita mulla neljä kaikkiaan: Tover' ensimmäinen -
sepä oli synkkä yö, Toinen toverini- puukko oli välkkyvä, Mutta
kolmas- oli vainen kelpo ratsuni, Vielä neljäskin ja se oli jäykkä
joutseni. Oli airueitakin: ne nuolet nopeat.- Silloin lausuu suuri
keisari ja toivoni: Terve, terve, sinä maalta tullut poikanen! Hyvin
varkahissa kävit, hyvin vastailit. Siitä palkinnoksi, poikaseni,

meiltä saat: Kedoll' avaralla asunnon sä korean, Joss' on pystyvuuta kaks' ja yksi poikkivuuta. (SS)

Vaikkene ja tyyntä, metsä vihreä, huminasi voisi minua häiritä. Huomenna on tämän pojan pakko lähteä kuulusteltavaksi eteen keisarin. Ja keisari hän lausuu ilmein ankarin:" Kuulehan nyt, poika, kerro tarkasti kuinka monta miestä oli apureinasi kun ryöväämässä kuljit, ja keitä olivat?" Keisari suuri, suvaitse kuunnella: tovereita neljä oli minulla. Ensimmäinen heistä oli synkkä yö, puukko oli toinen, puukko välkkyvä, kolmas oli hevoseni, ratsu raisu tuo ja neljäntenä toverina jousi jäntevä sekä varmat käskyläiset- nopsat nuolet nuo." Minulle silloin vastaa keisari:" Uljaasti vastasitkin, kelpo poikani! Ryöväriin sanat sanoit suorat, sattuvat. Siispä saatkin palkkioksi salit avarat, salit, joiden katonna vain taivas kaareutuu, joiss' on kaksi pystyvuuta sekä poikkivuuta. (SH)

Älkää humisko vehreät tammet, älkää mietteitäin häiritkö. Minun aamulla lähteä täytyy luo tuiman tuomarin. Itse keisari kysyy multa:- Nyt minulle tunnusta, ken oli mukana sulla, kun ryöstöt suuret sä teit?- Minä totuuden sanoa tahdon, sulla neljä ol' toverusta: Yö synkkä oi ensimmäinen ja välkkyvä veitseni toinen. Kolmas oi' ratsuni raisu ja neljäs jäntevä jousi, lähetteinään lentävät nuolet. Tuohon keisari virkkaa mulle: sepä uljaasti sanottu ol'. Kun noin vastata osaat ja ryöstää, sinä palkinnon minulta saat. Saat vainion keskeltä linnan, jossa kaksi on pilaria sekä poikkivuuta murtumaton. (JM)

Vaiti, metsä, älä humise! Häiritä et saisi minua! Poika uljas seison huomenna tsaarin luona tuomioillani. Kysyy tsaari silloin minulta:" Uljas talonpoika, sanohan nimet rosvotovereittesi? Monta, luulen, heitä ollut on?" Suuri tsaari, lausun totuuden: neljä toveria minulla: niistä ensimmäinen musta yö, toinen taas veitsi hohtava, kolmas oli raisu ratsuni, neljäs jousi tarkkakäyntinen, sanansaattajina nuolet sen! Niin jo lausuu tsaari mahtava:" Kas niin, uljas talonpoikani! Hyvin taisit sanat sovittaa; siispä saatkin, poika, palkinnon! Sinulle me linnan rakennamme: kaksi pylvästä ja poikkivuuta. (JH)

Tämä on hinaajien laulu ja kontekstina on kapinanjohtaja Pugatševin ja hänen alaistensa illanvietto ennen seuraavan päivän suunniteltua hyökkäystä. Luvun nimi on Kutsumaton vieras, mikä osoittaa, että Grinevin paikka ei ole sotaneuvottelussa, jonka Pugatšev pitää. Toisaalta sillä ja laulun surumielisyydellä ehkä viitataan tulevaan hyökkäykseen, eihän hyökkääjä ole sielläkään tervetullut...

Neuvottelussa lauletaan yhteislaulu ja Grinev, joka seuraa näitä tapahtumia tuntee outoa kauhua. Laulu on kansanomaisen surumielinen hinaajien laulu. Laulussa sanotaan näin:

Что возговорит надежа православный царь:

Исполать тебе, детинушка крестьянский сын,

Что умел ты воровать, умел ответ держать!

Puškin julistaa tavallisen miehen toivovan tsaarilta oikeudenmukaista kohtelua. Laulun sanoin: osasithan varastaa, mutta osasit myös katua. Varastaminen on jäänyt oikeastaan mainitsematta kaikilla kääntäjillä, näin jää epäselväksi miksi pojan vastaus on uljas. Se on syvälinen käsitys oikeudenmukaisuudesta, joka elää kansan keskuudessa. Kansa toivoo tsaarilta sellaista kohtelua, joka vastaa heidän käsityksiään ja ilmoittaa, että sen ainoat liittolaiset ovat jousi, veitsi, ratsu jne.

Kolmella kääntäjällä tsaari muuttuu keisariksi, vain Hollo pysyttelee Venäjän reaalioiden ja kääntää tsaari. Kapteenin tytär on tarina venäläisestä kansankapinasta, sitäkin kummallisempi on S. Suomalaisen lisäys ”Roman tuomarin, jolla ei ole mitään tekemistä Venäjän reaalioiden kanssa.

Lopulta voi sanoa, että kokonaisuutena hyvin laulun sanat on välitetty kaikilla kääntäjillä, mutta pienet, ja joskus ehkä ne olennaisimmat merkityksen elementit menetetään, koska on vaikea tai kokonaan mahdotonta löytää se olennaisin aines ja sanoma, mikä halutaan alkuteoksessa saavuttaa ja siirtää se käännökseen.

Голова моя, головушка./ Голова послуживая!/ Послужила моя
головушка/ Ровно тридцать лет и три года./ Ах, не выслужила
головушка/ Ни корысти себе, ни радости./ Как ни слова себе
доброго/ И ни рангу себе высокого;/ Только выслужила
головушка/ Два высокие столбика./ Перекладинку кленовую/
Еще петельку шелковую. Народная песня. (АП)

Пääni, pääni, sinä poloinen./ Pääni palvelemaan altis ain'! Olet
palvellut, sä päähyt jo, Umpeen vuotta kolmeneljättä: Etkä saanut
ole, päähyt oi, Kunniata etkä mainetta, Etkä korkea arvoa. Et ole
saanut hyvää sanaakaan Sait sä, päähyt parka, ainoastaan Kaksi

korkeata pylvästä Sekä vaahteraisen poikkipuun, Vielä paulan
silkinuoraisen. Kansanlaulu. (SS)

Voi pääparka! Paljon oletkin nähnyt vaivaa otsin hikisin. Olet
saanut raataa, rehkii

jo vuotta pitkää kolmenneljättä

ja silti rikkaus ja maine on kauas jäänyt, pääni onneton,

kuulematta ovat kiitokset etkä kunniaakaan saanut, et.

Silti jotain sait jo, onneton:

pari pystyhirttä tuossa on

sekä vaahterainen poikkipuu

johon silkinuora solmiutuu. (SH)

Oi, onneton poloinen pääni, jo kauan sä palvelut oot,
kolmenneljättä vuotta olet kärsinyt kerallain. Et ole sä kiitosta
saanut, et mainetta rikkautta, et korkeaa arvoakaan. Vain annettu
sinulle onpi kaks' pylvästä tukevaa ja poikkipuu vaahterainen ja
silmukka silkkisen köyden. Kansanlaulu. (JM)

Pääni, pääni, uskollinen pää! Kolmenneljättä jo vuotta niin olet
palkatonna palvelut etkä siitä suinkaan arvoon päässyt, tuskin
lempeätä sanaa sinä sait. Patsasta sait sentään kaksikin, niitten
päälle lujan poikkipuun, siihen vielä nuoran silmukan.

KANSANLAULU (JH)

Tämä laulu on seitsemännen luvun alussa. Luvussa kerrotaan linnoituksen rynnäköstä ja kaikki
henkilöt joutuessaan elämän ja kuoleman väliin käyttäytyvät oman kunniakäsityksensä mukaisesti.

3.4 Kustannustoiminta

Seuraavassa on lueteltu milloin romaani Kapteenin tytär on julkaistu Suomessa.

Alkuteos Aleksandr Puškinin Kapteenin tytär julkaistiin vuonna 1836. Se on n. 140 sivua pitkä
kertomus Pugatševin kapinasta Katariina Suuren hallituskauden aikana 1700-luvulla. Ensimmäinen
suomennos julkaistiin 40 vuotta alkuteoksen jälkeen. Kääntäjänä oli Samuli Suomalainen, kääntäjä,
toimittaja, kirjailija ja opettaja. Neljästä kääntäjästä vain Samuli Suomalainen on kirjailija, muilla
kääntäjillä ei ollut omaa kirjallista tuotantoa. Hänen tyyliinsä on vaikuttanut monien suomalaisten
kirjailijoiden tyyliin. (Koskinen & Paloposki 2004). Kustantaja Suomalaisen Kirjallisuuden seura
on julkaissut kirjan vuonna 1876. Myöhemmin tämä käännös on painettu Helsingissä vuonna 1910,

kustantajana G.W.Edlund. Suomalaisen käännöstä julkaistiin jälleen vuosina 1922, 1949, ja 1990 sen on julkaissut Hämeenlinnan Karisto-kustantamo. Vuonna 1973 myös Kariston Helsingin kustantamo Ex Libris julkaisi sen. Vuonna 1980 Kapteenin tytär julkaistiin kokoelman osana. Vuonna 2008 Gutenberg-kokoelma julkaisi S. Suomalaisen käännöksen elektronisena versiona. Myös vuonna 2012 Samuli Suomalaisen suomennos on julkaistu e-kirjana.

Kustantaja WSOY on julkaissut Siiri Hannikaisen käännöksen vuosina 1935, 1959 ja 1975.

Junahi Hollon käännös on julkaistu vuosina 1962 ja 2000, kustantajana WSOY. Hollon käännös on usein muiden Puškinin teosten ohella osana kokoelmajulkaisua.

Juuso Mustosen käännös on julkaistu vuonna 1946, kustantajana Kirjakauppa Oma. Pienen kustantamon omisti komilaissyntyinen Ignati Mošegov, joka omisti myös kirjakaupan Helsingissä. Kustantamo perustettiin vuonna 1934 ja lopetettiin 1970. (<http://www.porssitieto.fi/osake/lisaaor.html>, luettu 21.09.2015) Julkaisumäärä oli ilmeisesti pieni, kirjastoissa se on harvinainen. Lainaamani kappale oli eräs todella harvinainen painos vuodelta 1959, ja se oli kaukolaina.

2000-luvulla on julkaistu uudelleen Suomalaisen ja Hollon käännöksiä. Kaikki käännökset ovat ammattikäännöksiä ja uskollisia alkutekstille. Kuitenkin julkaistaessa uudelleen jotakin teosta kustantamo arvioi sen tulevaa myyntimenestystä markkinoilla, joten käännökset kilpailevat toistensa kanssa. Myös tekijänoikeus nousee esille, koska jokainen kustantamo julkaisee yleensä omien käännöstensä uusia painoksia, eikä toisten. Tässä mielessä Juuso Mustosen käännös on jäänyt ilman uusia julkaisuja, vaikka se on yhtä laadukas kuin kolme muutakin käännöstä. Myös sen alkuperäinen painosmäärä ei ollut merkittävä. Se ei voinut saavuttaa menestystä yhtä lailla kuin Samuli Suomalaisen tai Siiri Hannikaisen käännökset, koska ei ole merkittävästi laadukkaampi, erikoisempi tai mistään muustakaan syystä.

Vuonna 1928 Suomi liittyi kansainväliseen tekijänoikeussopimukseen eli Bernin konventioon. Tämä nosti käännöskirjallisuuden kustantamiskuluja, koska käännössopimuksista piti alkaa maksaa tekijänoikeuspalkkioita. Kaikista kielistä käännettiin hyvin vähän 1930-luvulla. Tuolloin myös suomalaisen taiteen ja kirjallisuuden esittely Venäjällä oli hyvin vähäistä. (Jänis 2006: 168).

Olosuhteet selittävät osaltaan miksi vanhat kustantajat eivät tehneet uusia painoksia, noissa olosuhteissa siihen pystyi vain iso kustantaja, esim. WSOY, joka lanseerasi Kapteenin tyttären uuden käännöksen vuonna 1935.

Suomen ja Neuvostoliiton välisten sotien jälkeen tilanne muuttui ja Suomessa alettiin kääntää venäjistä kaunokirjallisuutta, erityisesti vasemmistolaisten järjestöjen vaatimuksesta. Jo vuosina

1945-1946 venäjästä käännetyn kirjallisuuden osuus oli 20 % luokkaa kaikesta suomennetusta kirjallisuudesta. Venäjästä käänsivät enimmäkseen vasemmistolaisen poliittisen liikkeen pienet kustantamot, mutta markkinoilla venäjästä suomennetut kirjat eivät löytäneet riittävästi lukijoita ja monet näistä pienistä kustantamoista ajautuivat taloudelliseen kriisiin. Vasemmistoliikkeen kustantamot kuitenkin keskittyivät myös poliittisen kirjallisuuden kustantamiseen kaunokirjallisuuden sijaan. Kiinnostus oli heikkoa. Nikita Hruštševin valtakaudella alkanut lämpeneminen lisäsi kiinnostusta naapurimaahan. Tuolloin alkoi myös suomalaisten matkailu Neuvostoliittoon. (Jänis 2006: 169-170).

WSOY:n tekemä uusi käännös Kapteenin tyttärestä vuonna 1962 lienee yksi merkki tuosta lämpenemisestä. Yhteiskunnalliset muutokset ovat selvästi vaikuttaneet julkaisutoimintaan, mutta tämän teoksen kohdalla eivät itse käännöstapaan.

4. Päätelmät, syyt uudelleenkääntämiseen

Yhteenvetona voi todeta, että kaikki kääntäjät ovat pysytelleet kerronnan teorian ajattelua hyödyntäen sekä pinta- että syvätasolla uskollisina alkutekstille. Pieniä lipsahduksia ja eroja esiintyy kaikilla yksittäisten ratkaisujen kohdalla, esim. poisjättöjä esiintyy paikoin kaikilla, pieniä väärinkäsityksiä, menemistä ylä- ja alatasolle. Kaikki pysyy kääntäjän normaalin toiminnan raameissa ja pohjautuu persoonalliseen näkemykseen oikeanlaisesta kääntämisestä.

Pieniä normimuutoksia lukuun ottamatta tekstin funktio on pysynyt samana, eli ekspressiivinen funktio on ensisijainen kuten alkuperäisessä teoksessa. Pieniä muutoksia käännösnormeissa on tapahtunut 1800- ja 1900-lukujen välillä. Esim. Suomalaisella on *Belogorin linna*, kun Hollo kääntää *Belogorskaja*-linna. Viimeinen voi heijastaa niin yhteiskunnallisia muutoksia, (Suomi ei ole enää osa Venäjää) kuin Hollon omia mieltymyksiäkin vieraannuttamiseen ja haluun poiketa edellisten kääntäjien ratkaisuista, olla uskollisempi alkuteokselle. Esim. Hannikaisella on välimuoto *Belogorskin*.

Uudelleenkääntämisen hypoteesin näkökulmasta viimeinen kirjasta tehty käännös on sanatasolla täydellisempi versio kuin edelliset ja eniten vieraannuttava. Se ei tarkoita, että se olisi tyyllillisesti paras tai markkinoilla parhaiten menestynyt. Hollo on pyrkinyt mahdollisimman samanlaiseen tekstuaaliseen vastaavuuteen. Esim. vain hänellä esiintyy *vaue blazopodue* -vaihtoehto *teidän jalosukuaisuutenne*. Muut ovat tarjonneet vain *hyvä herra* tai *teidän ylhäisyytenne* -vaihtoehtoja. Hollo otti huomioon sanan sisällön ja käänsi sen. Sen voi kritisoida olevan liian raskas, vanhentunut tms., mutta sisällöllisen ekvivalenssin tämä ratkaisu on saavuttanut.

Skoposta on tarkasteltu uskontoon liittyvien esimerkkien, puhuttelumuotojen ja kontaktia luovien ilmausten avulla. Sananlaskujen ja kansanlaulujen avulla on ollut tarkoitus tutkia kuinka syvälle etenee ekvivalenssin hakeminen kunkin kääntäjän kohdalla. Yleisesti voidaan todeta, että kaikki kääntäjät ovat pysyneet kaunokirjallisen vaikutuksen aikaansaamisessa. Tarkoituksemukaista ei ole mennä perinpohjaiseen analyysiin ja yrittää välittää kaikkia merkityssuhteita toiseen kieleen ja kulttuuriin. Se vaatisi kääntäjältä kohtuuttoman pitkää alustavaa työtä ja lisäksi paljon selittäviä käännösratkaisuja. Sellainen kääntämisen tapa ei ole tavallinen kaunokirjallisuuden kääntämisessä, vaikka poissuljettu tai kielletty se ei ole. Jos sellaisia käännöksiä tulisi enemmän, se voisi muuttaa vallitsevia normeja.

Vanhin käännös on samalla eniten julkaistu. Suomalaisen käännöstä on julkaistu kolmen eri kustantajan toimesta. WSOY on taas julkaissut 1900-luvun aikana kahden eri kääntäjän suomennokset ennen ja jälkeen toisen maailmansodan. Eri kustantaja selittää osaltaan kahden uuden

käännöksen syntyä, koska WSOY:lla ei ollut oikeuksia julkaista Suomalaisen käännöstä. WSOY on iso kustantaja, ja varmasti halusi omaan kokoelmaansa tunnetun venäläisen klassikon. Voi olla, että Hannikaisen käännös ei mennyt kaupaksi tarpeeksi hyvin, ja haluttiin tehdä toinen, joka olisi kilpailukykyinen Suomalaisen käännöksen kanssa, niin syntyi Hollon käännös. Kumpikaan ei kuitenkaan ajanut pois markkinoilta Suomalaisen käännöstä, ja se on edelleen suosittu.

Käännöksen laadun näkökulmasta uudelleenkääntämisen hypoteesi toteutuu Kapteenin tyttären käännöshistoriassa. Tosin se ”täydellisin” viimeinen versio ei olekaan se suosituin ja eniten julkaistu.

Kapteenin tyttären julkaisuhistoriassa, kuten Koskinen ja Paloposki ovatkin todenneet toisen esimerkin yhteydessä, voivat vaikuttaa mitä erilaisimmat käytännön syyt. Tässä tapauksessa Mustosen käännös on esim. jäänyt vähäiselle huomiolle ja painomäärä pieneksi, koska kustantamo meni konkurssiin ja muilla isoilla kustantamoilla (WSOY, Karisto) on oma Kapteenin tytär omasta takaa.

Ratkaisevia tekijöitä ovat tämän tutkielman tulosten perusteella kääntäjien oma halu ja intressi kääntää Kapteenin tytär, suotuisat olosuhteet, jotta kaikki neljä käännöstä ovat tulleet julkaistuksi ja vielä useita kertoja. Sodanjälkeinen kiinnostus venäläiseen kirjallisuuteen on vaikuttanut ainakin Mustosen käännöksen julkaisuun, koska Kirjakauppa Oma oli nimenomaan venäläiseen kirjallisuuteen erikoistunut yritys.

Kaiken kaikkiaan uudelleenkääntämisen kierteen loppumisen vuoteen 1962 voi perustella silläkin, että teos ei ole kääntämisen kannalta kiehtova ja monitulkintainen, vaan suhteellisen lyhyt ja neljästi käännetty. Käännösten määrä on riittävä.

Teoksesta on valittu viisi venäläistä reaalia ja niiden avulla halusin testata uudelleenkääntämisen hypoteesin toteutumista. Hypoteesi täyttyy osittain koska vuoden 1962 käännöksessä on todellakin eniten vieraannuttavaa ainesta. Hollo on monesti muutenkin uskollisin alkutekstille ja menee paikoin sanasanaisen kääntämisen puolelle. Hollon tapa kääntää kielii pyrkimyksestä todellakin saavuttaa se ihanteellinen lopullinen käännös siinä mielessä, missä hän sen ymmärtää. Muodollisen ekvivalenssin kannalta kaikki käännökset ovat yleensä ottaen laadukkaita ja hyviä. Dynaamisen ekvivalenssin kannalta kaikkia käännöksiä voidaan kritisoida, jos tiedetään yksittäisten sananlaskujen jne merkitys kokonaisen kaunokirjallisen vaikutelman kannalta, jonka kirjailija on halunnut saavuttaa.

Olen nähnyt perusteltuna jakaa neljä käännöstä kahteen osaan aikakauden mukaan, sillä Suomen poliittiset olot olivat erilaiset osana Venäjän tsaarikuntaa ja itsenäistymisen jälkeen. Suhde naapurimaan uskontoon, hallintojärjestelmään tai kieleen on voinut muuttua. Näitä muutoksia pyrin

löytämään puhuttelutavoista, uskonnollisten seikkojen kääntämisestä ja ilmauksista, joiden funktio kielessä on ylläpitää kontaktia.

Samuli Suomalainen ei käytä puhutteluissa *teidän ylhäisyytenne* -puhuttelua. Rankijärjestelmä ja siihen kuuluvat puhuttelutavat olivat tuttuja Suomessa 1800-luvulla. Jään arvailemaan onko kyse kääntäjän valinnasta vai normista. Asiaa voisi tutkia lisää vaikka muiden teosten pohjalta.

Reaalioiden käännökset eivät kerro mitään erityistä 1800- ja 1900-lukujen keskinäisestä erilaisuudesta. Ratkaisut ovat tilannekohtaisia, luonteivia, toisiaan toistavia ja kääntäjien oman omien tyylliratkaisujen mukaisia.

Puhutteluissa (батюшка, ваше благородие) ei ole huomattavissa eroja aikakausien välillä, vaan kääntäjän tilannekohtainen valinta ratkaisee.

Tulosten perusteella ei näytä toteutuvan oletukseni, että skopos olisi erilainen 1800- ja 1900-lukujen käännöksissä Kapteenin tyttären kohdalla. Eroja ei ainakaan voi selittää aikakaudella, vaikka eroja on. Jatkotutkimus voisi kohdistua esim. siihen, miksi usein ei haluta suomentaa puhutteluja, kulttuuriperinteisiin kuuluvia yksityiskohtia jne.

Skopoksen vertailun pohjana olen siis käyttänyt puhuttelumuotoja, kansanomaisia ilmauksia, lauluja ja sananlaskuja jne, uskonnolliseen teemaan kuuluvia ilmauksia, runoja ja kahta puhuttelutapaa.

Uskonnolliset ilmaukset osoittavat, että kristillisen kulttuurin samankaltaisuus Suomessa ja Venäjällä muodostavat yhteisen pohjan sellaisten reaalioiden kohdalla, kuin rukoileminen tai yleinen Jumala-sanan mainitseminen huudahduksissa ja sanonnoissa. (esim. Luojan kiitos, Jumala varjelkoon, rukoilla armahdusta jne). Kuitenkin ristinmerkin tekemisen maininnan kolme kääntäjää neljästä oli jättänyt pois kahdessa tapauksessa. Kun muuten uskonnollisissa ei ole huomattavissa yleistä poikkeavuutta, venäläisen kulttuurireaalien poisjättämistä ei voi yhdistää aikakauteen eikä voi selittää kääntäjän omalla ratkaisulla. Kolme kääntäjää neljästä kahdessa tapauksessa on enemmän sääntö kuin poikkeus, joten ilmeisesti kääntäjät halusivat tietoisesti välttää maininnan.

Suomen kulttuurissa isää ja pappia ei yhdistetä toisiinsa. Sen sijaan Venäjällä pappia sanotaan isäksi. Romaanissa Pugatševin suusta tulee väittämä, että kuka tahansa pappi on myös isä. (Кто ни поп, тот батька.) Pugatšev edustaa kansan käsitystä, koska hän itse edustaa kansaa ja Puškin puolestaan osoittaa tällä tavoin jälleen kerran mikä on kansan käsitys pappeudesta, mikä pappi on kansalle. (Pugatšev - kansa) Ortodoksinen pappi ei ole vain lain julistaja, tulkitsija, kirkon herra, se on jotakin läheisempää, eli isä. Täytyy vielä huomata, että isä on deminutiivin muodossa (батюшка). Käännöstehtävä on mahdoton jos yritetään siirtää koko sisältö, suomesta puuttuu

sellainen muoto, jolla olisi sama funktio kuin venäjän deminutiivimuodolla eikä kulttuurissa pappi edusta samoja asioita suomalaisille ja venäläisille. Näin siis *батюшка*, (batjuška) silloin kun se on puhuttelu, kääntyy milloin ystäväksi, milloin herraksi tms.

Tekstistä huomaa, että Jumala mainitaan venäjän kielenkäytössä huomattavasti useammin kuin suomessa. Monesti kääntäjät jättävät pois koko maininnan mm. sellaisissa tapauksissa kuin «*обедать чем Бог послал, зачем, откуда Бог принес, Бог с тобой*» kaikki kääntäjät jättävät pois tai jättävät enimmäkseen pois.

Ristinmerkin maininnan poisjättäminen kuuluu pikemmin kulttuuri-ilmiöihin, kun taas edellä mainitut ovat kielellisiä haasteita. Kielelliset haasteet voi selittää hyvän vastineen puuttumisella tai epäluonteavalla suomennoksella. Ristinmerkin poisjättäminen sen sijaan ilmentää välttelyä. Se ei ole sidoksissa aikakauteen, vaan 1800- ja 1900-luvulla kääntäjät tekevät saman ratkaisun Holloa lukuunottamatta.

Poisjättöjen perusteella voidaan todeta, että uskonnolliset olosuhteet eivät ole muuttuneet aikavälillä 1870-1960 siinä määrin, että haluttaisiin tuoda vaikkapa ortodoksisuutta tai venäläistä kulttuuria lähemmäksi lukijaa.

Tarkasteltavina puhuttelumuotoina on *ваше благородие* sekä *батюшка*. Kuten totesin jo, ensimmäinen on korvattu S. Suomalaisen versiossa *herra*-sanalla. Toisella ei ole suomen kielessä täyttä ekvivalenttia.

Valitsemistani esimerkeistä kolme ovat huudahduksia. Se, että itse huudahdus täytyy kääntää ei ole kyseenalainen asia, mutta puhuttelun kääntäjät jättävät pois useimmissa tapauksissa. Itse puhuttelu on korvattu *hyvät ihmiset*, tai *herrat* -ilmauksilla. Voidaan todeta, että suomalainen kääntäjä ja lukija ottavat paremmin vastaan persoonattoman huudahduksen.

Kun *батюшка*-sanaa käytetään puhtaasti puhutteluna, se kääntyy aina, mutta vaihtoehtojen kirjo on tuntuva. Tarjolla on esim. *herraseni*, *vieras*, *hyvä ystäväni*, *lapsi kulta*, ja kotouttamaton *batjuška*. Konteksti vaikuttaa luonnollisesti puhuttelun valintaan. Näiden havaintojen perusteella totean, että tunnelautuneet ilmaukset, huudahdukset pyrkivät suomen kielessä persoonattomuteen ja tunneneutraaleissa puolestaan helpommin mainitaan kenelle puhutaan.

Kun *ваше благородие* -puhuttelu on keskellä lausetta, se jätetään suomentamatta kolmessa tapauksessa neljästä. Kiittäessä puhuttelu jää myös, jätetään pelkkä kiitos. Lisäys, joka tulee jäljessä jätetään kääntämättä kahdessa tapauksessa neljästä.

Sananlaskujen käännosten analyysi osoittaa, että kerronnan teorian näkökulmasta syvärakenne ei ole aina välittynyt käännökseen. Narratiiviteorian mukaan esim. teoksen elokuvasoitus tai

teatterinäytelmän sovitus on mahdollinen, koska teoksen syvärakenne säilyy. Ekvivalenssi voi tarkoittaa vain sanamuotojen vastaavuutta tai vastaavuutta merkityksien ja merkitysuhteiden tasolla. Esim. Kapteenin tytär -romaanissa Puškin on käyttänyt systemaattisesti kansanomaisia aineksia ja yhdistänyt niitä kapinan teemaan. Tällä tavoin hän loi, jälleen narratiiviteorian terminologiaa käyttäen, teoksen sisäisen matriisin kansan hengellisen kulttuurin kuvaamiseksi.

Mcquillanin kerronnan teoriaan nojaten, sananlaskut saavat kansanomaisen merkityksensä jatkuvan toiston kautta, toistot jatkuvat punaisena lankana läpi teoksen ja antavat toiston kautta kapinalle yhä enemmän kansanomaisen luonteen ja päinvastoin. Venäjän kansanomainen kielenkäyttö on omalaatuista eikä rajoitu pelkästään foneettiseen poikkeavuuteen. Kuten jo teoksen toisessa luvussa mainitaan, aatelinen Grinev ei ymmärrä mitä hänen oppaansa – Pugatšev tarkoittaa, vaikka ymmärtäisi kaikki sanat. Puškin osoittaa näin kuilun aatelisten ja tavallisten ihmisten maailmankatsomuksessa. Kieli ja yhteiskunnallinen konteksti on liitetty erottamattomasti toisiinsa Kapteenin tyttäressä, ilman ympäröivää kontekstia emme voi ymmärtää kaikkien yksittäisten elementtien sanomaa.

Narratiiviteorian mukaan syvärakenne olisi ehdottoman tärkeä tiedostaa ja siirtää, jos teoksen pohjalta tehdään esim. teatteriesitys tai elokuva.

Lopuksi siitä, mitä Suomen ja Venäjän kulttuurin välisistä suhteista voidaan todeta. Joissakin tapauksissa vallitsee käsitys ylempi- tai alempiarvoisuudesta yhden kulttuurin suhteessa toiseen. Tarkasteleman esimerkit eivät osoita, että sellainen olisi vallitseva ajatus käännettäessä venäjistä suomeksi. Kaikki käännetään ja tekstiä ei manipuloida. Sen sijaan mielestäni kulttuurisidonnaisten puhuttelujen ja tapojen suomentamisessa kääntäjät osoittavat jonkinlaista etäisyyttä, tämä ei ole meidän tapojemme mukaista joten jätetään se kääntämättä. Uskoisin, että 1800-luvullakin Suomessa julistettu ajatus, että emme ole ruotsalaisia ja venäläisiksi emme halua tulla on vaikuttamassa siihen kuinka venäläiseen todellisuuteen kuuluvat asiat käännetään tai jätetäänkö kääntämättä. Suomessa ei ole koskaan ollut paljon venäläistä väestöä ja sulautuminen on ollut hyvin vähäistä.

Yhteiskunnallisten olojen muutos onkin Kapteenin tyttären tapauksessa vaikuttanut enemmän kustannus- ja julkaisutoimintaan kuin itse tekstiin.

Kaikki käännökset ovat hyviä ja ratkaisuiltaan neutraaleja. Niissä ei ole merkittäviä muutoksia, ei ole huomattavissa ideologian vaikutusta käännöksiin tai erityistä yhteiskunnallista tilausta käännöksille. Hyvin ideologisesti sitoutuneet käännökset vaativat todennäköisemmin muutoksia, kun yhteiskunnan olot jälleen muuttuvat. Esim. Seitsemän veljestä käännettiin saksalaisille, koska haluttiin tehdä Suomi tunnetuksi natsi-Saksassa. Kapteenin tytär ei edustanut missään vaiheessa

intressiä tulla käännetyksi, jotta Venäjältä tulisi tunnettu, palvottu tai arvostettu maa. Pikemmin poliittiset olot olivat epäsuotuisat maan positiiviselle propagandalle Suomessa.

5. Lähteet

Tutkimusaineisto:

Puškin, A.1836, Kapteenin tytär.

Suomalainen S. 1973. Kapteenin tytär. Karisto, Hämeenlinna.

Hannikainen S., 1975, Kapteenin tytär, WSOY.

Hollo J., 2000, Kapteenin tytär, WSOY.

Painetut lähteet:

Brownlie S. 2006. Narrative theory and retranslation theory. *Across languages and cultures* 7 (2) (2006), pp. 145-170.

Garbovski N.K. 2007. Teoriya perevoda. Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta. Moskva.

Hyypä S. 2006. Kieltä kuviin, kuvia kieleen. WSOY. Teoksessa : *Suom.huom. Kirjoituksia kääntämisestä*. Rikman K. (toim.) 2006.

Jänis M. 2006. *Venäjältä suomeksi ja suomesta venäjäksi*. Aleksanteri-sarja, 1/2006. Gummerus kirjapaino OY, Vaajakoski.

Koskinen K., Paloposki O. 2010. Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising. *Across languages and cultures* 11 (1) (2010), pp. 29-49.

Kujamäki P. 2000. Seitsemän veljeksien saksannokset ja romaanin saksankielinen vastaanotto – kaksi eri maailmaako? Teoksessa: Paloposki & Makkonen-Craig 2000, 199–227.

Kujamäki P. Jääskeläinen R. 2001. Korpukset kääntäjän apuna. Teoksessa: Oittinen R., Mäkinen P. 2001, 239-250.

Leppihalme R. 2000. Kulttuurisidonnaisuus kaunokirjallisuuden kääntämisessä. Teoksessa: Paloposki & Makkonen-Craig 2000, 89-105.

Lotman J. 1992. Ideinaya struktura «Kapitanskoi dočki». Teoksessa: *Izbrannye statji, Osa II, Statji po istorii russkoi literatury XVIII- pervoi poloviny XIX veka*. Aleksandra, Tallinn.
...Teoksessa: Lotman Ju. *Izbrannye statji. Chast' II, Statji po istorii russkoi literatury XVIII- pervoi poloviny XIX veka*. Aleksandra, Tallinn.

Mäkinen P. 2001. Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti? Teoksessa: Oittinen R., Mäkinen P. 2001.

Oittinen R., Mäkinen P. (toim.) 2001. *Alussa oli käänös*. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Paloposki O. & H. Makkonen-Craig (toim.) 2000. *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja I.

Puurtinen T. 2000. Lastenkirjallisuuden kääntäminen: normit, luettavuus ja ideologia. Teoksessa: Paloposki & Makkonen-Craig 2000, 199–227.

Reiss K., Vermeer H. J. 1986, *Mitä kääntäminen on: teoriaa ja käytäntöä*. Gaudeamus, Helsinki.

Rune I. 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen, johdatusta käännöstieteeseen*. WSOY, Juva

Schäffer C. (toim.) 1999. *Translation and Norms*. Multilingual Matters Ltd.

Thompson J. B. 1990. *Ideology and modern culture: Critical and social theory in era of mass communication*. Polity press, Cambridge.

Tiittula L., Nuolijärvi P. 2013. Tarvitaanko uudelleenkäännöksiä? Kielikello 4/2013.

Elektroniset lähteet:

LISÄTIETOJA O–R <<http://www.porssitieto.fi/osake/lisaaor.html>>, luettu 21.9.2015

Энциклопедия кругосвет.

http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/SUMAROKOV_ALEKSANDR_PETROVICH.html luettu, 18.1.2016

Ю. А. Трамбицкий. Русская государственность, <http://gosudarstvo.voskres.ru/army/range-table.htm> luettu 22.12.2015

6. Liitteet

6.1 Kapteenin tytär, juoni lyhyesti

- Puškin ja Kapteenin tytär

Puškin oli kiinnostunut kirjoittamaan kansankapinasta. Hänen kiinnostuksensa kääntyy 1700-luvun Pugatševin kapinaan, joka sijoittuu Katariina Suuren hallituskauteen. Näin syntyy idea Kapteenin tytär -romaanista. Työ eteni hitaasti, Puškin aloitti romaanin vuonna 1833 ja esitti valmiin teoksen vuoden 1836 syksyllä.

Puškin keräsi tietoa matkustaessaan Orenburgiin ja Uralille. Sensuurin vuoksi romaanista jätettiin pois yksi luku, joka julkaistiin vasta vuonna 1880. Luku kertoo kansankapinasta Grinevin omassa kotikylässä.

Tämä luku on mukana vain Hollon suomenkielisessä versiossa.

Kapteenin tytär, juoni lyhyesti

Tarina perustuu aatelisten Pjotr Grinevin muistelmiin ja sijoittuu Katariina Suuren hallituskauden aikoihin 1700-luvulle. Pjotr (Petruša) Grinev joutuu isänsä tahdosta sotapalvelukseen juuri täytettyään 17 vuotta. Petruša toivoisi pääsevänsä Pietariin mutta joutuu Orenburgiin. Matkalla Petruša häviää 100 ruplaa uudelle tuttavalleen Zurinille biljardipelissä.. Petruša ja hänen palvelijansa jatkavat matkaa ja joutuvat lumimyrskyyn, jolloin vastaan tulee opas, joka saattaa heidät majataloon. Kiitokseksi Pjotr antaa oppaalle jänisnahkaturkin.

Pjotr määrätään palvelukseen Orenburgista kaukaiseen Belogorskaja-linnoitukseen kapteeni Mironovin alaisuuteen. Siellä hän tapaa kapteenin tyttären, Marian. Linnoituksessa asuu Aleksei Švabrin, joka päästelee Mariasta loukkavia väitteitä, lopulta Pjotr haastaa Švabrinin kaksintaisteluun. Kaksintaistelussa Pjotr haavoittuu. Maria hoitaa häntä ja Pjotr tunnustaa hänelle rakkautensa. Pjotr päättää kirjoittaa isälleen ja pyytää lupaa mennä naimisiin kapteenin tyttären kanssa. Hän saa kielteisen vastauksen, lisäksi isä on hyvin tuohtunut siitä, että poika oli kaksintaistelussa. Samaan aikaan linnoitus saa tiedon, että valekeisari Jemeljan Pugatšev on karannut ja kaapannut jo useamman linnoituksen. Kapteeni Mironov päättää lähettää tyttärensä Orenburgiin, mutta Maria ei pääse linnoituksesta. Hänet on puettu maalaisasuun ja piilotettu papinrouvan kotiin. Sillä aikaa Pugatšev valloittaa linnoituksen ja Marian vanhemmat saavat surmansa. Grinevin pelastaa hänen uskollinen palvelijansa Saveljitš, hän pyytää armoa herrasväen lapselle. Tällöin Pugatšev paljastuu oppaaksi, jolle Grinev oli lahjoittanut jänisnahkaturkin.

Pugatšev käskee Grinevin lähtemään Orenburgiin ilmoittamaan tulevasta hyökkäyksestä. Orenburgin sotaneuvosto päättää pitää puolustus- eikä hyökkäyslinjaa. Švabrin on tehnyt valan Pugatševille ja pitää Marian vankinaan Belogorskaja-linnoituksessa. Grinev saa Marialta kirjeen, jossa hän rukoilee pelastamaan hänet Švabrinilta. Grinev ei saa sotajoukkoja avuksi ja lähtee yksin Belogorskaja-linnoitukseen ja joutuu matkalla Pugatševin käsiin. Pugatšev kuitenkin armahtaa hänet jälleen vaikka Grinev paljastaa hänelle, että Maria on kapteeni Mironovin tytär, joka oli kieltäytynyt valasta Pugatševille. Pari pääsee vapaaksi ja Maria lähtee Grinevin vanhempien luo, Pjotr taas jatkaa sotapalvelustaan. Švabrin kertoo Grinevin olevan petturi, Grinev saa tuomion, jonka mukaan joutuu lähtemään Siperiaan eliniäkseen. Isä on murheellinen. Maria lähtee Pietariin pyytämään armoa miehelleen suoraan keisarinnaalta. Keisarinna Katariina II armahtaa Grinevin ja järjestää kapteenin tyttären tulevaisuuden. Nuoripari saa elää onnellisena Simbirskin kuvernementissa.

Реферат на русском языке

"Капитанская дочка" Пушкина и ее четыре перевода

1. Введение

Данная дипломная работа посвящена теме перепереводов литературного произведения. Зачем и почему нужно переводить заново удачно переведенное произведение? Материал исследования – повесть Пушкина "Капитанская дочка", написанная и изданная в 1836 году, а также ее четыре перевода на финский язык, которые появились в 1876, 1935, 1946 и 1962 годах. Цель данной работы - выяснить, что было причиной столь частого появления новых переводов в 20-м веке. Было ли это обусловлено разной реакцией публики из-за быстрых изменений в обществе, идеологическими причинами, конкуренцией издательств, или чем-то другим? Литературные произведения или их переводы могут использоваться для внедрения или изменения идеологии. В случае данной повести такого не замечено. В повести "Капитанская дочка" рассказывается о Пугачевском восстании в 18-м веке. Сюжет представлен на основе статьи Юрия Лотмана, который в своей статье указывает, что Пушкин хотел прежде всего выявить проблемы взаимоотношений дворянства и крестьян. Переводы отличаются друг от друга в основном стилистически. На примере переводов пословиц, поговорок и народных песен будет показано, насколько переводчики смогли передать посыл, который Пушкин вкладывал в эти элементы произведения.

В последнее время интерес к теме новых переводов растет. Так называемая гипотеза о новых переводах заключается в том, что с помощью новых переводов стремятся достичь некоего идеального варианта, после чего процесс переводов останавливается надолго. Эта идея принадлежит Гёте, то есть относится к эпохе романтизма. В первых переводах "Капитанской дочки" больше доместикации, а в последних - больше форенизации, так как литературное произведение уже заняло свое место в литературе языка перевода (Bensimon 1990, Berman 1990, по Brownlie 2006).

Пока нет всеобъемлющих исследований о причинах возникновения новых переводов. Причины могут быть самые разные, от финансового состояния издательства до языковых и идеологических причин. Гипотеза о новых переводах тоже не всегда на практике подтверждается (Koskinen & Paloposki, 2010).

С помощью теории скопоса в этой работе я постараюсь выяснить, не явились ли причиной новых переводов различия функций переводов. Теория скопоса относится к функционалистским теориям и была разработана немецкими учеными Х. Фермеером и К. Райс в 1970-е годы. У текста может быть экспрессивная, оперативная, информативная или фатическая функция.

Фатическая функция означает такие элементы текста, которые не несут информации, но отвечают за установление контакта.

Эта функция будет рассмотрена на примере обращений *батюшка, ваше благородие*. Примеры, содержащие религиозные элементы, связанные с религией, покажут, есть ли разница функций, возможно причина появления новых переводов заключается в этом.

Лексические нормы и их изменение будут рассмотрены на примере отдельных слов и грамматических форм, а также имен собственных.

Для проверки гипотезы о новых переводах на примере пяти реалий будет рассмотрена стратегия перевода и ее зависимость от времени появления перевода. Стратегии, которые используют переводчики – это доместикация, форенизация, опущение и замена (то есть объяснение).

Переводы условно поделены на две группы: 19-й век (1 перевод) и 20-й век (3 перевода). Предположительно разница социальных условий могла быть причиной различий переводов, разных функций и т.п. Разные функции переводов могут показать, с чем связано частое появление переводов в 20-м веке. Все они появились в разных условиях, перед второй мировой войной, сразу после, а также во время политической "Оттепели" в 1960-е годы, когда отношения между СССР и Финляндией стали налаживаться.

Еще одна возможная причина возникновения новых переводов – это меняющиеся нормы, как стилистические, так и лексические, например, устаревший язык. Впрочем, язык не обязательно требует нового перевода, достаточно просто исправить устаревшие элементы.

Оригинальный текст и переводы были добавлены в русско-финский параллельный корпус "ParРус", после чего стал возможен поиск онлайн с помощью веб-интерфейса на сервере mustikka.uta.fi, с помощью которого можно одновременно видеть все четыре версии переводов.

2. Новые переводы и теория скопоса

Многие исследователи, например, Честерман, Коскинен, Палопоски, Бенсимон предлагают так называемую гипотезу о новых переводах, первые переводы "борются" за читателей, а последние - уже нет, и в них больше фореизации. (Bensimon 1990:IX по Brownlie 2006)

Переводы образуют некую систему, матрицу. В ней у каждого перевода есть своя причина на существование и роль, и она может нам что-то рассказать об изменяющейся ситуации (Koskinen & Paloposki 2010, Brownlie 2006). Например, по мнению Чатмана, текст состоит из двух слоев. Так называемый глубинный слой делает возможным например, адаптацию текста для кинематографического сценария. Сюжет относится к глубинному слою, а дискурс – к поверхностному. (Berman 1990, Chatman 1978, по Brownlie 2006) Берман не делит текст на слои, а видит текст как целостность, которая улучшается от перевода к переводу (Berman 1990 по Brownlie 2006).

По мнению Смит, делить текст на смысловые слои – неправильно, а отличия театрального сценария и книги нужно объяснять различиями условий, в которых рождается текст (Smith 1980:234, по Brownlie 2006).

В теории перевода для объяснения феномена новых переводов также использовали идеологию и нормы. Идеология - это различные верования, а под нормами имеются в виду принятые способы перевода. С этой точки зрения новые переводы нужны, так как идеология и нормы меняются, хоть и не всегда в ногу со временем (Brownlie 2006). С помощью переводов можно усилить или ослабить нормы и идеологию. Согласно постструктуральной теории дискурса новый текст рождается в новой обстановке, где всегда разная потенциальная аудитория, разный социальный заказ, другое время и т.п. (Venuti 2004, по Brownlie 2006). Идеологический подход является иерархическим, а подход постструктуральной теории нарратива представляет из себя что-то вроде сети или корней дерева, факторы, которые связаны между собой. (Brownlie 2006)

Исследования Коскинен и Палопоски показывают, что на перевод могут влиять такие факторы, как соотношение культур, требования издателя, характер публики, цензура, оформление, предпочтения переводчика и т.п. (Koskinen & Paloposki 2004, по Brownlie 2006)

Перевод могут использовать в идеологических целях, тогда текст могут переводить много раз и переводы могут быстро устаревать. Таким примером является роман Киви "Семь братьев" и его переводы на немецкий язык. (Kujamäki 2000) В случае с "Капитанской дочкой" возникновение новых переводов также происходило в очень разных общественно-

политических условиях, поэтому переводы могут отличаться в деталях. Однако в целом все четыре перевода верны оригиналу, и на первый взгляд не сильно отличаются друг от друга.

История переводов на английский язык "Наны" Эмиля Золя показывает, что нормы меняются не из-за смены эпох, а в связи с тем, что перевод изначально делается для конкретной аудитории. Перевод для широкой публики подвергся жесткой цензуре, а для узкой – нет. Оба перевода относятся к викторианской эпохе и сделаны в 1884 и 1895 годах.

Языковые предпочтения также могут меняться. Например, на примере переводов детской литературы на иврит в период от 1900-1990 вначале видно предпочтение классическому ивриту. Вначале имена собственные доместицировались, а потом уже нет. (Brownlie 2006).

Пример романа Виктора Гюго "Отверженные" показывает что издатель может сильно влиять на судьбу перевода. Книга никогда не была переведена полностью на финский язык одним переводчиком, в том числе - в связи с банкротством издательства и войной. (Koskinen & Paloposki 2010).

С точки зрения скопоса очень интересна история перевода "Семи братьев" Киви. Книгу переводили около 10 раз для пропаганды «арийской» северной национальности, с большими и минимальными изменениями и в качестве версии для подростков, где по сути из книги сделан приключенческий роман. Также сопровождающие тексты от издателя и т.п. используются для формирования нужного восприятия у читателя (Kujamäki, 2000).

Вслед за Куямяки, Ритва Леппихалме подчеркивает, что переводчик работает не в пустоте, а в обществе, где используется политическая и экономическая власть. (Leppihalme 2000).

2.1 Реалии

Реалии например Гарбовский делит на категории следующим образом: этнографические, административные, относящиеся к социальному строю и меры веса, длины и др. (Garbovski 2007) Болгарские исследователи С. Влахов и В. Флорин разделяют три вида реалий: региональные (географические и относящиеся к бытовому укладу, названия этносов и т.п.), характерные для определенной культуры и временные. Временные реалии могут превращаться из незнакомых в знакомые, по мере сближения культур. Исследователи также разделяют четыре способа перевода реалий: заимствование, объяснение, калька и аналогия. (Florin & Vlahov, по Jänis 2006: 93-94).

2.2 Стратегии перевода: доместикация и форенизация

Возможные стратегии перевода – это форенизация, доместикация, опущение или замена. При переводе аллюзий, дословный перевод обычно не подходит и нужно искать творческое решение которое выполнит прагматическую задачу исходного текста. (Leppihalme 2000). В художественном тексте часто и опущение может быть оправдано, если при объяснительном переводе текст станет слишком тяжелым. Также не всегда важен точный эквивалент, если речь идет, например, о мере длины в художественном контексте. (Garbovski 2007, 483-486)

2.3 Конвенции

Конвенции могут быть жанровые, стилистические и переводческие. Переводческие конвенции означают, что с определенного языка могут переводить имена собственные определенным образом. Данные нормы могут меняться со временем. (Jänis 2006: 61-62).

2.4 Нормы и идеалы

В переводоведении различают разные типы перевода: дословный, филологический, смысловой, адаптационный и коммуникативный переводы. Райс и Фермеер полагают что с точки зрения текста и его функции, только коммуникативный перевод отвечает функции исходного текста, то есть эквивалентен на уровне текста, а не только слов. (Reiss & Vermeer 1986 :77-78) Эквивалент в переводоведении - это не статическое, а динамическое понятие, и на эквивалент может влиять время и условия создания перевода. (Reiss & Vermeer 1986, 80-81). Раньше перевод рассматривался как лингвистическая деятельность, но в 1970-х годах переводы стали рассматривать с точки зрения их функции, контекста и жанровых особенностей. (Schäffner 1999:3)

Норма - это способ поведения. Нормы становятся очевидными, когда их нарушают и это может привести к их замене. (Jänis 2006: 61) Нормы подсказывают, какие переводы рождаются в определенном обществе, на что ориентируется переводчик, на исходный текст или на текст, который получается в результате, а также как именно проходит работа с текстом. (Toury 1980:53, по Schäffner 1999: 5-6) Эти нормы постоянно изменяются.

2.5 Скопос

Согласно теории скопоса у текста есть функция и цель, которая определяет стратегию перевода. Функция оригинала и перевода могут сильно отличаться. Качество перевода можно рассматривать с точки зрения эквивалента, а можно с точки зрения функции, скопоса. (Reiss & Vermeer 1986) В данной работе теория скопоса используется как попытка объяснить частое появление новых переводов.

2.6 Функция текста

Согласны исследователям, у текста может быть четыре функции: экспрессивная, оперативная, призывная и фатическая. (Bühler 1934, 1965, по Reiss & Vermeer 1986), (Nord 1997, по Jänis 2006). Например, приветствия относятся к фатической функции, их задача - установить контакт. У текста может быть не одна функция, и не всегда оправдано их все воспроизводить в переводе. Существуют следующие типы текста: оперативные (например, инструкции), информативные и экспрессивные. (Reiss & Vermeer 1986).

2.7 Идеология и язык

С помощью языковых манипуляций можно внедрять или высмеивать ту или другую идеологию. Томпсон различает пять способов подобного воздействия. Например, с помощью утверждения можно подать мысль в качестве истины. Помещение в нетипичный контекст может помочь скрыть истинный смысл. Унификация может служить для уравнивания чего-либо.

Кого-то или что-то могут методом исключения представить как аутсайдера или как что-то негодное, нежелательное. (Thompson 1990).

2.8 Эквивалентность и адекватность

Перевод может быть динамически или формально эквивалентным. Также перевод может быть или не быть эквивалентным на уровне текста. В свою очередь адекватность отвечает на вопрос, насколько перевод отвечает своей функции (Reiss & Vermeer 1986). Трудности для перевода могут представлять например наречия, обращения. В произведениях такие отличительные черты могут говорить о происхождении, социальном статусе персонажа. Также многослойность текста, которая возникает например, когда автор использует песни,

поверья и другие языковые явления, связанные с культурой, представляют трудность перевода и ставят задачу достижения адекватной функции перевода. (Leppihalme 2000)

3. Исследование

3.1 "Капитанская дочка" и анализ по Лотману

Согласно статье Юрия Лотмана, данное произведение Пушкина - одно из самых совершенных с точки зрения художественной формы. С одной стороны, дворяне, с другой — крестьяне, и те, и другие по-своему честные и достойные, но разделенные социальным строем и чиновничьим произволом. Важно понимать, что Пушкин не дает советов или оценок событиям пугачевского восстания. Роль поговорок и пословиц в произведении ориентирует читателя, с одной стороны, на крестьянские нравы и ценности, с другой он использует литературу 18-го века, с помощью которых подчеркивает честь, достоинство и лучшие традиции дворян, которые воспевались авторами эпохи правления Екатерины Второй. Причины восстания были не в жестокости народа, а в разницах во взглядах на социальное устройство общества.

Пушкин не верил в победу народного восстания в ту эпоху, в которую он жил. С помощью художественных приемов он показывает, что спасение для противоборствующих классов - человечность. Таким образом и Пугачев милует Машу и спасает ей жизнь, а потом и сама Маша просит милости у государыни, и Гринев помилован. Пушкин чужд формализма, сюжетом он показывает, что человечность важнее социальной системы, законов, идеалов. (Lotman 1962).

3.2 Гипотеза о причинах возникновения новых переводов

Данная гипотеза будет проверена на примере пяти реалий и их стратегий перевода.

3.3 Стратегии

По результатам видно, что первый перевод стремится к доместикации. Последующие переводы использовали разные стратегии. Последний переводчик Юхани Холло использовал форенизацию больше всех. Одна из пяти реалий встречается в тексте всего один раз, поэтому по результату нельзя сделать выводы. У всех примерно в одинаковой степени встречается опущение. Один раз также встречается стратегия объяснения. В целом можно считать, что отчасти гипотеза подтвердилась, и последний перевод действительно больше всех ориентирован на оригинал, в нем больше всего иностранных элементов.

3.4 Новые переводы и конвенции и нормы

Правописание и грамматические формы изменились в период между появлением первого и второго переводов. Также можно сказать что и переводческие нормы несколько изменились в отношении имен собственных. Например, в первом переводе Белогорская крепость – Belogorin linna. В последующих уже такая форма не встречается. Тем не менее, устаревший язык не может объяснить появление трех новых переводов за 27 лет.

3.5 Скопос, функция перевода

Переводы "Капитанской дочки" не имели идеологических целей. Поэтому в текстах не нашлось скрытой пропаганды, разных точек зрения или значительных пропусков. Функция текста – в первую очередь экспрессивная. На основании выбранных из текста элементов попробую оценить, разную ли цель преследуют переводы, одинаковая или разная у них функция.

3.5.1 Скопос и элементы религиозного содержания

В данном разделе рассматриваются примеры, содержащие слова *Бог*, *батюшка*, а также отдельные выражения с религиозной окраской. В целом для русского языка более типично использование религиозно-окрашенных фраз в простом обиходе, чем для финского. Однако общие христианские корни делают абсолютно понятными для обеих культур такие реалии, как молиться, просить прощения.

”Сейчас рассади их по разным углам на хлеб да на воду, чтоб у них дурь-то прошла; да пусть отец Герасим наложит на них эпитимию, чтоб молили у бога прощения да каялись перед людьми.” (АП)

Pane heidät heti kohta eri nurkkiin vedelle ja leivälle, että hulluus kyllä karisee päästä; ja määrätköön heille isä Gerasim kirkonrangaistuksen, jotta rukoilisivat anteeksi Jumalta ja tekisivät katumuksen ihmisten edessä”. (SS)

Pane heidät heti eri nurkkiin syömään vettä ja leipää, jotta hullutus lähtisi heidän päästään; ja pankoon isä Gerasim heidät kirkonrangaistukseen rukoilemaan Jumalta anteeksiantoa ja katumaan ihmisten edessä. (SH)

Pane heidät heti eri koppeihin vedelle ja leivälle, jotta jättäisivät mielettömät aikeensa! Pappi Gerasim asettakoon heidät kirkon kiroukseen katumaan syntejään. (JM)

Sulje heidät eri nurkkiin vedelle ja leivälle, niin että hulluus lähtee heidän päästensä, ja määrätköön isä Gerasim heille kirkonrangaistuksen- rukoilkoot anteeksi Jumalalta ja katukoot ihmisten edessä. (JH)

В приведенном примере церковные традиции понятны и все переводчики ничего не исключили.

Далее выражение укоренившееся в русском языке.

Батюшка Петр Андреич! сказал добрый дядька дрожащим голосом. Побойся бога; как тебе пускаться в дорогу в нынешнее время, когда никуда проезду нет от разбойников! Пожалей ты хоть своих родителей, коли сам себя не жалеешь. Куда тебе ехать? Зачем? Погоди маленько: войска придут, переловят мошенников; тогда поезжай себе хоть на все четыре стороны. (АП)

-Voi armas Pietari Andreitsh!" puhui ukko vapisevalla äänellä." Älä kiusaa Jumalaa. Mikä pakko sinulla on lähteä matkaan tällaisena aikana, jolloin ei rosvoilta pääse ei niin mihinkään? Sääli sinä edes vanhempiasi, jos et itsestäsi huolikaan. Ja mitä sinä lähdet? Mitä hakemaan? Odota pikkuruisen: tulee sotaväkeä, rosvo otetaan kiinni, silloin saat mennä Jumalan nimeen vaikka minne". (SS)

- Hyvä herra, Pjotr Andrejitš! sanoi ukkoparka vapisevalla äänellä. Älä Jumalan tähden! Mitä sinä lähtisit matkalle nyt tällaisena aikana, jolloin rosvoilta ei pääse mihinkään! Sääli edes omia vanhempiasi, jos et itseäsi ajattelekaan. Miksi sinä lähtisit? Mitä hakemaan? Odota vähän: tulee sotaväkeä, rosvo otetaan kiinni; silloin saat lähteä vaikka minne. (SH)

- Hyvä herra, Pjotr Andreitš! Jumalan tähden! Miksi lähtisit matkaan tällaisena aikana, jolloin rosvoja on kaikkialla! Sääli edes omia vanhempiasi, vaikka itsestäsi et välittäisikään. Lähteä matkalle, minkä tähden? Odota vähän. Kun sotaväkeä saapuu, rosvo otetaan kiinni. Silloin voit matkustaa vaikka mihin. (JM)

" Batjuška Pjotr Andreitš", sanoi kelpo ukko vapisevalla äänellä. Pelkää toki Jumalaa! Kuinka voisit lähteä matkalle tänä aikana, kun rosvo ovat sulkeneet kaikki tiet! Sääli edes vanhempiasi, jos et sääli itseäsi. Minne sinä nyt? Mistä syystä? Odota hiukan; tulee sotaväkeä, rosvo pidätetään; lähde sitten minne ikinä haluat. (JH)

Примечательно, что религиозность проявляется в эмоционально окрашенных восклицаниях. Переводчики демонстрируют разные стратегии, от дословного до объясняющего перевода. Однако функция изначально все же не информативная, а экспрессивная, с помощью фразы *побойся Бога* Савельич просто подчеркивает степень своей озабоченности.

Стратегии перевода таких фраз, как например :

Бог знает, - отвечал он, - посмотрим. (АП)

Kuka sen tietää", vastasi hän;" saa nyt nähdä. (SS)

Luoja tietää,- katsotaanhan. (SH)

Luoja tietää, katsotaan. (JM)

Taivas tietää, hän vastasi. (JH)

Здравствуйте, Петр Андреич! Как вас бог милует? (АП)

Hyvää päivää, Pietari Andreitsh! Mitä kuuluu?" (SS)

Hyvää päivää, Pjotr Andrejitš! Mitä teille kuuluu? (SH)

Päivää, Pjotr Andneitš! Miten olette voinut? (JM)

Hyvää päivää, Pjotr Andreitš! Mitä teille kuuluu? (JH)

часто оставляют без упоминания Бога. В зависимости от контекста такие опущения встречаются очень часто. В некоторых случаях упоминание опускают единодушно все четыре переводчика.

Интерес представляет православная реалья и стратегия ее перевода :

”Я был произведен в офицеры. Служба меня не отягощала. В богоспасаемой крепости не было ни смотров, ни учений, ни караулов. Комендант по собственной охоте учил иногда своих солдат, но еще не мог добиться, чтобы все они знали, которая сторона правая, которая левая, хотя многие из них, дабы в том не ошибиться, перед каждым оборотом клали на себя знамение креста. ” (АП)

Minä tehtiin upseeriksi. Palvelus ei minua rasittanut. Jumalan suojelemassa linnassa ei ollut katselmuksia, ei harjoituksia, ei vahdissa oloja. Kapteeni omasta halustaan joskus opetti

sotamiehiensä, mutta ei voinut vielä saada sitäkään heidän päähänsä, kumpiko puoli on oikea, kumpi vasen. (SS)

Minut ylennettiin upseeriksi. Virkani ei minua rasittanut. Tämä linnoitus oli oikea miekkosten kolkka, siinä kun ei pidetty tarkastuksia, ei harjoituksia eikä vahtivuoroja. Komentaja opetti joskus omasta halustaan sotilaita, mutta ei ollut vielä päässyt niin pitkälle, että miehet olisivat tietäneet, mikä on oikea, mikä vasen. (SH)

Minut ylennettiin upseeriksi. Virkani ei minua rasittanut. Tässä Luojan suojelemassa linnoituksessa ei pidetty tarkastuksia, harjoituksia eikä vahtivuoroja. Komentaja opetti joskus sotilaita omasta harrastuksestaan, mutta miehet eivät olleet ehtineet vielä niin pitkälle, että olisivat voineet erottaa oikean puolen vasemmasta. (JM)

Minut ylennettiin upseeriksi. Viralliset tehtäväni eivät olleet vaikeita. Tässä siunatussa linnoituksessa ei ollut katselmuksia, ei harjoituksia eikä vahtivuoroja. Komentaja tosin harjoitti miehiä joskus, kun itse halusi, mutta ei ollut vielä päässyt niin pitkälle, että kaikki olisivat tienneet mikä on oikea, mikä vasen, vaikka monet heistä, erehdystä välttääkseen, tekivät ristinmerkin joka kerta, kun oli käännyttävä. (JH)

Знаменательно, что только один из четырех переводчиков перевел упоминание о знамени креста, хотя трудности для понимания здесь нет. В другом месте где встречается слово *крестились*, три переводчика передают как есть, однако один выбрал стратегию доместикацию и заменил словом *siunailla*.

В целом анализ переводов показал что опущение религиозных элементов— это часто используемая стратегия. При использовании обращений со словом батюшка тоже часто опускаются, так как в финском обиходе к священникам так не обращаются.

3.5.2 Обращения и скопос

Обращения в русской традиции связаны с Табелью о рангах, которая была введена в 1722 году. Ниже приведены обращения :

Ваше высокопревосходительство

Teidän korkeaylhäisyytenne

Ваше превосходительство	Teidän ylhäisyytenne
Ваше высокородие	Teidän korkeasukuisuutenne
Ваше высокоблагородие	Teidän korkeajalosukuisuutenne
Ваше благородие	Teidän jalosukuisuutenne

Переводчик Суомалайнен ни разу не использует данные виды обращений, везде заменяя его на *herra upseeri* или *herra*. Это можно отнести к стратегии доместикации, так как обращение *teidän ylhäisyytenne* в 19-м веке использовалось.

Часто встречаются опущения, если обращение помещено в середине фразы. Обращения несут фатическую функцию, поэтому можно сделать вывод, что для финского читателя это не типично и делает фразу слишком тяжелой. Стоит также заметить, что *ваше благородие* (обращение к младшему офицеру или чиновнику) и *teidän ylhäisyytenne* (обращение к генералу) не в полной мере эквиваленты по смысловому содержанию, хотя и используются в похожих контекстах.

3.5.3 Выражения для установления контакта

Есть ли разница в том, как фатическая функция меняется от перевода к переводу? Рассмотрим на примере слов *батюшка* и *ваше благородие*. Первое часто используется не в качестве обращения, а в качестве восклицания. Переводы показывают, что так как само по себе оно не переводимо, то есть используется замена, например *ihmiset, herrat, ystävät*.

Батюшки мои! кричала бедная старушка. Отпустите душу на покаяние. Отцы родные, отведите меня к Ивану Кузмичу.
(АП)

Armahtakaa", huusi eukko parka." Armahtakaa! Viekkää minua
Ivan Kusmitshin luo!
(SS)

Säälikää toki! huusi eukkoparka. - Päästäkää hetkeksi rukoilemaan.
Hyvät miehet, viekkää minut Ivan Kuzmitšin luo. (SH)

Armahtakaa, hyvät miehet, huusi onneton nainen,- sallikaa minun
rukoilla ja päästäkää Ivan Kuzmitšin luo! (JM)

Hyvät ihmiset", huusi vaimoraukka," säälikää toki! Päästäkää
rukoilemaan! Viekkää minut Ivan Kuzmitšin luo. (JH)

В приведенном примере дважды повторяется обращение, но в разных формах. Все переводчики так или иначе стремятся урезать персонификацию, оставляют только одно обращение или обезличивают его. В примере старушка просит просто отпустить ее, однако использует фразу «отпустить на покаяние». Из трех переводчиков только один сконцентрировался на функции и не стал передавать фразу дословно.

Батюшки, беда! (АП)

Voi hyvät ihmiset! (SS)

Voi hirveätä! (SH)

Herrat, jotain kauheata! (JM)

Voi onnetonta, batjuška! (JH)

Здесь функция восклицания усилена словом «батюшки». Восклицание отражено у всех, но стратегии разные. У переводчика Холло например оставлена форенизация в качестве своеобразного усиления восклицания.

Батюшка Петр Андреич, - произнес он дрожащим голосом, - умори меня с печали. Свет ты мой! послушай меня, старика: напиши этому разбойнику, что ты пошутил, что у нас и денег - то таких не водится. (АП)

Lapsi kulta; tottele minua, vanhaa ukkoa: kirjoita sinä tuolle ryövärille, että sinä vaan laskit leikkiä; sano, ettei meillä semmoisia rahoja ole olemassakaan. (SS)

Hyvä ystäväni! kuule minua, vanhaa miestä: kirjoita tuolle roistolle, että kaikki oli leikkiä ja ettei meillä sellaisia rahoja ole olemassakaan. (SH)

Herraseni, Pjotr Andreits, hän lausui vapisevalla äänellä, - älä tapa minua suruun. Kyyhkyläiseni, kuulehan minua, vanhaa miestä: kirjoita tuolle ryövärille, että kaikki oli vain leikkiä ja että meidän rahamme eivät riitä tällaiseen tuhlaukseen. (JM)

Batjuška Pjotr Andreits", hän sanoi vapisevalla äänellä, " älä tapa minua suruun. Rakas ystävä, kuule minua, vanhaa miestä: kirjoita tuolle rosvolle että olet laskenut leikkiä, ettei meillä ole niin paljon rahaa. (JH)

Приведенный пример пестрит разными стратегиями. С точки зрения контекста, первый перевод очень удачный. Савельич и Гринев – это барин и слуга. В любом случае батюшка не переводится, поэтому необходима замена. В заключение рассмотрю выражение *ваше благородие* когда оно находится в середине фразы и выполняет фатическую функцию. Очень часто это дополнение опускается в переводах :

Ну, думал ли ты, ваше благородие, что человек, который вывел тебя к умету, был сам великий государь? (АП)

Olisitkohan osannut aavistaakaan, että mies, joka opasti sinut kestikievariin, oli itse suuri keisari. (SS)

Osasitkohan ajatellakaan, että mies, joka opasti sinut majataloon, oli itse mahtava keisari? (SH)

Et varmaan aavistanutkaan, että mies, joka opasti sinut majataloon, oli itse mahtava keisari. (JM)

Niin, teidän ylhäisyytenne, voitko sinä kuvitellakaan että mies, joka opasti sinut majapaikkaan, oli mahtava keisari itse? (JH)

Очень благодарен, ваше благородие. (АП)

Suuri kiitos, paljon kiitoksia! (SS)

Parhaat kiitokseni. (JM)

Suuri kiitos, teidän ylhäisyytenne. (SH)

Suuri kiitos, teidän ylhäisyytenne. (JH)

Это означает что использование такого обращения не типично для финского языка.

3.5.4 Переводы пословиц

Пушкин вложил в уста Пугачева и Савельича поговорки с той целью, чтобы например подчеркнуть принадлежность Пугачева к народу. Поговорки часто придают ритм фразе и в переводе можно концентрироваться на динамической эквивалентности, а можно просто перевести поговорку без рифмы.

С помощью пословиц и поговорок подчеркивается благочестие дворян и мудрость крестьян.

Береги честь смолоду. (АП)

Säilytä maineesi pienestä pitäen (SH)

Vaali mainettasi nuoruudesta lähtien. Sananlasku (JM)

Varjele kunniasi nuoruudesta alkaen. SANANPARSI (JH)

Эта пословица находится в эпиграфе первой главы. Суомалайнен оставил пословицу без перевода.

В огород летал, конопля клевал; швырнула бабушка
камушком- да мимо. (АП)

Lensin pellolle, noukin hamppua; heitti mua muori kivellä, mutt'ei
osannutkaan. (SS)

Pellolla lentelin, hamppua nyhdin, heitti eukko kivellä, mutt' ei
osunut. (SH)

Puutarhassa lentelin, hamppua nokin, eukko heitti kivellä, mutta ei
osunut. (JM)

Lensin aitaukseen, hamppua nyhdin; mummo heitti kivellä, mutta
ei osunut. (JH)

Все переводы фокусируются на смысле а не на рифме. Подобная стратегия встречается во всех случаях, переводчик делает выбор между рифмой и смыслом, хотя есть и примеры, когда соблюдено и то и другое :

А у нас, мой батюшка, всего-то душ одна девка Палашка; да
слава богу, живем помаленьку. Одна беда: Маша девка на
выданье, а какое у ней приданое? частый гребень, да веник, да
алтын денег, прости бог!, с чем в баню сходить. (АП)

Ainoa mikä onkin, on tyttö Palashka: mutta elämehän, Jumalan
kiitos, hiljallemmen. Ainoa paha vaan se: Masha on jo naimaissa,
mutta mimmoiset on hänellä myötäjäiset? Tiheä kampa ja pieni
vastan paha sekä vaski raha, jolla - Jumal' anna syntin' anteeksi!
vielä saunassa pääsee käymään.[Venäläinen sananparsii.] (SS)

Kas vain, onpahan vielä maailmassa rikkaitakin ihmisiä! Mutta
meillä ei ole muuta kuin tuo yksi tyttö, Palaška; mutta eletään sitä
Luojan kiitos näinkin. Se vaan on huolena, että Maša tyttö on
naimaissa eikä myötäjäisistä ole tietoa. Tiheä kampa ja luuta ja
kolmen kopeekan raha, jolla pääsee vielä saunassa käymään- siinä
myötäjäiset.. (SH)

Kas vaan, onhan vielä varakkaitakin ihmisiä maailmassa. Mutta
meillä on vain yksi tytär, mutta hyvä näinkin. Eräs asia vain minua
huolestuttaa: Maša on jo naimaissa, mitä myötäjäisiä hän tulee
saamaan, tiheäpiikkisen kamman, vastan ja viisitoista kopeekkaa
rahaa, joilla saa pistäytyä saunassa- siinä kaikki. (JM)

Meillä on vain tämä yksi palvelustyttö, Palaška. Mutta tullaanhan toki toimeen näinkin, luojan kiitos. Paha vain, että Maša on naimaiässä, mutta mitä hän saisi myötäjäisiksi? Tihkun kamman, saunavihdan ja kolmen kopeekan rahan(Herra paratkoon), niin että pääsee saunaan.(JH)

В приведенном примере Суомалайнен очень удачно перевел смысл и ритм фразы. Можно учитывать форму или смысл по отдельности, можно соотносить это со всем произведением, если, например, пословица действительно несет важный смысл для всего произведения.

3.5.5 Стихи и народные песни

Пушкин использовал стихи поэтов 18-го века для ассоциаций с лучшими идеалами дворянской культуры той эпохи. В эпитафиях использованы стихи Сумарокова, Княжнина и Хераскова или их имитации. (Lotman 1962: 418)

- Был бы гвардии он завтра ж капитан.- Того не надобно; пусть в армии послужит Изрядно сказано! пускай его потужит. Да кто его отец? (АП)

Kapteeniksi kaartin pääsis heti hän.- Ei niin! Mut ensin armeijassa palvelkohon. Niin juuri, niin! Ja siellä kovaa kokekohon. Mut mikä hänen isäns on? (SS)

Pääsisi kaartiin heti kapteeniksi." Ei tule mitään! Pysyköön vain armeijassa. On kuri ennen muuta tärkein maailmassa." Niin isä sanoisiko yksikään? (SH)

Kaartissa hän kapteenina olisi.- Ei ollenkaan: mies armeijaan palvelkoon.- Hyvin sanottu! kuria hän kokekoon... Vaan ken isä hällä on? (JM)

Olisi jo huomenna kaartinkapteenina." Ei käy päinsä; palvelkoon armeijassa."Oikein! Viel' olkoon harjaantumassa... Entä kuka on isä? (JH)

Этот стих все переводчики постарались перевести именно в рифму. Более глубокого смысла стих не несет.

- Ин изволь, и стань же в позитуру. Посмотришь, проколю как я твою фигуру! Княжнин. (АП)

- Olkoon menneeks! Ota posituuri, Saat nähdä kuinka lävistän sun kohta juuri. Knjashnin. (SS)

Miekat esiin, miehet! Hyvin iskekää! Monen nuorukaisen hengen maksanut on leikki tää. KNJAZNIN (SH)

Hei, miehet, riviin astukkaa, katsokaa, kun pistimeni rinnan lävistää. Knjaznin (JM)

Kun kerran välttämättä tahdot- taistellaan! Niin ruumiiseesi silloin säilän syöstä saan. KNJAŽNIN (JH)

Здесь Пушкин использует устаревший язык, отсылая читателя в прошлый век. Это можно отнести к разряду «непереводимых» элементов, так как даже если имитировать рифму и архаичность, аналогичная функция не будет достигнута в финском переводе и у читателя не возникнет ассоциаций с дворянской культурой 18-го века.

3.4 Издательская деятельность

Оригинал был издан в 1936 году. Первый перевод С. Суомалайнена на финский появился в 1976 году. Переиздан в 1910 году, в другом издательстве. Издательство "Каристо" выпускало данный перевод в 1922, 1949, 1973 и 1990 годах. В 2008 появилась электронная версия перевода в коллекции Гутенберг (Gutenberg, <https://www.gutenberg.org/>).

Перевод Ханникайнен издан в 1935, 1959 и 1975 годах издательством WSOY. То же издательство выпустило перевод Холло и 1962 и 2000 годах.

Перевод Мустонен вышел в 1946 году в небольшом издательстве Kirjakauppa Oma. Оно существовало с 1934 по 1970 год.

Из-за повышения расходов на издание литературы в 1930-е годы в Финляндии выходило мало книг, по этой причине только такие гиганты, как WSOY могли позволить себе выпуск новых переводов. Однако уже сразу после войны доля русской литературы достигла 20 % от всей переводной литературы.

4. Выводы

Все переводы довольно единообразны и содержат лишь небольшие изменения. Основная функция – экспрессивная, осталась неизменной, переводы не преследовали идеологических целей. По этой причине, возможно, последний перевод 1962 года прекратил появление новых. Текст может служить, например, для продвижения чужой культуры и обычаев, но в Финляндии, особенно перед войной, не проводилось такой политики, которая бы ставила целью пропаганду русской культуры.

Языковые изменения произошли между 1876 и 1935 годами, например, морфология и синтаксис местами немного изменились. Однако это не было основной причиной появления новых переводов.

Издательская политика может отчасти объяснить появление переводов Ханникайнен и Холло, так как они изданы большим издательством, возможно таким образом оно конкурировало с издательством "Каристо", которому принадлежали права на первый перевод, сделанный Суомалайненем.

Анализ перевода реалий показал, что первый перевод содержит больше доместикаций, а последний – форенизаций. Последний также старается подчеркнуть русскость оригинала не только на примере реалий.

Если делить переводы на 19 и 20 век, скопос остался неизменным. Разница в переводе обращений и религиозных элементов не обнаружена и никак не связана со сменой политической ситуации, то есть с получением Финляндией независимости. Хотя христианские традиции в целом общие, очень большая разница в количестве религиозных компонентов в русском и финском разговорном языке и в переводах часто встречаются пропуски. При обращениях и восклицаниях также заметна как меньшая эмоциональность, так и обезличенность и пропуски. Таким образом, можно предположить, что финское стремление оставаться финнами проявляется в нежелании слишком глубоко проникать в культуру соседа.

Пользуясь терминологией теории нарратива, глубинный слой со всеми пословицами, поговорками и стихами, не всегда передан в переводе. Этот слой служит в Капитанской дочке, чтобы показывать особенности дворянской и крестьянской культур.